ПЕТЪР АНАСТАСОВ МАРИНОВ

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ

ISBN 954-631-003-4

ПЕТЪР АНАСТАСОВ
МАРИНОВ

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ

в своето народностно съзнание и възродителното им движение

Популярен исторически очерк
с приложени материали от:
„ИЗ КНИЖОВНОТО ТВОРЧЕСТВО НА МЛАДИТЕ
БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ“

© АНГЕЛИНОВ & ПАРТНЬОРИ

София, 1994

ПЕТЪР АНАСТАСОВ МАРИНОВ е роден в с. Проглед, Чепеларска община на 8 март 1903 г. Целият му живот и дейност са свързани с Родопите - с проучване на миналото, бита и културата на родопското население. Той е един от основателите на Българо-мохамеданската културно-просветна дружба „Родина“ гр. Смолян, чиято деятелност е свързана с възраждането на българо-мохамеданите и приобщаването им към българската народност. Съставител и редактор е на четирите тома „Сборник „Родина“ (1939-1944) и е написал множество статии, студии, монографии и изследвания по въпроса за българо-мохамеданите. Сътрудничил и продължава да сътрудничи на вестници и списания по горните проблеми.

Една от тези монографии е настоящият популярен исторически очерк „Българите мохамедани в своето народностно съзнание и възродителното им движение“, написан през 1968 г. Съхранява се в Държавния архив - Пловдив в личния му фонд № 959 k., оп. 1, а.е. 170. Публикува се без съкращения с приложение на материали из книжовното творчество на млади българо-мохамедани от началото на 40-те години.

Издателят е запазил стила и правописа, такъв какъвто е в автентичния ръкопис на автора, както и в творчеството на другите автори включени в последната глава „ Из книжовното творчество на младите българи мохамедани“.

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ И НАРОДНОСТНОТО ИМ СЪЗНАНИЕ

ТЯХНОТО ИМЕ

Известно е, че голяма част от българите населяващи Родопите, през време на турското робство били помохамеданчени. Това са така наречените **помаци** (ед. ч. - помак, ж. р. помакиня, ср. р. - помаче), име произлязло както се сочи, от думата **помагач** (мн. ч. помагачи), за каквато цел, при известни области са вземани българите от тоя край преди помохамеданчването като помощници на турците (даже и легендарния Крали-Марко) по време на походите им към сръбските и трансилвански земи през първите векове на завоеванията им. Това било привилегия, дадена при завладяването на тия българи, които ходели войници (войнигани, войнугани), в замяна на което не плащали данъци и други берии, каквито са събирани от населението в останалите поробени краища.

Тези **помагачи**, които ходели с турските войски в далечни земи и за дълго време, дори до Африка - Триполи (Тароболус - Ст. Захариев - „Летопис на поп Методи Драгинов" в „Описание на Т. Пазарджикската кааза", стр. 67) едновременно с войната се опознавали и с турските нрави, наблюдавали и верските им мохамедански обичаи, и затова, когато после се почнало общото насилствено помохамеданчване от помагачи във война се превърнали в помагачи и в мирно време и продължават да носят това си име. Това се отнася главно за мъжете, които се оказали по-годни и възприемчиви към новата вяра, но не и за жените. Легендите говорят за множество случаи на самопожертвували се жени, моми и невести за запазване вярата, честта и народността си при помохамеданчването, но почти никак не се споменава за случаи на саможертва от мъже.

Помохамеданчвания - единични или частични, е имало и преди това, но тук споменаваме за общото поголовно помохамеданчване след средата на 17 в. Тая мярка за религиозна и народностна асимилация с турците, освен в Родопите се е простряла и в Македония - долините на Вардар, Дрин и горното течение на Бистрица, а така също и в Северна България в околиите Ловешка, Тетевенска, Луковитска и др.

Има няколко обяснения на думата **помак**. Едни предполагат, че произлиза до думата м ъ к а - помъчени, други от потурнаци, потурченаци, трети от глагола м а м я - подмамени, или м ъ к н а - помъкнали се подир турците и др. Ние се спираме на думата **помагач** не за да дадем окончателно обяснение, а само за това, защото така я разбират нашите писатели-възрожденци като Раковски, Ст. Захариев и др., чието обяснение, идещо отпреди повече от сто години, е по-близко до времето и събитията, следователно е по-близко и до обяснение на произхода му. При него се пояснява, че звукът Г от свойството на турския език се чува К, с други думи, в обикновения им говор се е слушало помаКач, а от там - с отпадане на последния слог при други словообразувания в турския език, от помаК-ач е останало помаК, мн. ч. помаклар, нар. - помакичин и др.

Тая дума, следователно, има своята историчност и не е унизителна. Такова значение тя е придобила впоследствие. За произхода и стариността ѝ говорят народните песни, които потвърждават, че отначало тя имала смисъл на гордост. Първо тя се среща в някои народни песни от Северна България, като например в следните:

Ходил юнак, ходил помак,
на пуста война татарска.
Ранили го, стреляли го
триста дребни пушки,
три стрели татарски.
Падна юнак, падна помак,
във дълбоко долье

под дърво зелено.
Юнак пищи, а на дърво
пиле соколово.
Отговаря пиле соколово:
„Умри юнак, умри помак, -
да ти поям твое бело месо!“
Отговаря юнак ябралия:
„Хой та тебе, пиле соколово,
не мя струвай да развържа
мои триста рани
да измъкна три стрели татарски!“
Отговаря пиле соколово:
„Мълчи юнак, мълчи помак! -
ще ти пия твое черно кръвье!“
Разсърди се юнак ябралия,
повлече се с свои люти рани,
улови си своя дълга пушка
та удари пиле соколово.
Падна пиле във дълбоко долье.
Отговаря юнак ябралия:
„Лежи пиле, двама да лежиме,
умри пиле, двама да умреме!“
Пак си вика юнак ябралия:
„Хой та тебе, сестро Самодиво,
дойди сестро, дойди помогни ми!“
Зачула го сестра Самодива,
и отишла във дълбоко долье,
изцери му триста дребни рани,
извади му три стрели татарски,
подаде му тенка дълга пушка, -
проводи го на татарска войска,
на татарска войска, царя да отбрани. . .

Тая песен е записана от Г. С. Раковски и напечатана в „Горски пътник“ - 1857 г. стр. 252. При обяснението ѝ той се пита: „Коя ли е тая войска, която повежда помакът?“ По-нататък казва: „То е известно, че не е отишъл помакът да отърве българския цар, защото когато се появило името **помак** и **помаци**, тогава вече не са съществували български царе. Помакът се е биел с тараската войска, ко-

ето трябва да се разбира п р о т и в татарската войска. От там са стреляли и го ранили с три стрели татарски, а това значи че той бил в противоположната войска, т.е. - турската. Вижда се от тая песен, че нашият помак е бил предводител на български войници-помаци и се е сражавал за царя (султана) във войната му с татарите, „каквито войни водели дори до 16 в., от гдето го ранили". След оздравяването същия помак наново отишъл „да поведе войска, царя да отърве", т.е. султана (може би Баязида, заробен от Тамералана).

Друга песен е:

Книга пише юнак Панчоолу
та я праща брату побратиму -
байряктару Нану българину:
„Много здраве, Нано българине,
я събери български юнаци
ако може до десет хиляди,
па да додеш във Ловеча града
да помогнеш брату Панчоолу;
че си иде на мен садразам,
води турци, води яничере,
иска мене садразам да хване,
да ме върже като вакло ягне,
да ме води во Ловеча града
да ме беси на сухата върба"!
Прочел книга Нано войводата,
прочел книга, юнаци събира
посъбрал е български юнаци
посъбрал ги до десет хиляди.
Па прибърза да помогне брату.
Срещнали се турци с помаците,
с помаците, още с българите: -
турци режят, а помаци колят,
зачервиле ниви и ливаде -
кърви текат, - вода от планина,
а трупове, как снопе на нива.
Провикна се юнак Панчоолу:
„Чуй ме мене, царски садразаме,
аз съм помак, помашко коляно,

не съм роден от бяла туркиня,
не съм повит в кадифе коприна,
не храних се ни мазно, ни сладко; -
мен ма роди червена българка, -
повила ме в букова шумка,
отрасла ма под бука зелена,
хранила ма с кукурузно брашно,
учила ма с турчин да не пия,
научила ма турчина да коля!“
Махна сабля и отсече глава,
глава турска, глава садразамска.

Песента е записана от Любен Каравелов и публикувана във в-к „Свобода“ г. I, бр. 3 от 19 ноември 1868 г. Подвигът на юнака Панчоолу говори за будното чувство и накърнено народностно съзнание, поради което влязъл в борба с турците. На помощ вика не некой свой съверник турчин мохамеданин, а своя сънародник и побратим Нано българина. Подвигът на тия двама побратими в борбата против вековните поробители са послужили за сюжет на тая песен. В нея същевременно се възпява и силата на българския дух в стремежа му за свобода и народностно самосъхранение.

Има още няколко народни песни за българите мохамедани в Северна България, най-популярната от които е следната:

Отвъд Етрополе, мамо,
бели помакини.
Бели помакини, мамо,
бели платна белят.
Бели платна белят, мамо,
бели лица мият.
Бели лица мият, мамо,
със чумбер ги крият.
Аз ще да си ида, мамо,
при тоз пусти Панег,
та ще да си взема, мамо,

бяла помакиня,
Бяла помакиня, мамо,
луковитска мома,
че хубаво носи, мамо,
и гиздаво ходи. . .

От народната поезия думата „помак“ е влезла и в нашата книжвност. Първи употребява тая дума Г. С. Раковски. От него е усвоена в нашия език и се е отнасяла отначало само за северо-българските помохамеданчени българи, но после била пренесена и е усвоено да се наричат така и тия в Родопите, Пирин и Македония. В Родопите преди това те се наричали „ахряни“ (от „агаряни“), име запазено в простонародния говор и до днес, а в Македония били наричани според областите: в серско - „мърваци“, в кичевско - „аповци“, в планитата Шар - „торбеши“ и др.

НАРОДНОСТТА ИМ

Смята се установено по най-безспорен начин, от наши и чужди учени люде, от световно известни академии, а също и по международни дипломатически документи и договори, - че българите мохамедани (помаците) по народност са българи, а не някаква друга народност. Доказателство за това е техният език, нрави и обичаи, духовна и веществена култура, с други суми целостният им племенен облик, който е типичен славяно-български, запазен по-чист даже от самите местни българи. Насилени при помохамеданчването тези хора са се оказали най-упорити в опазване външния си вид, физически и духовни качества, които ги скътали - образно казано, в консервиран вид, ето вече няколко столетия. А понеже не са приемали да се сродяват и женят с други народности, те все едно че са поставили преграда към каква да е чужда асимилация, и запазили своята народност непокътната.

Най-ценно изказване за народността на българите мохамедани е направил Мидхад-паша, бележит турски държавник, реформатор и политик, бивш велик везир и дунавски валия, за когото се казва, че сам бил от българско потекло из Ловешко. В статия от 1878 година във френско списание, като говори за миналото и настоящето на мохамеданските поселения в българските земи, той казва: „. . .има повече от един милион мюсюлмани. Тези мюсюлмани не са дошли от Азия, както обикновено мислят. Това са потомци на тези българи, преобърнати в исляма в епохата на завоеванието и следващите години. Това са деца на същата тая страна, на същата тая раса, от същото това коляно. А измежду тях има и една част, които не говорят друг език, освен българския". (Ревю сциентифик де ла Франс е де л'етранже" г. VII юли 1878 стр. 1152 - Париж). Очевидно, в последния израз той има предвид само българите мохамедани, именно, които не говорят друг език, освен българския. Главната му мисъл обаче, не е тая последната, а това, че и другите мохамедани в страната ни, обитаващи в Пловдивско, Казанлъшко, Плевенско, Шуменско, Герлово, Лудогорието и др. не са турци, дошли от Азия, както сами те, а и ние смятаме че са, а българи - потомци на ония помохамеданчени „в епохата на завоеванието и последващите години" наши сънародници. Разликата им с нашите българи мохамедани е тая, че те под натиск за асимилация, угодничество или ревност към новата им вяра са изоставили българския си език, и го заменили с турския. В потвърждение на това говорят и антропологичните проучвания на това население от наши и чужди учени, биолози и специалисти.

Подобно на това е изказването и на друг турски автор Х. Сами-бей, съставител на голямата турска енциклопедия „Дикционер универсал д'истоар е де жеографи, - Константинопол - 1899 г.", гдето се казва: „Българи са всички говорещи тоя език, броят на които възлиза на три и половина милиона души. Една част от тях след завоеванието са приели исляма, които за да се различават от другите, се наричат помаци" (том II, стр. 1343).

Такова определение е дадено и в големите европейски енциклопедии „Болшая советская енциклопедия" т. 46 1945 - „Помаци е название, дадено на българи, обърнати в 15-18 в. в исляма, в Родопските планини. Помаците са запазили българския си език. . ." (стр. 394). В Британската енциклопедия. 11 изд. т. IV - „. . .истинските представители на расата са помаците или българите мохамедани, чието преминаване към исляма е запазило техните жени от разпуснатостта на турския победител. Те населяват високите места в Родопите, в Ловчанско и Плевенско" (стр. 777). Същото е и в голямата фернска енциклопедия, а също и в гръцката „Мегали елиника енкиклопедиа".

За българската народност на българите мохамедани говорят и нашите възрожденци. „В България живее народ имянем помаци, кои говорят български язик, а изповедаят мохамедовая вяра" - казва Раковски. Също и В. Априлов: „По Пловдивско, Румелия и Македония живеят множество българи, които изповедват мохамеданското вероизповедание". Любен Каравелов пък пише: „С помаци са населени част от Ловечкия окръг, доспатските бърдовити места, част от дебърската епархия и др. Множество факти доказват, че помаците са приели мохамеданската вяра не твърде отдавна. . . У нас служеха в различни времена двама помаци,които се отказваха да ядат блажно през великите пости. Името на единия беше Исмаил Дурко, а на другия Сулю Сиракът. Когато баща ми през велики пости казваше на Дурко да си опече или свари нещо блажно, то помакът отговаряше така: „ако не би било грях да се яде през това време мърсно (блажно), то би трябвало да ядете и вие сами". Един ден, като сега помня, уйко ми попита Дурка:

- Дурко, искам да зная, какъв си, - турчин ли си, или българин?

- И аз не зная! Нас наричат помаци, а бащите ни беха българи! - отговори Дурко и се поусмихна.

Видният български историк-възрожденец проф. Марин Дринов за българите мохамедани казва следното: „Помаки живут в Родопских горах. То здоровий и крепкий народ. . .Они

не отличаются ненавистию к своей християнской братии. . .Турок они не очен то долюбливают, язик их називают „свински език“. Не смотря на ето, помаки охотно подставляют широкую грудь на защиту турецкаго владичества, при котором они безнаказано могут прожит на счет райи“.

За отношението на турската държава към българите мохамедани пише и найден Геров: „. . .турското правителство желае да държи в тъмнота и невежество народонаселението в Родопските планини, което в по-голямата си част се състои от помаци (потурчени българи), които говорят помежду си само на български език. Развитието на народностното чувство в населението на тоя край е неизгодно за турците. Това е още по-вероятно, защото родопските планини повече от всички други местности в Европейска Турция притежават всички удобства за поддържане въстания в тях“.

СТАРИ НАРОДНИ ИГРИ У БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ

Играенето на хоро е старинен обичай у българите мохамедани, запазен и до днес в некои родопски села.

ХОРО - Играе се в с. Мемково (Баните), югозападно от гр. Златоград на Гергьовден, и в с. Ягодина, Девинско, когато цъфтят овошките и са се раззеленили ливадите. Хващат се само момичета, които при ритмична песен се движат на десно в кръг.

ХОРО - в с. Костандово, Чепинската котловина, Пазарджишко. Играе се на байрям. Момчетата стоят на страна и тъй става харесването.

МЕЖО-ЖОТВА - старинен обичай у българите мохамедани за взаимопомощ по време на жътва (с. Забърдо)

ТЯХНАТА СЪПРОТИВА

Още след помохамеданчването българите мохамедани проявили борба за народностно самосъхранение като оказали упорита съпротива за поддържане на народните традиции и дух, което отивало често до стълкновения със централната турска власт. Отначало турците гледали на тях подозрително, наставнически, - но когато след 1-2 поколения и измежду тях се издигнали на челно място водачи, те открито почнали да защищават интересите на българите мохамедани. Има случаи на отказване от мохамеданската религия и връщане към своите братя и сестри, за което заплащали с живота си, а някои ставали народни хайдути (Мирчо войвода). Има случаи и когато българи мохамедани се отцепвали от туската държавна власт и се обособявали със своя - българска. Така например Салихага смолески от края на 18 до тридесетте години на 19 в., се отцепил и обособил като самостоятелен войвода-управник на цялата Смоленска област, за което с измама бил повикан в Гюмюрджина и одушен от турците. Главната му вина била тая, че третирал като равноправни българи мохамедани и българи християни в областта си, с подчертано незачитане и непризнаване на турските административни, духовни и светски власти, имал своя войска - сеймени[1] и бюлюкбашии[2], издавал документи за поземлена собственост - войвода санетлери[3], и въобще съдил и управлявал края по свои неписани закони.

Известен е и бунтът на Мехмед Синап от началото на миналия век, рекрутиран само от българи мохамедани срещу турската империя, за борба към по-сносен живот в планината и главно - борба за хляб.

---

1 сеймени - (остар. тур.) турски военни полицаи
2 бюлюкбашии - (остар. тур.) главатар на рота в турската войска
3 войвода санетлери - документи, издавани от управителите на околиите (каазите)

Бунтът на българите мохамедани и християни против експлоататорския гнет на Гюмюшгердан[4] в средата на миналия век (по доставката на аби и шаяци за турската войска) също показва спонтанният му характер, пред който бунт капитулирала и централната турска власт, като сменила управниците.

По време на среднородопското въстание (1876) малко българи мохамедани, ръководени види се от вътрешния си инстинкт, че не бива да воюват срещу своите еднокръвни братя българи, с които са били съседи до войната, а и след това ще си останат такива. Самият водач на въстанието Сенклер на край бил принуден да се оттегли и изостави края.

Участието на българи мохамедани по потушаване Априлското въстание в Западните Родопи е дело не на масите българи мохамедани, а на помрачени души на отделни водачи, които насъсквали сляпо зависящите от тях хора, често не от българска народност, цигани и др., които вършили издевателствата.

Впоследствие по време на руско-турската освободителна война пак е показано братското чувство: - българите мохамедани изпращали бягащите турци като нашественици, а посрещали освободителните руски войски като освободители.

В румелийско време също положителните български прояви на местните българи мохамедани надвишават далеч отрицателните деяния на отделни некои лица, главно бивши българо-мохамедански главатари като Ахмед-ага Тъмрашлията, Исен-паша Кочоолу, Молла Ейюб от Мугла и др. засегнати на личните им интереси или болни амбиции за големство.

Характерно е, че по четнишкото движение начело с Петко войвода (Киряков) Петко Радев Калайджидерски и

---

4 Гюмюшгердан - собственик на първата тъкачна фабрика за аби и шаяци за турската армия, намираща се в с. Деремендере (Първенец), Пловдивско

др., а също по-после и в Македоно-одринската революционна организация в Родопите много българи мохамедани взели дейно участие, били четници и с оръжие в ръка са се борили против турската тирания. Некои от тях са паднали в сражения срещу турците (Халил Алиев и син му Мехмед от с. Исьорен, Ксантийско и др.), други прибягали в България, а една част - заловени от турците били съдени и пратени на заточение в Диар-Бекир, откъдето били освободени чак след 1908 г. - Хуриета.

После по време на Балканската и Междусъюзническа войни не са констатирани никакви издевателства, изразени от българите мохамедани на българите християни, та даже и по време на башибозушкото нашествие през август 1913 г. Некои прояви в Девинско са повече от частен характер, а в Златоградско има мъченически загинали българи мохамедани за българското си народностно съзнание. Издевателствата са вършени от чужди агенти, застанали начело на това нашествие, но българите мохамедани в своята маса се държали резервно, и даже направили подписка, че се чувствуват българи, че техното отечество е България и затова границата след Първата световна война включила по-голямата част от Родопите в нашата държавна територия. (Вж. „Ст. Н. Шишков[5] - спомени по случай 100 години от рождението му“ - непубликувана).

Това са неща, които сочат българската народност на българите мохамедани. С тях намерих за необходимо да занимая накратко читателите преди да говоря за едно истинско възродително движение сред тях. Миналото на българите мохамедани - тяхното помохамеданчване, съпротивата им, борбите за народностното им самосъзнание, стремежа им за по-добър социален ред и икономика могат да бъдат предмет на други изследвания и описания, а сега да си дойдем на предмета - тяхното възродително движение, проявено самородно и самодейно.

---

5 Стою Н. Шишков - изтъкнат родоповед, историк, фолклорист, етнограф, публицист и общественик, родом от Устово (дн. кв. на Смолян).

ВЪЗРОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

ПРЕДВАРИТЕЛНА БЕЛЕЖКА

Движението за народностно възраждане всред българите мохамедани в Родопите, което се наблюдава през последните неколко десетилетия е толкова важно, че заслужава да се изследва и опише най-подробно. По своята същност то представлява продължение от общото българско възраждане, започнало в началото на миналия век и незавършено още в лицето на тези наши сънародници. То представлява движение за свобода, правдини и обособление около своя бит, език и нравствен мироглед, с други думи - най-късна форма на наше народностно възраждане подобно на българите-католици, които едва от четиридесет години насам се чувствуват пълноценни българи. До тогава те се чувствували по народност „павликени“, „католици“, „латини“, и пр., но не и българи (Хр. П. Константинов - Дневник и в сп. „Родопа“, г. XV, р. 10, стр. 4). Това движение всред българите мохамедани заслужаваше да бъде поддържано и подкрепяно от нашата общественост и държавност, за които неща се излезе с решение по въпроса за българите мохамедани в началото на 1957 година.

Културно-исторически дълг налага да се изследва това минало за да се направят правилни изводи и дадат полезни препоръки. „Трябва добре да се знае миналото, за да се разбере настоящето и набележи правилно пътя на бъдещето“. Настоящия очерк няма да изчерпи въпроса, но може да послужи за начало на изследване в това направление. В случай на нужда, бих написал по-обширна монография с всички подробности, снимки и документи, включително и това, което навремето си не е могло да се печата, а засега

повече подробности по това движение любопитния читател би намерил в четирите тома „Сборник РОДИНА" - издание на Българо-мохамеданската културно-просветна и благотворителна дружба „Родина" в гр. Смолен - кн. I - 1939 г., кн. II - 1940 г., кн. III - 1941 г. и кн. IV - 1944 г., намиращи се в библиотеките в страната.

Възродителното движение сред българите мохамедани в Родопите се възглавяваше от споменатата „Българо-мохамеданска културно-просветна и благотворителна дружба РОДИНА в гр. Смолен", от която бе добило и названието си **родинско движение**, а членовете ѝ бяха наричани „родинци". Мимоходом ще спомена, че не без основание населението в Родопите тогава наричаше дружбата, движението и членовете ѝ - „културата". - „Културата" дава вечеринка, „Културата" открива курс по готварство, „Културата" устройва събор, „Културата" смята, че не трябва да се носят фесове, фереджета и пр.

ПЪРВИ СТЪПКИ

За връзка с миналото преди това, тук ще изтъкна некои случки из по-ранните години, за да се види какви вътрешни борби са водили помежду себе си българите мохамедани за култура и просвета, за откъсване от заблудата, че вяра и народност е едно и пр., които неща са отразени в съответната на времето си преса, но малко използвани от нашите общественици и историци. Събитията, предшестващи това движение, които заслужават отбелязване са следните:

Първо - през 1930 година дойде в гр. Смолен за съдия Наум Главинчев, родом от Македония, с будно чувство патриот, брат на протогериста Лев Главинчев, поради което беше гледан подозрително от тогавашните власти. По негова инициатива в началото на 1931 година бе организирана при читалището в града културно-просветна комисия, със задача да работи за пробуждане народност-

ното съзнание у българите мохамедани, наричани официално тогава „помаци“. Идеи за такова осъзнаване бяха давани и по-рано от Ст. Н. Шишков - в изданията му, а също и в родопската преса - главно сп. „Родопа“ - София, и други, но дейна обществена инициатива не бе още възниквала. Комисията под председателството на Главинчев бе обмислила работата си и набелязала програма: да се откриват курсове за ограмотяване; да се агитира за просвета и култура чрез преса и позиви; да се поощрява следването в средни учебни заведения на младежи българи мохамедани - тогава първи завърши гимназия един българин мохамеданин от Смолен; да се наричат те „българи мохамедани“, а не „помаци“ или „ахряни“ както до тогава; да се изнасят сказки и четат вестници, да се разпространяват български книги и пр. Като изходна точка в работата беха приели да им служи коранът на български език, току-що преведен и напечатан в книгоиздателство „Нов живот“ - София. Доставени бяха стотина екземпляри, които се разпространиха из населението. Целта беше да влезе в къщите на българите мохамедани книга на български език, тъй като с друга книга не можеше да се направи това, защото ходжите упорито им внушаваха, че е грях да внасят в къщите си други книги, освен религиозни и то на турски език, а фанатиците, каквито бяха повечето българи мохамедани, бяха заставяли децата си - ученици, да оставят торбичките с учебниците си вън от домовете им. Свикана бе една конференция на мохамеданските духовници през март 1931 г., на която да се разясняват тия неща и се поясняват понятията - народност, религия, отечество и поданство. Тая конференция се зловиде на мохамеданските първенци, чорбаджии и аги, които се обособиха като врагове и бидейки близки до властите, правеха оплаквания до министър-председателя Андрей Ляпчев да се забрани конференцията и разтури комитета. Ново оплакване през следващия блокарски режим беше предизвикало - Главинчев да бъде дисциплинарно уволнен за тая му дейност. Впоследствие бе преместен по съкращение от Смолен и през

юли 1932 г. си замина, с което се тури край на дейността му и разтури комисията при читалището.

Второ - през същата 1932 година бяха разтурени от Министерството на просветата дотогавашните турски училищни настоятелства и училища при джамиите на българите мохамедани, подведомствени на мюфтийствата им в които се изучаваше само коран, турска история и география по букварi и учебници на турски език, печатани и получавани от Цариград. Всички тези учебници бяха на стария турски език с арабски букви, непонятен за българите мохамедани и по знаци и по съдържание, от които учебници нищо не се научаваше, а само се затъпяваха умовете на младите българо-мохамеданчета. Тия букви тогава в самата турска държава бяха забранени и заменени с латиница, но тук се поощряваха наред с носенето на фесове и фереджета нарочно с пропагандна отцепническа цел. Дотогава българските власти нехаеха за тези наши сънародници в Родопите, експлоатираха ги най-безмилостно и вършеха долни политически спекулации, подобни на тая на д-р Радославов през 1914 г., като ги използваха само за избори, за които ги подлъгваха с някакви дарувани им „свободи", а в същност под формата на грижи за тях оставяха свободно да се шири чуждата отцепническа пропаганда сред тях. От 1932 год. обаче, тези джамийски училища се превърнаха в общообразователни такива, с учители българи християни, понеже още нямаше подготвени кадри измежду бъгарите мохамедани за учители. В тях се въведоха български буквари, какъвто е и говоримият език на цялата българо-мохамеданска маса, а също и светските предмети - история, география, хигиена и пр. също на български език, които неща започнаха да просветляват умовете и да дават насока на нова мисловност у младите българи мохамедани.

Трето - едновременно с това, случайно или по добито вече съзнание за откъсване българите мохамедани от чуждата пропаганда, военните власти почнаха да вземат в редовната войска, а не в трудовашките групи, както беше

до тогава и млади българи мохамедани. Некои от тези младежи под влияние на четене история и на просветата, добита в казармите, излизаха от там след две години и се връщаха в селата с пробудено вече народностно съзнание, разбрали, че те са българи по народност, а мохамедани по вяра. Това бе повлияно в казармите от другаруването им с българи протестанти, българи католици и др. Излъчиха се некои от тези младежи, които горяха от желание да пробудят такова съзнание и у другите свои съверци, и с това станаха апостоли на възраждането у българите мохамедани, подобно на Априлов, Раковски, Паисий и др., чиито заслуги познаваха от читанките и историята, от пресата и честванията, правени по един или друг повод от българския народ. Особенно се проявиха с такава просветителна дейност младежите Ариф Шумаров от с. Могилица (мах. Ухловиче), Ариф Юсеинов Бейски от гр. Смолен, Ибрахим Имецки от с. Беден, Девинско, Риза Солаков и Осман Ферадов от гр. Девин, Адем Ибр. Арнаудов от с. Абланица, Гоцеделчевско и др.

ОБРАЗУВАНЕ НА ДРУЖБА „РОДИНА“

Група така осъзнати млади българи мохамедани по занятие работници, земеделци, колари, каменари и др. сложиха начало на специалната им просветителна организация под името „Българо-мохамеданска културно-просветна и благотворителна дружба РОДИНА в гр. Смолен“, която бе основана на 3 май 1937 година в читалищния салон на същия град. Основатели бяха 19 младежи българи мохамедани, които уредиха и изнесоха своя битова българо-мохамеданска вечеринка. Имената им са: Юсеин Кадиров Якубов (днес д-р Якубов в гр. Пловдив), Ариф Юсеинов Бейски, Мехмед Ишарлиев, Ахмед Хусков, Адил Ходжаджиков, Сюлейман Еминев Фисенски (после убит като партизанин), Асан Шехов, Осман Ходжаджиков, Салих Узунов, Незиф Речников, Юсеин Челебиев, Салих Бошнаков, Асан Фисенски,

СИМЕОН МИНЧЕВ ФИСЕНСКИ
партизанин, убит на „Милеви скали", Чепинско (Велинградско)

БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ - участници в първата българо-мохамеданска пиеса „Съдът на агите", костюмирани за ролите си

Юсеин Бейски, Зюйди Челебиев, Ахмед Куцев, Исен Байрямов, Мехмед Карахусев, и пишещият настоящите редове Петър Ан. Маринов. Живи от тях са останали днес само няколко души, а другите са покойници, между които е и Сюлейман Фисенски, загинал като партизанин на „Милеви скали“, Чепинско на 4 септ. 1944 г. Преди да стане партизанин Сюлейман Фисенски бе основател и един от най-ревностните родински деятели по провеждане всички реформи в живота, бита и съзнанието сред българите мохамедани в Смоленско, добър пропагандист и агитатор на родинските идеи, които неща, е пропускано да се споменават във всички досегашни биографични бележки, спомени и др. дописки за него. На стр. 54, кн. III на „Сборник РОДИНА“ е даден портрета на Сюлейман Фисенски и другарката му без да им се споменават имената.

Целите и задачите на дружба „Родина“, а така също и програмата за дейността ѝ могат да се видят в устава и протоколите ѝ печатани в кн. I на „Сборник РОДИНА“ стр. 32-37, издание на същата. В общи линии по устава се целеше: културното издигане на българите мохамедани; приравняването и приобщаването им с българите християни, подобно на българите католици, българите протестанти и др.; народностното им осъзнаване и разсейване заблудата, че мохамеданската религия определя народността им; очистване живота и бита от всички чуждици, които спъват издигането им и изравняване с българите християни и пр. В учредителния протокол на дружба „Родина“ е казано:

„Група младежи българи мохамедани в гр. Смолен, ръководени от чисто вътрешни подбуди и ясно съзнание, че е дошло време и ние да заживеем културен живот в духа на новото време и дадем подтик към народностно пробуждане на нашите съверци, които са останали най-назад в културно отношение между всички отклонки на славянското племе, **решихме** да скъсаме с вековното невежество и поведем народа към един нов и културен живот за благото, както на нас българите мохамедани, така и на целокупно-

то ни отечество България. Ние добре знаем, че сме българи по народност и че преди 2-3 века сме приели мохамеданската вяра. Това, обаче не ни пречи да се чувстваме българи и членове на общото славянско семейство. Затова, изхождайки от това съзнание, ние се събрахме, обмислихме и решихме да направим първа крачка в нашия нов културен живот"...

Тая първа крачка е именно основаването на дружба „Родина" и изнасянето на първата им вечеринка. На тази вечеринка се декламира едно стихотворение, което направи потресно впечатление и раздвижи умовете на младите българи мохамедани. То бе написано от млад българин мохамеданин - Юсеин Якубов - ученик в гимназията и подхващаше въпроса съвсем сериозно:

НИЙ
Ний бодри сме деца
на утрешния ден,
с обгаряни сърца
от дух възпламенен.
Ний първи сме лъчи
всред мрачен небосвод -
възраствaщи борци
от борчески народ.
Ний с вдигнато чело
и с бистър поглед бдим -
Ний растнем всред тегло,
но ний ще победим! . . .

След това се декламира и друго стихотворение, което направи също много силно впечатление и възбуди възторг у младите, а недоумение у старите. Декламира го ученикът Рашид Мехмедов - ученик в прогимназията както следва:

БЪЛГАРЧЕ
И аз юначе съм славянско,
и аз се българин зова,
от род и племе съм славянско,
и гордея се с това.
Отечеството си страдално

обичам аз като кумир,
кат нещо свето, идеално,
най-безценно в тоя мир.
Не са чужди зарад мене
ни вековния хомот,
ни пък грозните мъчения
в нашия злочест народ.
Макар малък, но и ази,
ведно с народа си делех,
и скръб, и радост, и умрази,
и много, много сълзи лях.
И все понесох! Но неволно!
Що може вързания лъв?
И гледах аз с ръце си болно,
как се лейше наш'та кръв.
С молба потайна мълчешката
аз все мечтаех всеки ден,
да се разкъсат железата,
да се спасиме ний от плен.
Днес народа ни е свободен
и прекарва дни на мир.
И няма, няма да загине,
наший български народ! . . .

ДРУЖБА „РОДИНА" - САМОДЕЙНА ОРГАНИЗАЦИЯ

Основаването на дружба „Родина" стана самостоятелно и напълно спонтанно, т.е. без никаква намеса или внушение на тогавашните държавни власти. То е видно от началните протоколи и други учредителни книжа, които са напечатани в летописния отдел на кн. I от „Сборник РОДИНА" стр. 9-79, които протоколи, писани при обстановка и настроение подобно на Репиновата картина „Запорожци пишат писмо до султана", са напълно искрени и чистосърдечни. Туй дължа да изтъкна по повод подхвърлянето на некои, че дружба „Родина" била образувана по искане на тогавашната фашистка власт. Тъкмо обратно-

то - дружба „Родина“ тогава беше под подозрението на властите. Тогавашните полицейски и военни власти не скриваха помежду си опасенията, че зад нея се крие някаква комунистическа организация за модернизъм в живота, прикрита левичарска група и пр., като по едно време са бе стигнало почти до нейното разтуряне. Затова основателите на дружба „Родина“ и постъпващите след това членове преживяха много горчевини, за да ги убеждават че са искрени и сърдечни. Поради туй прибягваха до молба за защита и съдействие от по-интелигентни българи в града и вътрешността на страната, като главна опора намериха в родопските културни дружби основани през по-раншните години в Пловдив, Асеновград и София, в лицето на главните им деятели д-р Г. Чичовски, Кр. Савов и Хр. Караманджуков. Особено последният се постави в защита на „Родина“, още повече, че и по-ранните му разбирания бяха в унисон с разбиранията на видния родопски историк Ст. Н. Шишков и книжовно-публицистичната му дейност - за едно културно издигане и народностно възраждане на българите мохамедани, точно, които неща бяха залегнали в основата на Устава на дружбата.За тая цел той предостави за публикации на дружба „Родина“ част от колоните на издаваното от него списание „Родопа“. Дълже да изтъкна, че това съдействие на Хр. Караманджуков беше плод на чисто патриотично чувство, без никаква користност. Главната заслуга му беше тази, че умело и убедително представяше делото на дружба „Родина“ пред тогавшните министри и власти в София като положително дело и молеше за помощи и съчувствие, а местните - в Родопите - полицейски, административни и военни власти увещаваше, - ако не съдействуват, то поне да не пречат за провеждане дейността на дружба „Родина“.

А това беше една упорита разяснителна дейност по българо-мохамедански събрания, утра и вечеринки, в които се оповестяваше новия мироглед, че те са българи по народност, а мохамедани по вяра; за разликата между понятията вяра и народност; за реформиране на облеклото;

за откъсване от чуждата скрита пропаганда; за обич към родната земя и пр. Цялата тази разяснителна дейност се провеждаше изключително от млади прогресивни българи мохамедани, които поеха върху себе си рискът да бъдат отричани, заклеймени и гонени от техните близки, дядовци и баби със стари разбирания. Това бе чисто и просто една мирна революция, която привличаше към себе си всеки честен и здравомислещ българин от двете вероизповедания от Родопския край.

НА ДВА ФРОНТА

Отначало схващанията бяха, че дружба „Родина" трябва да насочва дейността си главно сред българите мохамедани, които са останали назад, странят и се чуждеят от естествената им българска народност. Така и стана. Почна се дейност с всичката пламенност и идеализъм, свойствени на млади хора, като едновременно с просветата се наблягаше и за подобрение на поминъка, личен и обществен. Впоследствие обаче се видя, че наред сред българите мохамедани, с не по-малка упоритост трябваше да се работи и сред българите християни, в болшинството си които се отнесоха хладно и отрицателно към дейността на дружба „Родина", смятаха я за излишна, ненужна и вредна и ако съдействуваха, то бе с големи настоявания и увещания. Най-много бе атакуван секретарят на дружбата, единственият българин християнин, привлечен в ръководството от младите българи и мохамедани в помощ за книжовно-интелектуална работа. Българите християни го смятаха за изменник на интересите им виждайки, че като се приравнят българите мохамедани с българите християни няма кой да им слугува и става ратай, няма кой да им пасе овцете и говедата, няма кой да им върши грубата външна работа из ниви, градини и пр. Тук е уместно да кажем, че в значителната си част от българохристиянските среди в селата се подхранваше же-

лането да се подтискат българите мохамедани и се принудят да се изселват, подобно на което нещо бе сторено в следрумелийско време в селата Орехово, Павелско и Хвойна. Тогава дребно-собственишкото чувство беше тъй силно развито в тоя беден планински край, че възбуждаше и омраза и завист и съперничество между едните и другите. Това бе поради туй, че чувство за социалистическа собственост тогава не съществуваше, и по-добрите имоти в Родопския край, особено тези по долините на реките се владееха още отпреди освобождението от българи мохамедани. Младежта обаче, която се бе откъснала от влиянието на старите и фанатични среди гледаше по-трезво на нещата и виждаше бъдещето само в единение, взаимно сътрудничество, обич и разбирателство в общите ни интереси. Затова на първо място дружба „Родина" си беше поставила за цел просветното издигане на младите, на които принадлежи бъдещето.

ДЕЙНОСТ НА ДРУЖБА „РОДИНА"

Както се каза, дружба „Родина" бе започнала своята дейност и цели, изразени в Устава ѝ, за осъществяването на които се правеха събрания, на които членовете ѝ кроеха и обмисляха как най-целесъобразно, безболезнено и демократично да ги постигнат. Членовете се увеличаваха макар и бавно, защото пречките, които създаваха старите и чорбаджиите не бяха малко. Все пак влязоха като членове на дружбата предимно тези, които бяха подчертано прогресивни младежи. Образуваха се отделни дружби в околните села - Райково, Смилян, Могилица, Виево, Търън, Рудозем и др., а също и в градовете Девин и Златоград. Основният метод в работата на дружба „Родина" както в града, тъй и в околните села беше - да се доведат българо-мохамеданските маси до съзнанието, доброволно сами да възприемат и осъществяват новите схващания и преобразования. За тая цел се издаваха позиви и апели, пе-

ДЕЦА БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНЧЕТА декламатори на първата вечеринка

чатаха се в много екземпляри и се разнасяха из селата от доброволни агитатори-родинци. А те отиваха по свое пламенно желание, зимно време, по дъжд, кал и сняг, повече нощя, без никаква принуда или увещание. Пишеха се и печатаха къси статии в местния вестник „Красногор", а явиха се и първите стихотворни творби от млади българи мохамедани, пропити с искрени чувства на възраждане и патриотичност. Още от началото на дружба „Родина" беше възникнала идеята да има тя и свой печатан орган. Такъв се създаде през 1938 г. и излезе под заглавието „Сборник РОДИНА".

Четене писмото от ИСЕН БЕЛЧОВ
(сцена от пиесата „Възрожденци“ - 1938 г.)

Новите мероприятия на дружба „Родина“ обикновено се оповестяваха на устройваните от нея вечеринки, след които се разнасяха позивите и **провеждаха акции.** Последните се състояха в разделяне града и околните села на райони, в които доброволно отиваха по един или двама родинци, които разясняваха смисъла на предприетата дейност и подканяха българомохамеданските маси да възприемат новото. В това отношение Сюлейман Фисенски беше един от най-разпалените дейци, който отиваше в селата и да упражнява занятието си калайджия, а в града вземаше участие и като артист в родинските вечеринки и пиеси. Някъде се явяваха противодействия и препирни, даже се нахвърляха някои от старите срещу родинци като изменници, че фесът е свещен и пр., но все пак в района на цялата Смоленска околия не се дойде до никакви стълкновения и издевателства, а работата се водеше чисто идеологически. Случиха се характерните противоречия и възрожденски препирни между родинци и противници, осо-

бено със старите мохамедански духовници, подобни на тия борби, каквито са водили нашите бащи и деди българи-християни преди сто години преди откъсването им от гръцкото духовенство, панелизъм и пропаганда, - с тая разлика само че тогава са падали и човешки глави, а сега над всичко надделяваше благоразумието, още повече, че и властите не вземаха участие, а третираха еднакво и родинци и неродинци. Родинци пък с големи усилия ги увещаваха да си стоят настрана, да не им пречат, ако не им помагат. От тях (от властите) те искаха не друго, а само да дават разрешение за събрания и вечеринки, да цензурират пиесите, което и правеха. Трябва да изтъкнем, че тия пиеси, съставени по местни сюжети бяха с подчертан прогресивен характер. („Посестрими", „Нови възрожденци" „Женят пък не питат", „Родинци", „Чужденката" и др.) Те напомняха за Славянско единство, за общност с руския народ, признателност за освобождението ни и др., по които въпроси тогава бе забранено да се пише във вътрешността на страната, но в провинцията като Смолен, кой знай как се недоглеждаше. От друга страна тези пиеси изиграха голяма роля и за ограмотяване сред участниците, някои от които нарочно за заучаване ролите си, се научиха да четат.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ

Безразличието или принуденото отношение на властите към дейността на „Родина" се следеше зорко от противниците и фанатизираните туркофили, които виждайки че се създава един нов, основаващ се на историческата правда мироглед, за откъсване от влиянието им и експлоатация на народните маси и че ще бъдат изтикани от ръководните места, естествено се обособиха от самото начало като врагове и отрицатели на дружба „Родина". Те всяваха заблудата, че всеки който стане член на дружба „Родина" не е вече мохамеданин, а „гяурин" - безверник, че

душата му ще отиде в джендема, че е грях да се хвърля феса и пр. С това искаха да сплашват простодушните хора и спират потока на младежта към движението. А разполагайки с голям авторитет и парични средства, пред властите, противниците успяваха кога скрито, кога подмолно да създават грижи на властта и спъват дейността на дружбата. Прибягваха до адвокатски услуги за оплакване до висши учреждения и водене дела срещу родинци. Използваха където можеха и представители на властта, като на околийския управител в Смолен бе поднесен подарък китена постилка, само за да разтури „Родина". Адвокатите пък гледаха комерчески на въпроса и с изключение на Н. Хантов и Ал. Караманджуков, използваха случая да печелят пари като си затваряха очите пред същността на работата. Намираха се и местни българи-християни спекуланти за личен интерес, които наливаха вода във воденицата на противниците на „Родина". Изобщо надигнаха се най-реакционните елементи в края, които се сдушаваха и стараеха да омаломаважат значението на дружба „Родина", позовавайки се на обстоятелството, че членовете ѝ навсякъде бяха едно незначително малцинство в сравнение с общата маса българи-мохамедани, че властта ще поддържа „калабалъкът", а не малкото размирници, каквито смятаха че са родинци и пр. Тъй прочее се е случвало винаги в началните прояви на всички революционно-реформаторски движения.

Срещу тъй оформилото се вече младежко движение или както ги наричаха тогава „нови възрожденци" освен цялата туркофилска реакционна маса българо-мохамедански първенци, чорбаджии и аги, надигна се и цялото мохамеданско духовенство в Родопите - имами, мюфтии, ходжи и пр. Всички те бяха под ведомството на турското главно мюфтийство в София под чиито директиви действуваха. В движението около „Родина" те виждаха откъсване от турцизма и като вероотстъпници от мохамеданството, създавайки мълва, че дружба „Родина" щяла да ги покръства. Родинци пък открито изповядваха, че не са

Участници в пиесата „ЖЕНЯТ ПЪК НЕ ПИТАТ", 1939 г.

родоотстъпници, защото обичат своята родина България и отричаха да са турци по народност. Същевременно изповядваха, че не са и вероотстъпници, защото си поддържат мохамеданската религия, която обаче искаха да се реформира и стане разбираема за народа с въвеждане на български вместо турски език в джамиите, и богослужението да става на тоя език, както някога и българите изхвърлили гръцкия език от черквите и тъй се осъществило общото възраждане на българския народ.

Срещу дружба „Родина" се надигна и цялата тайна турска пропагандна мрежа, която до тогава в лицето на разни проповедници на корана по рамазан, сюнетчии и продавачи на дребни стоки свободно се шире из Родопите. В лицето на родинци те виждаха най-опасни свои врагове, защото родинци сами по свой нюх и инициатива много майсторски откриваха как и къде се е промъкнал такъв агитатор и се справяха по свой начин, като го пропъждаха извън

пределите на околията, без да става нужда властта да взема участие. Типичен пример за това бе изпъдения през лятото на 1940 година от младите българи мохамедани сюнетчия, дошъл нейде от кърджалийско, което изпъждане стана публично и по сред бял ден в гр. Смолен, като му бяха унищожени уредите и носените книжа.

КРЪВТА ГОВОРИ

Тази самоотвержена дейност на младите родинци за политическа трезвеност и самозащита бе израз на искрено чувство на родолюбие без ничия подбуда или внушение, защото кръвта говореше вече у тия хора. То будеше симпатии и у всеки честен българин християнин, чужд на каква да е корист и спекулация. На техна страна бяха всички прогресивни и трезвомислещи младежи, които гледаха бъдещето с отворени очи. Заслужава да се отбележи, че най-изтъкнатите тогава прогресивни младежи българи християни симпатизираха и подпомагаха делото на дружба „Родина". Някои участвуваха във вечеринките ѝ, а записали се бяха и членуваха в същата до края на нейното съществуване Никола Хр. Палагачев, Анастас Гогов, Вълчо Даков, Иван Г. Киранов, и др. Само един от тях правеше изключение, което будеше силно недоумение у младите българи мохамедани. Това беше редакторът на тогавашния в-к. „Родопска мисъл" - Анастас Примовски, който бе известен като прогресивен човек, в какъвто дух се списваше и вестникът му, а бе застанал на страната на реакционните представители. Във вестникът си той наричаше българите мохамедани „ахряни" и с това подхранваше чувството им на чуждеене от българите. Гъделичкаше чувството им за откъсване и обособяване като някаква друга народност, различна от българите, което нещо бе угодно само на реакционерите българи-мохамедани. Трябва да се знае, че тогава имаше повик за такова обособление. По реформите с облеклото той също печаташе снимки на бъл-

гари мохамедани с фесове като издаде и такъв календар, с което искаше да каже че е в тяхна защита. Това силно дразнеше родинци, а радваше противниците. Поради тая причина всички родинци спонтанно и без ничие внушение изведнаж върнаха вестника му в редакцията, което бе и предупреждение към него да се осъзнае и прекрати борбата срещу родинци. Впоследствие той казваше, че това правел от лична ненавист към Хр. Караманджуков, но това си изказване направи много късно - към 1948 година, когато времето вече беше минало.

Освен него имаше и други българи християни, които гледаха тесногръдо на въпроса и подбуждаха противни агитации. Шефовете на службите пък по различните ведомства в града гледаха безразлично на въпроса, тъй като „нямаха заповед“ от по-горните им началства. Християнското духовенство в селата от гледна точка на човещина симпатизираха на родинското движение, поощряваха го, защото виждаха как тия добри и трудолюбиви хора се измъкват от множеството робски атрибути, които поради невежество и религиозен фанатизъм, ги тормозеха. Шефът им обаче, смоленският архиерейски наместник, който бе шеф по служба и на секретаря на дружба „Родина“ имаше определено отрицателно становище към тая организация. В делото на дружба „Родина“ той виждаше затвърдяване на мохамеданската религия, а за полезна дейност сред българите мохамедани той считаше само тая, която има за цел да ги покръсти. Неприятно му беше свободомислието на родинци и непокорството им на старите духовници мохамедани. Родинството за него беше безбожие (атеизъм), и в дейците му съзираше отърсени от вярата волнодумци, опасни за реда и без религиозен контрол отцепници, равностойни на комунистите. (За ирония на съдбата тоя отец няколко години след 9 септ. 1944 г., за да се запази на своя пост представи работата пред властите че е бил противник на „Родина“ и следователно добър отечественофронтовец. Властите сметнаха това за негова заслуга и го оставиха на поста до края на живота му.)

Къща с решетки

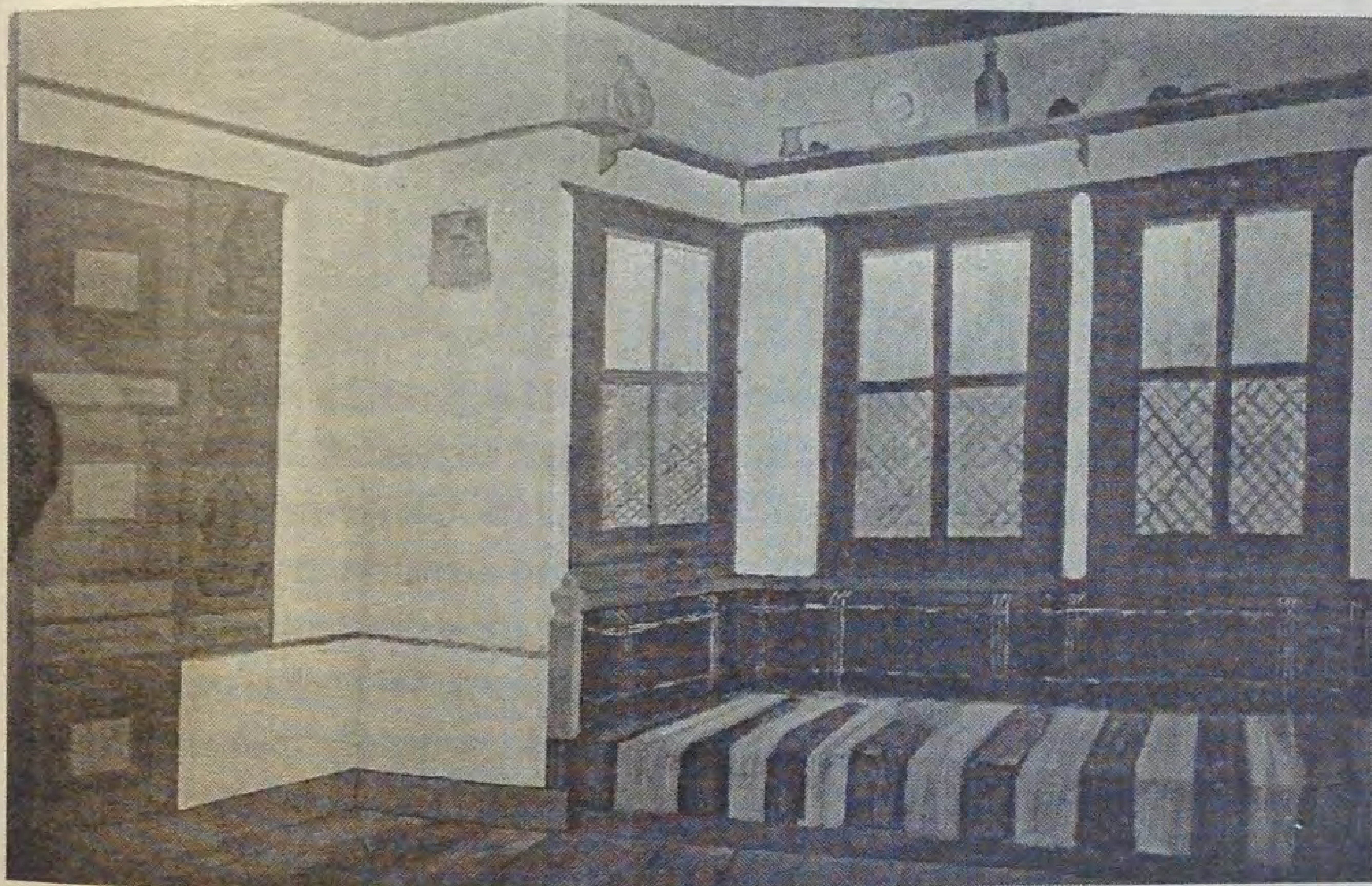

Кьошк в българо-мохамеданска къща

Мъчнотиите и несгодите, които преживяваха членовете на дружба „Родина“ не само не ги разочароваха, но напротив, повече ги разпалваха. Духът им се разгаряше за още по-настойчива и неотклонна работа. Причината за това беше убеждението, че са на прав път и кога да е, идеите им ще възтържествуват в една жива действителност.

„ПОТОН“ в българо-мохамеданска къща

Много се въодушевяваха от живота и делата на старите възрожденци на българския народ - Братя Миладинови, Григор Пърличев, Петър Берон, Д-р Селимински, Васил Априлов, Раковски, Левски и др. като търсеха книги да четат за тях и украсяваха къщите си с портретите им. Често си служеха с позивът на Паисия: - „Българино, знай своя род и език! Не се заблуждавай! Поради що се срамиш да се наречеш българин?“. С пламенен възторг се пееха и възрожденските песни от Чинтулов, Славейков, Вазов, Ботев: - „Ветър ечи“, „Хубава си татковино“, „Стресни се племе закъсняло“, „Боят настана“ и др., а химн на дружбата беше песента „Мила Родино“.

А дружелюбният председател Ариф Бейски най-много се въодушевяваше от живота и прямотата на Бенковски, по решителност и смелост на когото до известна степен подражаваше и приличаше. Книгата на Захари Стоянов „Записки по българските въстания“ бе станала неговата настолна книга, а за образец на революционна външност

„ПРЕД РЕШЕТКИТЕ“
българки мохамеданки от гр. Смолен, (1939 г.)

сочеше представителната им бойка фигура на Иларион Драгостинов. Често пъти Ариф Бейски - написал статия, съставил позив, изложение или протест идваше при секретаря да се напишат на машина и дадат за печатане. И те наистина се печатаха и даваха ефект повече, отколкото се очакваше. Статии пишеха и други родинци и малкият вестник „Красногор“ издаван тогава в Смолен, от Коста Хараламбов, бивш инструктор на БКП от 1922 год., до 1929 година, а така също и сп. „Родопа“ на Хр. Караманджуков в София бяха станали истински трибуни на родинските идеи и постижения.

А тези постижения през време на осемгодишното съществуване на дружба „Родина“ не бяха малко.

ИМЕТО „БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ“

Първата придобивка беше че се усвои и утвърди един път за винаги - публично, официално, обществено и книжовно названието на тия хора **българи мохамедани** вместо дотогавашните названия помаци и ахряни, както мнозина ги наричаха и влагаха обидно и неясно съдържание в тях. В обществената преса, по официалните книжа, когато ставаше дума от тук нататък те почнаха да се наричат само с това име, което почиваше на една историческа правда, а имената „помак“ и „ахрянин“ се възприемаха като обидни и оскърбителни. С тях си служеха в личния говор само най-закоравелите противници, които имаха желание да се наричат иначе но не и българи, или българо-мохамедани. Това беше плод на заблудата от старите им духовници, които мислеха, че всеки който е българин, е и християнин. По тоя повод членовете на дружба „Родина“ трябваше да водят дълга разяснителна работа между всички свои съверци по улици и домове, че понятията народност и религия са различни и независими едно от друго. За потвърждение сочеха други държави в това число и Турция, където в един народ има разни вери и от една вяра разни народности. Сочеше се, че дори в Турция има **турци-християни,** каквито са у нас **гагаузите** и че самите турци в една област някога в Мала Азия преди Мохамеда били християни, според френски изследвания. Използвани бяха и хубавите изказвания на родопчанинът-адвокат и общественик в Пловдив д-р Георги Чичовски: - „Нека в красивия букет на нашия народ българи християни, българи католици, българи протестанти и др. имаме и едно хубаво цвете-българи мохамедани“.

ОБЩЕСТВЕНО-КНИЖОВНИ ПРОЯВИ

Друго ценно постижение на „Родина“ бе извеждането на българите мохамедани на културно-обществената сцена - да вземат участие в културния живот като равноп-

равни с българите християни, да отиват на събрания и сами да устройват такива, да устройват забави и вечеринки сами и съвместно с българите християни, да играят на сцена техни мъже и жени, да пеят и декламират, да се фотографират, заедно мъже и жени, и въобще се проявят като културни хора до степен на приравняване с българите християни. Може да се вижда странно това, че българите мохамедани със стари разбирания поради верски фанатизъм, не позволяваха да се излазя на фотографска снимка, но това бе действителност, срещу която родинци трябваше да водят системна, упорита борба.

След първите декламатори и артисти българи мохамедани, явиха се и първите творци на художествено слово измежду тях, предимно ученици и студенти. Тези първи българомохамедански стихотворения и художествена проза бяха със забележително възрожденско съдържание. Юсеин Якубов от Смолен, тогава гимназист в Пловдив (проф. Якубов, завеждащ отделение в медицинската академия в Пловдив) написа следното бойко, отговарящо на времето и настроението стихотворение:

ПОБЕДЕН ЧАС
Победен час настава
за вихрена борба,
и минало престава
да бъде нам съдба.
Проклетий фанатизъм
залезва без следа,
и истината нова
изгрява кат звезда.
Възкръсва дух славянски
във множество души,
що мечът агарянски
не е доразрушил.
Дейци сме ние, смели,
заблуда ний не щем
Другари мой верни,
за род ще ний да мрем!
(сб. Родина I, с. 77)

Същия написа и следните с покъртително съдържание стихове:

ЗАЩО?
Ний пазиме свято български нрави
и бисерно чудни български думи,
но сме презрени - мохамедани,
при все че по кръв сме българи прави!
- Защо ни презрително гледате, братя?
Не сме ли и ние чеда на туй племе?
Под българско небе живеем,
за родни балкани милеем!
О, братко, подай ни ръка си сърдечно,
и ний ще я стиснем горещо! . . .
Да тръгнеме рамо до рамо
със български родни стремежи!

(Сборник Родина, кн. I, стр. 80)

След него се появиха и други творци на художествени разкази, статии и стихотворения: Осман Ферадов от с. Беден, Сали Арнаудов от гр. Девин, Шевки Мохаремов от Смолен, Мустафа Шарков от с. Корова, Чепинско, Риза Солаков от гр. Девин, Адем Арнаудов от с. Абланица, Атем Атемов от с. Забърдо, Ариф Бейски и Ариф Шумаров от Смолен, Мехмед Дервишев, Светослав Духовников и Вихър Изворов от с. Търън, Бехчет Сердаров от с. Костандово, Ибраим Имецки от с. Беден, Тахир Османов от с. Райково, Асан Зеров от с. Рудозем, Ариф Русев от с. Киселичево, Смоленско и др. Тяхното индивидуално творчество от онова време, макар и неиздържано всякога в художествено и техническо отношение, но с непосредствено чувство, свежи мисли и идеи в духа на възраждането може да се види и прочете в четирите тома на сборник „РОДИНА“, във вестниците „Красногор“ в Смолен, „Родопа“ в София и др. от 1937 до 1944 година.

КРАЙ НА ФЕСОВЕТЕ

Премахването на феса като шапка на българите мохамедани, чрез който дотогава се манифестираше привързаността към небългарска принадлежност и след като същия не се носеше и в самата Турция, беше важна реформа, към която родинци пристъпиха обмислено, съзнателно и уверено. То стана с предварителна подготовка и агитация, че за тия години той е една изживяла времето си шапка, служеща за заблуда на простите и наивни българи мохамедани, която с носенето ѝ ги кара да мислят че не са българи и пр. За пръв път във връзка с това дружба „Родина" издаде и напечата свой позив, който се разпространи из селата през нощта срещу 23 декември 1938 год. от доброволни агитатори пропагандисти, каквито бяха: Салих Кюмецов за Виевския район, Мехмед Дервишев - за Маданския и Търънския район, Сюлейман Фисенски - за махалите Селище, Река и др., Асан Тинчев - за Кремене, Ариф Русев - за Киселичево и Могилица подпомогнат от двамата си сина Мохамед и Фехми, Ариф Шумаров - за с. Ухловица и др. Съдържанието му беше следното:

ПОЗИВ
към българите мохамедани

Българите мохамедани от дружба „Родина" в гр. Смолен, верни на корана и чисти от всякакви инородни заблуждения българи, направлявайки деятелността си с будно чувство за народностно възраждане, по случай религиозния ни празник „Курбан байрям" призоваваме всички българи мохамедани да скъсат с вековния мрак и невежество като:

Мъжете хвърлят веднъж завинаги инородната шапка - феса и го заменят с българска народна шапка, а жените да сменят черното було (фереджето), което е знак на робство и безчовечие и го заменят с българско народно облекло.

Ето повече от 25 години откак сме освободени, но спъвани от заблуждение, простотия и невежество, за наш срам и позор не

сме още вкусили от плодовете на нашата свобода. Стига този срам и тази тежка заблуда! Стига служба на простотията! Дошло е време да се освободим от този мрак и невежество и да заживеем с общия дух на родното ни отечество България!

Приканваме всички българи мохамедани от Родопската област да прегърнат това свето дело и да тръгнем всички заедно смело и енергично по пътя на нашето народно възраждане! Нашите духовни власти, които добре разбират, че религията няма нищо общо с облеклото и шапката, че народност и религия са две различни неща, са длъжни да поясняват това на народа.

Поканваме всички будни българи от Родопската област да съдействат за постигане на тия реформи!

Моментът е исторически!
Време за губене няма!
Напред! Бъдещето е наше!

гр. Смолен. 22 ноември 1938 год.

Пропагандистите бяха свършили работата си отлично. Цялата околия - села и махали - бяха осъмнали с разлепени позиви по къщи, огради и плетове. Ведно с това пропагандистите бяха предупреждавали никой да не сложи вече фес на главата си, а жена - фередже. На някои места бяха станали спорове и обяснения с агитаторите, които бяха запитвани: - от държавната власт ли е това, или от „Културата"! - както се наричаше тогава от простата маса дружба „Родина". Като разбрали, че властта не взема участие, предизвикали се беха нейде упорства да сменят фесовете. Много бе лесно и изгодно за родинци тогава да кажат: „От държавата е тая наредба", - но те не казаха така, защото съзнанието за тяхната самодейност беше по-съществено, ентусиазъма им ги правеше прями, обективни и искрени, тъй че лъжа и демагогия в делото им не допускаха да има. Противниците се бяха опитали да разубеждават хората да не изпълняват съдържанието на позива, тъй като това не е държавна мярка, но накрай резултата бе напълно задоволителен - в цялата околия фесът изчезна като мъжка шапка и по примера на родинци бе заменен с каскет, гугла, мека шапка и др. Само неколцина

Българи от с. Дряново, Асеновградско. Само фесът и чалмата показват че са мохамедани

от тези противници с писмени оплаквания, направени от адвокати до властите беха предизвикали следствия и дознания - има ли право „Родина“ да сменя фесовете, но само един беше завел дело пред съда и искаше да се заплати стойността на взетия му фес. На други дела не беше дадено ход, а ликвидирано бе и следствието с некои анкаропоклонници, които се опитваха да спират работата и връщат колелото на историята назад.

КРАЙ НА ФЕРЕДЖЕТАТА

По-големи грижи на дружба „Родина" се създадоха по премахването на фереджетата и булата от жените българки мохамеданки. За това, както се видя само се загатна в позива за премахване на фесовете, но сега ръководството на дружба „Родина" виждаше, че борбата за премахване и на тая робска дреха ще бъде по-трудна и по-продължителна. За всеки е известно, че целият живот на българката мохамеданка бе многократно по-затворен от тоя на мъжа, скрит, подтиснат, обграден с някаква мистика и непроницаем за света за културата и новото. Очевидно бе за всички, че остатъците от турското робство тежеха най-много на жената българка мохамеданка на нейния дом и на нейните деца.

За тая важна акция между жените българки мохамеданки се извърши дълга и обмислена подготовка, като за всичко даваха пример родинци. За тая цел пак се издаде специален позив-зов, а за случая знаеше се, че най-подходящ агитатор за новото може да бъде само жена българка мохамеданка, която сама е осъзнала нуждата от реформиране на женското облекло, отхвърлила е ненужното от себе си, излезла е с открито лице и модернизирано гражданско облекло, за да призове и сестрите си към новия открит светъл живот. Такъв агитатор се яви в лицето на будната тогава българка мохамеданка от гр. Смолен Несибе Шехова, която оповести позивът на 27.I.1940 г., с прочитането му на родинска вечеринка в гр. Смолен. Съдържанието му бе както следва:

ЗОВ
към жените българки мохамеданки

Българки мохамеданки,

Ето вече тридесет години как се радваме на родна свобода и отечество. Преди три десетилетия волята на свободен живот

Българка мохамеданка от Западни Родопи, Гоцеделчевско

събори от главите на българите християни фесовете и отвя в забрава булата и тестемелите, които носеха нашите сестри - българките християнки.

Ние, българките мохамеданки, не можахме едновременно с тях да почувствуваме вълната на родната свобода и вървехме заслепени от мрак и невежество, без свой определен път и без свои идеали.

В това време обаче, очите ни навикнаха на светлина. Ние разбрахме, че свободата е изгряла и за нас и остава дружно и смело да тръгнем по пътя на открита обич към свобода, род и държава. Проникнати от това съзнание, нашите мъже миналата година смъкнаха от главите си последните знаци на робството - фесовете, като вредни и срамни остатъци. Дошло е време

Българи мохамедани със стара носия от Смоленско

и ние да последваме примера им. Да скъсаме веднъж завинаги с овехтелите знаци на робството! Да махнем черните си наметки - фереджетата, които са най-пакостна заблуда за нас!

Стига робско подчинение на заблуда и фанатизъм!

Стига бягане и криене!

Да открием лицата си и видим света! Да бъдем истински свободни българки! Децата и поколенията ще ни благославят!

Да не остане нито едно фередже и нито едно було!

Напред, бъдещето е наше! и т. н.

НЕСИБЕ ШЕХОВА първа прочела позивът пред посетителите на вечеринката за сменяне на фереджетата

Ефектът от прочитането от сцената на тоя ЗОВ бе потресающ. Бурни ръкопляскания и викове „Браво“ изпълняха залата задълго. Лицата на родинци като че бяха огрени от светлина и радост, а тия на противниците изразяваха страх и тъпота.

ОПЛАКВАНЕ

И тоя зов бе разнесен по същия начин, както позива против фесовете от доброволни агитатори. Но и врагът, придобил известен опит при акцията за фесовете, даваше вид, че се готви за противодействие. Затова разяснителната работа за случая бе по-задълбочена, по-упорита, а и с изрична уговорка всичко да става доброволно и непринудено. Така и стана. Първо младите, а след това постепенно и по-възрастните жени отхвърлиха фереджето като обичайна, задължителна, почти униформена женска дреха за българките мохамеданки и я замениха с обикновено дамско зимно палто - сезонът тогава бе такъв, а вместо була, (тестемели) на главите си завързаха кърпи, каквито носят на работа и при пътуване жените християнки в Родопите. Само най-старите жени, които редко и излязяха на публично място или улицата, останаха с дотогавашното си облекло, но към тях родинци се отнесоха безразлично.

Скоро обаче стана ясно, че след затишието ще има буря. Някои от противниците бяха решили да играят с последна карта и беха подали оплаквания чак до царския дворец в София, писани от адвокати и с веелзевулски молби, смисъла на които беше тоя: - Може ли да се провеждат едни или други реформи в живота на българите мохамедани, без за това да е издаден царски указ!? . . . Адвокатското съсловие в тоя случай в гр. Смолен не бе на страната на „Родина“, а подкрепяше противниците за печалби и облаги. Вследствие на това се получаваше обрат в духовете. За да внесат смут в обществото и между родинци, оплаквачите вероятно пак по подсещане от странични фактори пуснаха мълва по простому, че докато не се издаде царски указ, няма да се сменят фереджетата и че „Царицата се е карала и казвала: - на помакините да си стоят фереджетата!“ Тая мълва имаше известен ефект по понятни съображения: - смяташе се, че местните представители на властта ще защитят фереджетата, щом. . .волята на върховната

Млади българки мохамеданки без фереджета

власт е такава. Отиде се още по-нататък - по тайна агитация от уста на ухо, подтиквана и от българи християни за лични интереси вследствие на мнима царска закрила, противниците нарeдиха в определен ден и час навсякъде из града и околните села да бъдат възстановени фереджетата като всички жени българки мохамеданки излязат на улицата, на работа, на гости или по какъв да е друг повод на открито с фередже за да се взаимно окуражават и манифестират своето мнозинство в случая. Това раздразни родинци и предизвика бързо да се вземат мерки. Те беха вече проверили чрез свои хора, че мълвата за царското вмешателство по въпроса е лъжа. Това разясниха на събрания и срещи в кварталите, очи в очи, с което бяха разобличени и уличени в лъжа и измама най-отявлените противници на акцията. В резултат фереджетата бяха още веднъж и още

по-решително премахнати най-често от самите жени българки мохамеданки. Създадоха се сюблимни моменти на лична решителност: - жени сами да си скъсват фереджетата на открито и да ги хвърлят, което бе послужило за повод да се създаде и една народна песен по тоя случай (вж. приложението). Ентусиазмът за премахване фереджетата и булата се разпространи наново из целия Родопски край - Смоленско и Златоградско, като на места в последната околия някои служебни лица също се бяха присъединили към акцията, представяли я като официално разпореждане, което „Родина“ нито приемаше, нито одобряваше, защото целта и силата на самата акция беше в това, че българите мохамедани **сами** реформират живота си днес в едно, утре в друго до пълното им изравняване с останалите свои събратя българи християни. „Родина“ ревниво пазеше спонтанността на дейността си и решително осъждаше опитите за вмешателство макар и на вид за подпомагане от неотговорни фактори.

АНКЕТА

По подадените разни оплаквания от противниците на „Родина“ бе проведена правителствена анкета от натоварени служебни лица. Идваха и министри в гр. Смолен, придружени от множество агенти и полицаи. Разгледани бяха всички подадени оплаквания, разпитваха и родинци, които бяха замислили и провели акцията, а министрите изслушваха доклади по тоя въпрос. Дошлите пък полицаи за проверка оплакванията, в които се твърдеше че е упражнено насилие над личната свобода на родопските жители от родинци, които клеймеха като размирни и неотговорни фактори, констатираха че такива насилия не бе имало, а всичко бе протекло самородно и повечето във форма на шега по срещи и сборове из улиците, така както българите християни в Родопите имат аналогичен обичай на празниците „Водици“ и „Ивановден“ да къпят насилствено

Ггрупа българи мохамедани
след сменяне на фесовете и фереджетата

съселяните си за изтръгване подаръци или обещания, обикновено за обществена цел, при който случай неустоялия в наддаването между двама съревноваващи се бива хвърлен във водата а другия заплаща обещаната сума.

Когато шумът по акцията с фереджетата бе позаглъхнал и анкетите завършени без удовлетворителен резултат за противниците, получи се телефонно нареждане секретарят на дружба „Родина“ - пищешия тия редове - да замине за София и се яви лично в кабинета на министъра на вътрешните работи. Той отиде и бе изслушан от министъра Петър Габровски, като му разказа за замислите и целите на дружбата за постигнатите резултати от движението - за постепенните акции за фесовете, фереджетата, за възприемане наименованието „българи мохамедани“ и преди всичко за народностното осъзнаване на същите. Министъра го изслуша, загледа го и накрай каза:
- Продължавайте дейността си на дружба „Родина“, но недейте много държа на славянството, защото не се знае

дали и ние българите сме славяни“. (Тогава господствуваше немската теория за неславянския произход на българите, тласкаща ги срещу Съветска Русия). Секретарят изтръпна от това изказване на министъра, опита се да му обясни, че цялата ни народностна идеология в родинското движение се гради именно на славянския характер на българите мохамедани и без това то губи почвата под краката си. „Ние родопските жители не можем да не се признаваме за славяни, защото славянското единство е главната основа за работата ни сред българите мохамедани, противостояща срещу всяка турска и гръцка пропаганда“. Накрая министърът повтори съветите си в същия дух и срещата се свърши, а секретаря излезе от кабинета му с дълбока размисъл относно това, колко дълбоко затъваше нашата държава в неразбиране и невежество на своите народни интереси. Мислеше и върху това колко трудно бе за хора, които не познават същността на късното възраждане на българите мохамедани да разберат стойността на тяхната самоинициатива и че не бива да влагат в нея никаква тенденция на текущата политика, която не само че не бе навременна, но бе и с противни, най-неподходящи за случая резултати. Спомни си, че неотдавна, само преди 40 г. подобен процес на късно възраждане бяха преживели и българите католици в Пловдив и околните села, които за нищо на света не приемаха да се наричат българи, а казваха че са „католици“, мислейки че католичеството е народност. Днес обаче те са напълно съзнателни българи от католическо вероизповедание. (Напомням туй само за аналогия с българите мохамедани).

След споменатата анкета и министерско внушение местните власти следеха с по-голяма подозрителност дейността на дружба „Родина“. Това обаче не спираше родинци от начертаните мероприятия, които те продължаваха да осъществяват с основната мисъл: - „Прави сме и исторически и обществено. Никой не може да ни убеди, че не сме на прав път и да ни отклони от него.“ А до каква степен бе заговорило народностното чувство у тия хора

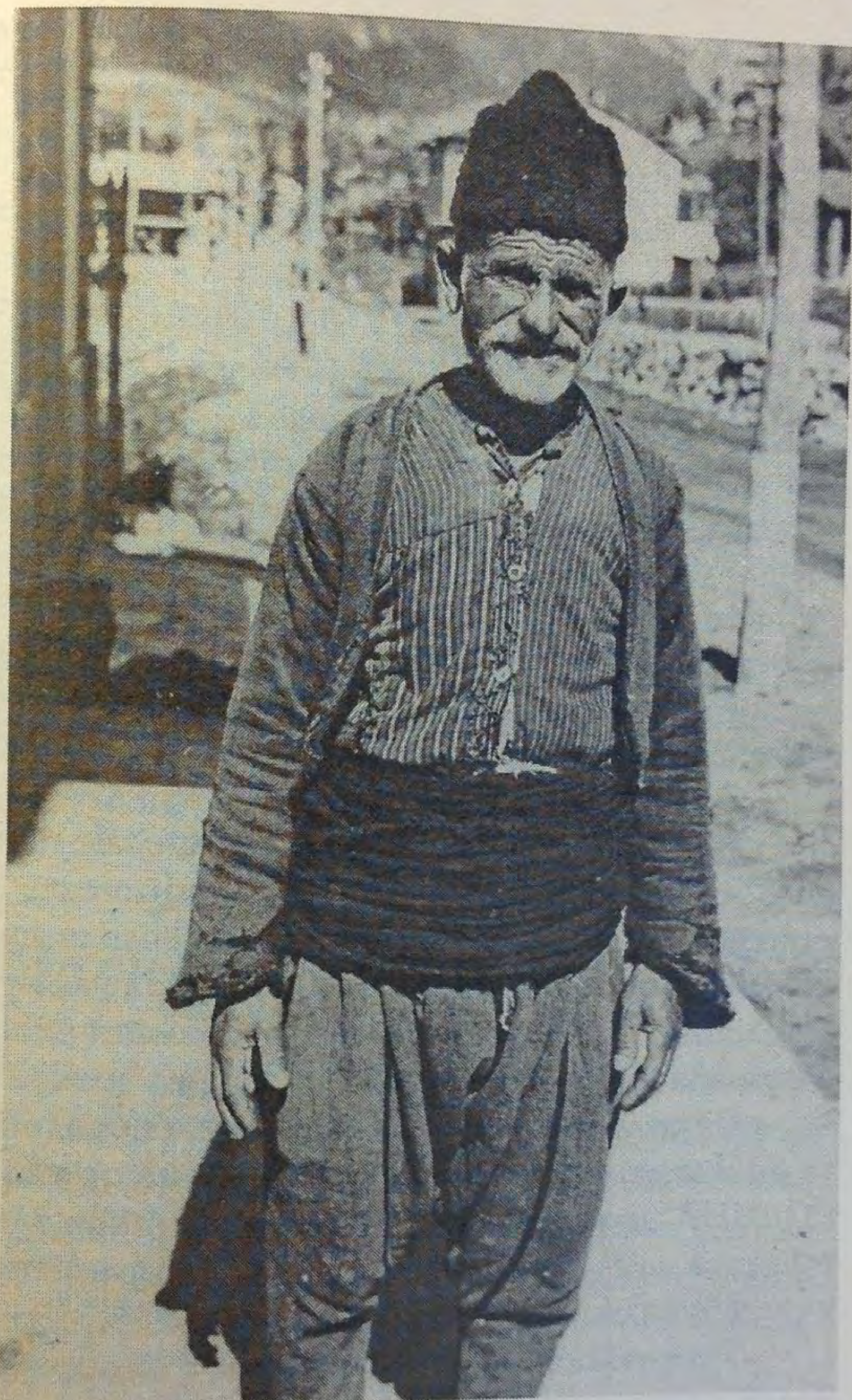

Българин мохамеданин с гугла

се виждаше от това, че често се идваше до препирни и стълкновения между тех и противниците. Такива ставаха из домовете в къщите и из улиците. Една нощ бе нападнат един родинец на улицата от двама противници, които се нахвърлили да го бият и ругаят с думите „Твоята мама българска", на което той им отвърнал с „Вашата

мама турска“ и се беха били докато се намесят съседи и ги разтърват. На много места се идваше и до развод между родинци и противници заради вмешателство на старите.

ДРУГИ ПРИДОБИВКИ

След премахването на фесовете и фереджетата дойде ред и на **решетките по прозорците** на българомохамеданските къщи. Първи родинци грабнаха тесли и триони и шумно, демонстративно ги изкъртиха. Къщите им изведнаж добиха съвсем нов вид - светли, открити. Това се хареса и на другите и акцията завърши почти самодейно от страна на всяко домакинство, при радостта на родинци, че и тоя символ на робството и тъмнината отиде в историята.

По това време се уредиха и **курсове по готварство, шев и домакинство.** Ръководители беха местни учителки, които даваха труда си безплатно, а родинци - домовете си за помещения и материали за курсовете, също безплатно. Това беше израз на чисто патриотично чувство и съзнаване една истинска културна нужда.

Ограмотиха се също мнозина българи мохамедани за да могат да четат изданията на дружбата „Сборник РОДИНА“ и др., а некои направиха това само, за да учат ролите си в пиесите за вечеринките в които участвуваха.

Устройваха се и **родински събори,** които ставаха всяка година на 6 май в околността на гр. Смолен. Там идваха посетители и от околните села и градове. По тоя случай се разясни, че не е противно на мохамеданската религия да се играят народни хора и ръченици, а също и да се свири на гайда. Излъчиха се даже некои добри майстори на тоя хубав народен музикален инструмент главно от девинското село Брезе некои да свирят, а други да правят и продават гайди.

Участничките в готварския курс преди сменяне на фереджетата (1938 г.)

РЕЛИГИЯТА НА ЯСНИ НАЧАЛА

Пред родинци изникваха ту един, ту друг все жизнени въпроси, към разрешаването на които те се насочваха според момента и възможностите. Така възникна въпросът за поставяне на ясни начала религиозното изпълнение в джамиите и в къщите, като на първо време се преведоха от турски на български език най-необходимите молитви за ежедневното и петъчно кланяне. Този въпрос повдигна на дружбено събрание членът от ръководството Мехмед Ишарлиев съвсем непринудено със следните думи:

- Не можем ли и ние, както всички хора, да се молим и кланяме на нашия майчин език, тъй както сме родени? Моето дете нищо не разбира от учителя му по Коран. Затова щом дойде от училище радостно разказва какво са учили по история, география и четене, но запитам ли го какво е научило по Коран, почва да плаче и казва, че нищо

Младоженци българо-мохамедани, на първата сватба на български език

не разбира, понеже е написано на непознат език. Затова ме кара да му чета турския текст и то го написва с български букви, и едва тогава го научава. Но и смисъла пак не разбира, защото е на турски или арабски. А тоя език и десет години да стоим в Арабистан пак нема добре да го научим. Той е чужд език за нас българите, мъчен за учене, който даже и ходжите не могат да разберат!

- Не е дадено на нас да разбираме религията. - казваше на едно събрание по тоя повод чорбаджията от село Могилица - Афуз Ариф Агушев, дошъл нарочно да води спор. - То стига когато Алах я разбира. Ние можем само да се

кланяме, да кланяме и другите, но не и да разсъждаваме по религията !... а в заключение притиснат в препирнята от родинци той бе завършил със следните думи напълно реакционно: - Дето ще се „бори умът“ на хората с това, дали е право или криво превеждането на български език на молитвите, по-добре е да си останат хората тъй, както са сега, т. е. в простотия и невежество.Срещу туй родинците силно реагираха.

Въпросът бе много важен с оглед целите на дружба „Родина“, която се стремеше да чисти всичко небългарско в живота и бита и улеснява членовете ѝ правилно да разбират нещата. Разговори за побългаряването на учебниците по религия с разбираем текст на молитвите се подемаха и продължаваха. Накрай се поиска от мюфтията в Смолен, макар и противник на „Родина“, който написа с български букви по-главните молитви, които се напечатаха със средства на „Родина“ и се разпространиха сред населението. Това срещна силен отпор от старите духовници, сметащи го за посегателство върху свещения текст. Родинци пък обясняваха, че това правят защото нищо не разбират и от непознатия шрифт и от религията. А понеже всички духовници в джамиите беха стари и фанатично поддържаха турските молитви, които и те сами не разбираха, дойде се до необходимост да се подменят старите духовници с по-млади и прогресивни българи мохамедани. За тая цел биде отворен специален курс по мохамеданско богословие при гимназията в село Райково, който даде няколко випуска. Тези нови духовници в последствие почнаха да въвеждат в джамиите богослужение на български език. Това бе много важна стъпка, която заслужаваше да продължи и до сега. Имаше даже случаи когато млад духовник българин мохамеданин беше почнал да вика от минарето на джамията на български език „Бог е един...“ и прочие, вместо турското „Алах икбееер...“. Това беше в село Буково, Арданска околия.

Трогателна беше и първата българомохамеданска сватба на български език. Доведоха младоженците в град

Смолен, където имамът при венчаването им прочете всички молитви и книжа на български, които предизвикаха сълзи от умиление у присъстващите. Оказа се, че тези молитви са почти същите каквито пеят и в другите вероизповедания:

„Запази ги, господи! както си запазил Аврама и Ревека! Дай им да видят деца от децата си. . .! и пр.

- Ние сега разбрахме какво значи джамия и религия - казваха през сълзи присъствуващите жени българки мохамеданки.

- Същото съм пял и досега - обясняваше имамът - само че не сме го разбирали, защото е било на непознат език.

В процеса на тия неща разясни се на българите мохамедани и въпроса за обрязването на момчетата - сюнета. На тоя обичай се даваше религиозна основа, макар да е извън Корана. Той е онаследен от старите времена, когато Аврам (Ибрахим Пейгамбер) е обрязал себе си, сина си Исака и Исмаила, синът от робинята Агар (хазрети Аджар), станал родоначалник на арабските племена, населяващи ония места и имащ значение за живота само при тамошния климат. Тоя обичай по същия път е онаследен и у евреите до днес. Същото е и с забраната да се яде свинско месо, наредено в Библията за евреите, а от там и за Исмаиловите потомци, които населявали топлите места. Тая храна за ония места наистина е тежка и невъзможна, но за нашия студен и умерен климат тя е вкусна и питателна. Същото е и с обрязването. В тоя смисъл писаха статии неколцина българи мохамедани и обясняваха на народа значението. Юсеин Якубов тогава студент по медицина изнесе беседа пред родинци по тоя въпрос, написа и статия във вестника, и така на всеки непредубеден българин мохамеданин стана ясно смисъла и значението на тия два обичая. В резултат на това родинци спряха да обрязват момчетата си, а покрай тех и неродинци, понеже виждаха жестокостта и безсмислеността на обичая. Свинско месо пък мнозина и до тогава ядяха, но сега почнаха съвсем свободно и

необезпокоявани от никакви угризения и религиозни пречки да го употребяват. А станаха известни некои, които не само ядеха, но и отглеждваха прасета. Такива бяха Мустафа Мутенишев, Садък Еминов и Джамал Сертов от с. Настен, Девинско, а и Ахмед Хусков от Смолен беше на път да вземе прасе, но по събитията около 9 септември 1944 г. се осуети това му намерение.

САМОСТОЯТЕЛНО ДУХОВНО УПРАВЛЕНИЕ

Цялата тая дейност дружба „Родина" провеждаше чрез своите клонове или самостоятелни дружби в околните села и градове. Духовните учреждения обаче - мюфтийства и джамийски настоятелства беха под ведомството на турското главно мюфтийство в София, под чиито

Участници в пиесата „ГОДЕЖ В КОРОВО", представена през 1940 г. (Лъжене - дн. кв. на Велинград)

След събрание и утро на 10 март 1940 г. в с. Лъжене - дн. кв. на Велинград

директиви действаха и виждаха в движението около „Родина" откъсване от турцизма и религиозния фанатизъм. Затова възниква идеята - цялата пирино-родопска област, населявана от българи мохамедани да се обособи в самостоятелно духовно управление, неподвластно на турското главно мюфтийски в София, което да остане и се грижи само за турското малцинство в България - Кърджалийско, Делиорман, и др. Това нещо и стана по предложение от дружби „Родина", изразено с писмено искане до тогавашното правителство. Със заповед от Външното министерство българите мохамедани се отделиха в свое самостоятелно духовно управление, като за техен главен управник се определи Смоленския мюфтия, където беше и центърът на родинското движение. Откриха се българомохамедански духовни управления и в околните градове Девин, Лъжене (Велинград), Неврокоп (Гоце Делчев), Ардино и Златоград, като се назначиха за околийски духовници родинци българи мохамедани. Те пък от своя

страна подменяха кадъра в джамиите само с млади прогресивни духовници в селата на околиите им, завършващи духовния курс в с. Райково. Чрез тях започна да се провежда една истинска и народополезна просветителна работа в духа на възраждането и откъсване от чуждопоклонството, за които неща се бореше дружба „Родина". Недоволни от това положение бяха само старите духовници, останали като овчари без стадо, а така също и старите първенци, чорбаджии и аги, с турско отцепническо умонастроение, виждайки че народните маси се изплъзват от влиянието им. В отчаянието си през лятото на 1944 година те, с горчивина на душата си казваха:

- Щом всички млади станват вече „култура" (Родина) - свърши се и тюрклюкът, свърши се и османлъкът!

ПОБЪЛГАРЯВАНЕ НА ИМЕНАТА

Последната крупна проява на дружба „Родина" беше побългаряването на личните имена на българите мохамедани. Идея за това бе възникнала през по-ранните години, но особено се засили през време на войната от 1941 до 1944 година. Това беше един с основно значение въпрос и засягащ самата същност на българите мохамедани. След отделяне на мюфтийствата от турското влияние, побългаряване, богослужението и др., неговото поставяне за разрешение беше като естествено последствие. Него пръв подигна председателят на дружба „родина" Ариф Бейски по съвършенно своя подбуда като на едно събрание през 1940 г. каза:

- Тъй като ние сме българи, а не някаква друга народност, не следва ли да усвоим за себе си и децата ни - български народностни имена? Ето турците, че са турци, но и те изхвърлиха чуждонародните имена и презимена и ги замениха с чисто турски национални такива - Иненю, Арас и др. За нас пък ще бъде голяма чест ако вместо

турските, усвоим български народни имена. Един народ когато се възражда, иска много. Иначе става опасен. Затова добре ще е да почнем да поставяме такива имена на новораждащите се деца и тъй постепенно с течение на годините да се смесим, уеднаквим и приравним с всички българи и не оставим никаква следа от турското робство на нашия народ. Верският въпрос си е частна работа.

В тоя смисъл се изказа и родинския член от с. Могилица - Мохамед Абдулахов, дошъл нарочно в Смолен, който каза:

- Днес всички народи се обединяват не според вярата, която изповедват, а според кръвта, езика и общите интереси. Слепци са още и ония, които не могат да направят разлика между понятията народност и религия, и които живеят с голямото заблуждение, че с мохамеданството си ние сме се отделили от българската народност. Ако гледаме правилно живота, ние не можем да не видим, че даже в една Турция днес се прави най-голяма разлика между народност и религия, и без да взимаме пример от там, но заслужава да отбележим докъде е отишла тя в народностното си прочистване независимо от верите. Първите им управници захвърлиха своите верски имена и си поставиха народностни такива като споменатите Арас, Иненю, Ялчън и др. Следователно нищо престъпно няма и никому да се не зловиди, ако и ние, българите мохамедани си усвоим български народностни имена. Трябва да осмислим това, да обмислим нашия живот и вземем съответни решения. Ние родинци трябва да пазим нашата българска народност, да я пробуждаме и у другите и да служим за пример на всички!. (сб. РОДИНА, кн. III, стр. 60-61).

Така разсъждаваха изтъкнатите родински деятели Мохамед Абдулахов и Ариф Бейски, а последния даде и личен пример като в началото на 1941 година, когато му се роди ново дете му сложи не турско, а българско име - **Малинка**. Това бе първото дете българо-мохамеданче с българско народно име. Този случай послужи за повод да се обмисли

МАЛИНКА КАМЕНОВА БОЛЯРОВА
Първото дете с българско име в гр. Смолен

основно въпроса и от други родинци. Мнозина и други членове на дружба „Родина“ в гр. Смолен беха дошли до същото убеждение за полезността на тая реформа, но за да се не дразнят старите представители на султанхамидовата епоха, чиято рана по смяната на фереджетата, още не беше заздравяла, решаваха да не се

ЛЪВЧО КАРКЪМДЖИЕВ
Първото дете с българско име в Златоградско (махала Бозирог)

бърза и се постъпва тактично, като първо се убедят старите в конкретни домове където се очакваше бебе, да одобрят това, па тогава. Примерът обаче на Ариф Бейски беше последван още от неколцина извън града и околията, а се писа за случая и във вестниците. Тогава един турколог в София - Васил Шанов непознат никому в Родопите, като прочел във вестниците за сложеното българско име на новороденото българо-мохамеданче в гр. Смолен, бе написал статия, която изпрати за публикация в смоленския вестник „Красногор". В нея той обясняваше някои равнозначещи на български език турски имена, като даваше и превода им. Така той казваше че името Абдул на български значи Божан, Азим - Велик, Адем - Адам, Ариф - Познан, Асан - Хубен, Атуф - Добрин, Ахмед - Славен, Ибрахим - Аврам, Джевдет - Добри, Джемил - Любен, Емин - Твърд, Шевки -

Светъл, Шукри - Благо, Юмер - Живко и др. и за жени: Адиле значи Правда, Азиме - Велика, Джемиле - Люба, Елмазе - Бисера, Емине - Вера, Пембе - Румяна, Фатме - Победа и др. По повод на тая статия мнозина почнаха да разсъждават, че не е нужно нищо друго, а само да се дава превода на български на съответното турско име.

Противниците на „Родина“ обаче взеха да се обаждат и казваха: Ето, почна „покръщаването!“. С това искаха да сплашат населението и спрат движението за промените, което съпротивление изхождаше от чорбаджии, бивши ходжи и имами, останали сега без влияние всред българо-мохамеданските маси в края, тъй като не бяха вече и на духовни постове. - А сега е война - добавяха в най-интимна среда те - кой кум, кой сват - утре ще се види. Ако нашия край остане тогава в турско, къде ще сме с новите български имена!!! С това те изразяваха сюблимната си мисъл да бъдат едно с турците, макар че не знаеха нито дума на турски език.

(Интересно е да отбележим тук между впрочем, че почти всички българи християни от Родопите, които в миналото редовно са ходели на гурбет в Западна Тракия, Анадола и Островите, знаят добре турски език. „- Няма българо-мохамеданин (помак) обаче, - казваха старите хора от тоя край - който да знае турски език!! Защото е имало случаи и българи мохамедани да странстват из тия места и не са научили турския език. А това значи, че някакъв инстинкт ги е предпазвал в миналото от турския език, което би значело след промяната на вярата да загубят и най-важния си белег на народността си, своя език, който по майчин завет са го пазили , пазят го и днес като зеницата на очите си).

- Никакво покръщаване няма да става! - отговаряха родинци на противниковата мълва и спокойно обясняваха на народа да не се бои от нищо. - За покръщаване тук не става нито дума, никому не е нужно да променя вярата!“ - и продължаваха да разясняват, че самите те са си правоверни мохамедани, ходят си на джамия и ще

Събрание на родинци в гр. Девин по въпроса за имесменянето.

продължават да ходят, но да се политиканствува и върши спекулация с тяхното българско народностно съзнание е недостойно и срамно. Затова те изявяваха че никого не принуждават, а оставят само на желаещите българи мохамедани по свое убеждение и решение да слагат на новораждащите им се деца български народни, не светийски имена. „Които пък не желаят, - казваха родинци, - могат да си слагат и турски, но да се даде свобода на волята - които слагат, да не бъдат гонени от тия които не слагат, и тия които не слагат, да не бъдат презирани от тия които слагат. Всички други тълкувания, какво е сега и какво ще стане след войната, казваха родинци е противникова агитация за всяване смут и заблуда.

Никой здрав разум не може да допустне, че у ръководителите на „Родина“ е липсвало съзнание за грешката с покръщаването в 1912/13 г. Именно затова са налице многото предохранителни мерки да не се получи и

най-малката алюзия за повторение на тая грешка, като: 1) работеше се за укрепване на мохамеданската религия с училището в с. Райково, но на разбираем български език, 2) препоръчваха се нехристиянски имена и т.н.

Това все още беше началото на кипежа. В течение на една година при всичкия напор на противниковата пропаганда, примерът на Бейски бе последван от доста много млади българи мохамедани. Така имамът в с. Буково, Ардинско Ахмед Мехмедов бе нарекъл новородената си дъщеря - Неделка, Али Кържъмджиев от мах. Бозирог, Златоградско бе наименувал двете си деца Надя и Лъвчо, Шабан Шабанов от с. Паспал нарече сина си Чавдар, Шабан Саидов от с. Буково - сина си Живко, Сали Арнаудов от Девин - сина си Сивен, Емин Саидов от мах. Гжалища - сина си Цвятко, Шукри Вощев от с. Чепеларе - сина си Здравко, Арих Ураков и Мехмед Еминев от мах. Галища - децата си Трендафилка и Райна, Ахмед Ибрямов от с. Вехтино, Златоградско - сина си Момчил, Ариф Шумаров от с. Могилица (Ухловица) и живущ в Смолен - сина си Светослав и много други.

Влечението се увеличаваше и продължаваше да се разгаря. Българомохамеданското население се бе разделило на две неравномерни половини - едни, малцинство, тия около дружба „Родина“ и едномислещите с тях държаха да се продължава тая агитация за слагане на децата български имена, и други, - болшинството, но заблуждавани и подтиквани от стари и с реакционно разбиране среди, предимно първенци и чорбаджии, които не желаеха да става това и бяха поставени пред една решителна дилема, - да признаят ли българската си народност, или не. На обясненията от родинци, че с промяната на имената се разрешава нацяло българомохамеданският въпрос и се свършва с дейността на дружба „Родина“ те си затваряха ушите и не искаха да разберат. В това време предстоеше да се роди дете на един от най-големите фанатици в Мадан, който по тоя случай беше казвал:

- Ще га заколя и пак нема да му тура болгарско име!

Противниците пък в с. Могилица бяха казвали:

- Щом ще туряме български имена, ще спрем да раждаме деца!

- И да спрете да раждате, работата няма да спре, - казваше Сюлейман Фисенски - Ако не вие, ще се намерят други, които ще раждат и ще слагат български имена.

Салих Кюмецов пък от с. Виево бе дошъл нарочно в гр. Смолен и казваше на едно събрание:

- Аз пък мислех да нямам вече деца, че ми са млого, но нарочно заради име, сега очаквам да ми се роди още едно дете, и ще му туря най-хубавото българско име!

Обади се и Рофат Ратайски, който бе женен за сестрата на Сюлейман Фисенски:

- А аз на цялото си семейство, и на родените ми вече деца ще сменя имената.

И това той наистина направи.

От това се виждаше, че влечението за промяна на имената обхваща вече и родителите. Особено тия, които отиваха към вътрешността на страната или Беломорието беха се натъквали на неприятни случки, та от естествена съобразителност беха скривали турските си имена и се казвали с български такива. При регистриране обаче по личните им карти бяха възниквали нежелани разправии. В това време войната бушуваше на Източния фронт и много българи мохамедани наред с българите християни бяха мобилизирани. В службата им от военни и други власти поради имената им бяха смятани за турци, а на обясненията от тяхна страна, че са българи от мохамеданска вяра, че имат съзнанието на такива и пр. не бе обръщано внимание. Заради това идеята за побългаряване личните имена и на възрастни намираше още по-голяма подбуда. Започна да се говори вече настойчиво, че дружба „Родина“ не бива да се задоволява само с имена за новоражданите деца, а това трябва да стане и за желаещите родители. А такива, предимно родинци, имаше.

ИЗЛОЖЕНИЕ ДО ПРАВИТЕЛСТВОТО

Проучи се процедурата, която се оказа тежка и придружена с разноски по водене дела за промяна на имената в регистрите. Това подбуди родинци да направят постъпки пред правителството за създаване улеснение по промяна на имената. За тая цел те изготвиха специално изложение, което съдържаше настойчива молба за горната цел. За подписване бе разпратено из всичките села и околии. То бе тъй да се каже първото официално искане за законодателно регламентиране на един правен въпрос по родинското движение. В него бе намерено за уместно да се направят достояние на официалната българска власт и другите досегашни мероприятия и възрожденския характер на движението. В същото се пледираше и за установяване на еднакво отношение и приемственост от всички ведомства на държавния апарат, за да не се руши от едни това, което се изгражда от други или по пътя на самоинициативата.

При подписване изложението на края се получи едно неочаквано нещо, което даде решителен привес за побългаряване имената. То бе подписано при ОСОБЕНО МНЕНИЕ от трима авторитетни и с по-високо образование българи мохамедани - родинци с рязко изявено българско съзнание у тях, а именно: Юсеин Сеферков, мюфтия на българите мохамедани в гр. Девин, Ариф Главовски - шериатски секретар и Риза Солаков - завършил Учителски институт в Пловдив и в момента на подписване изложението офицерски кандидат във войската. Тяхното особено мнение бе следното:

„Ние, долуподписаните сме съгласни с всички точки на изложението с изключение на т. 3 от същото, която желаем да се измени така, че не само желаещите възрастни мъже и жени българи мохамедани да си променят чуждите имена с български, а това да бъде за всички без изключение - задължително“.

Това ОСОБЕНО мнение приложено към изложението пречупи колебливата воля на некои министри и реши окон-

чателно въпроса. Изложението бе поднесено от нарочна делегация българи мохамедани, които отидоха в София през м. май 1942 г. В резултат правителството се съгласи и издаде закон за опростяване процедурата, който бе публикуван в „Държавен вестник“, но който не задължаваше никого да си сменя името.

СЪБРАНИЕ НА 18 ЮЛИ 1942 г.

Законът бе посрещнат от родинци с голямо въодушевление. Правеха се събрания, на които се обясняваше смисъла му, но паметно ще остане събранието на дружба „Родина“ в Смолен на 18 юли 1942 г. когато беха се събрали ръководствата на всички дружби от околията за обмисляне въпроса и с оглед да не бъдат изпреварени от други околии за което имаше признаци. До това събрание надделяваше мнението, това да става постепенно, като първо на новородените деца се слагат български имена, сетне и на родените преди закона, а след това и на желаещите родители. На събранието обаче, взе връх мнението за максималност - всички родинци да сменят имената си, а след тех и неродинци. Заслужават отбелязване изказванията на това събрание, в които личеше убеденост, дошла по самороден път у говорителите и дълбоко презрение на въпросът от тях, преживяващи спонтанно и неподтиквани от никого тези сюблимни в живота им моменти.

- Аз ходих войник - казваше Ариф Главовски - и първите дни живеех много добре с колегите си подофицери. След като разбраха обаче, че името ми е Ариф, всички като с нож пресякоха чувствата си към мен като към небългарин. Колкото и да ги убеждавах че съм българин, че сме помахамеданчени, че имаме сега движение за възраждане, те не вярваха. Като тъй, питам ви, има ли смисъл да стоим с такива имена, когато с тях само се излагаме и служим за присмех?

- Аз пък се срамувах да си кажа името, когато бех в

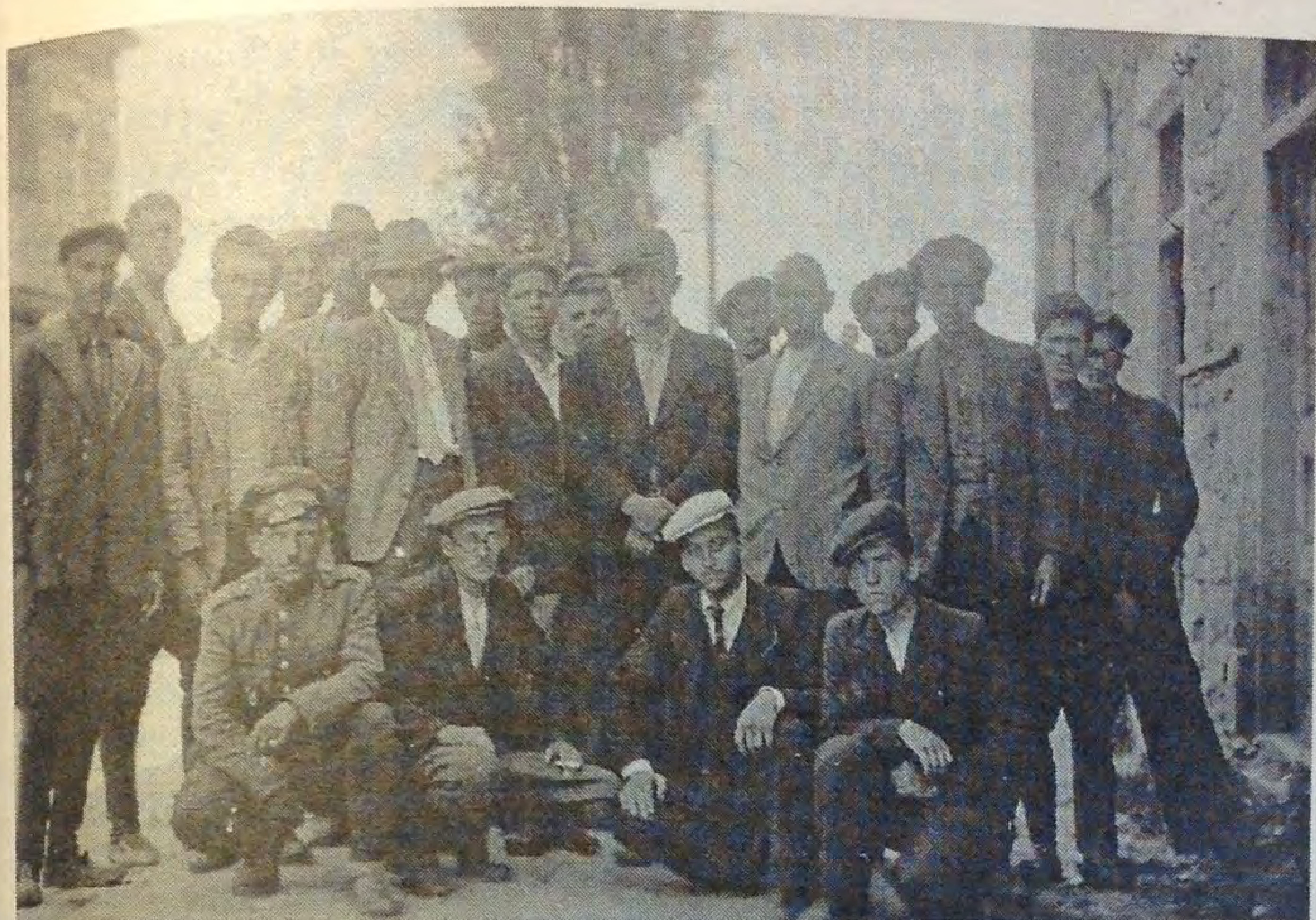

СЪБРАНИЕТО НА 18 ЮЛИ 1942 г.
с представители от Смоленско, Девинско и Златоградско, на което се решава смяната на имената.

София последния път - казваше Мехмед Дервишев. - Затова в хотела и в една фирма казах името на секретаря, за да ми се адресират пратки.

- Миналият месец пък аз се върнах от беломорието - казваше друг, - и всеки път, щом покажех личната си карта с това турско име, заглеждаха ме изпитателно и ми обръщаха гръб и власти и граждани, сякаш бях от средата на Анадола.

- Този въпрос за мене е решен още преди години - казваше Ариф Бейски. - Имената ни са най-голямата пречка за единение и уеднаквяване с българите християни. Заради тях те ни презират и отбягват. Българите никога няма да забравят петстотин годишното турско робство. Имената на Ариф, Осман и Мехмед винаги ще им напомнят за него. Затова питам ви аз: - Защо и ние българите мохамедани да не скъсаме с тоя позорен спомен? Защо да

не си поставим български имена? Ние ще си останем пак същите и мохамеданската ни вяра няма никак да се засегне ако се наричаме Борислав, Радой, Момчил и др. Аллах или Господ на името не гледа. Пък и думата Аллах на български значи Господ. Като тъй защо заради имената да се излагаме на присмех и будим антипатия, недоверие и се делим от българите християни, с които всичките ни интереси са най-близко свързани? Дошло е време, и ние трябва всички да разберем че е необходимо един път завинаги да приемем тая промяна и създадем условия за обич и уважение към нас, да създадем радост и щастие в неразривното ни единство с българите от разните вероизповедания, да бъдем щастливи и ние, и нашите деца. Заради това още преди две години поставих име на новороденото ми дете Малина, а пък сега съм си избрал и мене такова име! Оттук нататък аз ще се казвам Камен, а жена ми ще се казва Цена!

- Верно! Браво! - развикаха се другите и изръкопляскаха.

- Промяната на имената е историческа необходимост за нас, продължи той. - Ще станем едно, ще се смесим и уеднаквим с българите с другите вероизповедания и никой няма да ме пита ти какъв си: християнин ли си, протестантин, мохамеданин, католик или друг някакъв. Имената ще направят това - ще имаме само българи. Вероизповеданието си е частна работа, не изисква и не зависи от името. Ето и в Турция има християни-турци, и се казват Хасан, Мехмед и др. - и той посочи една книга с клишета на турци-християни.

- Съвършено верно е това - каза Мехмед Дервишев. - Аз пък съм си избрал име Светослав!

- Аз пък Вихър! - обаждаше се друг.

- Аз Борислав! - казваше трети и така почти всички още в събранието съобщиха имената, които бяха си избрали. Значи този важен въпрос отдавна и дълбоко ги бе вълнувал и те беха взели по него вътре в себе си решение.

Самата централна дружба в Смолен напечата позив

БОЙЧО ОГНЯНОВ от с. Заграждeн, Ардинско

за акцията, готови формуляри за попълване с искане промяна на имената, състави се и **списък на имена** от председателя Бейски и секретаря Маринов въз основа на български народни песни, приказки и легенди, нехристиянски, несветийски както следва - мъжки: Асен, Борислав, Благо, Божан, Бойко, Видул, Войн, Вихър, Витан, Горан, Грую, Добрин, Драго, Дойчин, Добромир, Желязко, Живко, Звездан, Здравко, Крум, Косан, Камен, Кралю, Красногор, Любен, Младен, Момчил, Мануш, Найден, Невен, Огнян, Продан, Петкан, Първан, Пею, Радой, Радомир, Рожен, Русин, Слав, Страшимир, Смилен, Станой, Страхил, Станимир,

Тихомир, Светослав, Станислав, Славчо, Светъл, Сокол, Северин, Славян, Секул, Тихол, Трайко, Хубен, Цветан, Чавдар и др., както и женски: Бойка, Борика, Босилка, Арда, Божура, Бистра, Биляна, Бонка, Благородна, Бисера, Блага, Венета, Вида, Весела, Велика, Гена, Гергана, Гюрга, Дева, Дуня, Дафина, Дарина, Драга, Добра, Ела, Зора, Звездана, Загорка, Захаринка, Иглика, Искра, Лала, Магда, Милкана, Минка, Малина, Нона, Пройка, Победа, Правда, Родопа, Ружа, Росица, Ракшина, Румяна, Софка, Секула, Снежана, Сирма, Светла, Севда, Слава, Славянка, Сребра, Тамара, Татяна, Топола, Храбра, Царева, Цветана, Чубра, Шанка, Ягода и др. Интересно е да се отбележи, че същите имена си слагаха и партизаните.

Всички делегати се разотидоха към селата си и занесоха нужното количество формуляри, списъци и позиви.

ПРОГЛАСЯВАНЕ ПРОМЯНАТА НА ИМЕНАТА

Всичко, решено на това събрание се изпълни стриктно с изключение на. . .срока. Никое от селата не бе дочакало следния неделен ден. Още на другия ден бяха почнали да правят събрания и да разясняват на населението. Особено нетърпеливи се показаха райковци, които искаха първи да прогласят промяната на имената. Това пък предизвика смоленци да ги изпреварят. Смолен - централния град в Родопите, с централна дружба по родинското движение, не биваше да остане назад. Затова там се подадоха първите молби за преименуването още в сряда след обед. Райковци останаха да се преименуват в четвъртък. Духовенството в това отношение беше начело. Мюфтиите издадоха обяви, а имамите обикаляха населението и им произнасяха речи в джамиите и разясняваха че преименуването няма нищо общо с вярата и мълвата за „покръщаване" е дело на противниците и фанатиците. Първите молби в гр. Смолен беха подадени от: Ариф Бейски, преименуван на Камен Боляров, Мехмед Салихов Дервишев - Светослав Добрев Духовников,

Семейство СВЕТОСЛАВ и РОСИЦА ДУХОВНИКОВИ от с. Търън, Смоленско

Юсеин Якубов - Чавдар Славянов, Риза Бейски - Харизан Боляров, Фатме, Арифова Бейска - Цена Каменова Болярова, Несибе Шехова - Невена Шефова, Фатме Мехмедова Дервишева - Росица Духовникова, Мехмед Велиев - Велик Велев, Ахмед Хусков, близо 50 годишен мъж изненада всички с новото си име - Александър Мазаров - той наистина пееше хубаво и си бе избрал името на именития български певец, прославил родината ни и далеч зад границите, а Мехмед х. Еминов беше се наименувал Бойчо Огнянов. . . (мислил ли е народният ни поет Ив. Вазов, че името на неговия герой от „Под игото" ще възпламенява сърцата на изостаналите във възраждането си българи 60 години по-късно след написване на книгата?). . . и др.

В такова настроение минаха първите дни на седмицата до четвъртък. На следващия ден - петък - когато е седмичния празничен ден за мохамеданите, в смоленската джамия след обичайното кланяне и отпуст, околийския

ВОИН КУМЕЦОВ
от махала
Кутела,
Смоленско

мюфтия с ново име вече Светослав Духовников (бивш Мехмед Дервишев) беше се обърнал като приблизително беше казал следното:

- Драги братя българи мохамедани,

На всекиго е известно какво става днес между нас. Прие се закон, по който всеки от нас може да промени името си с българско такова. Това е необходимо и е в наш интерес, затова трябва да го приемем с радост и пълна

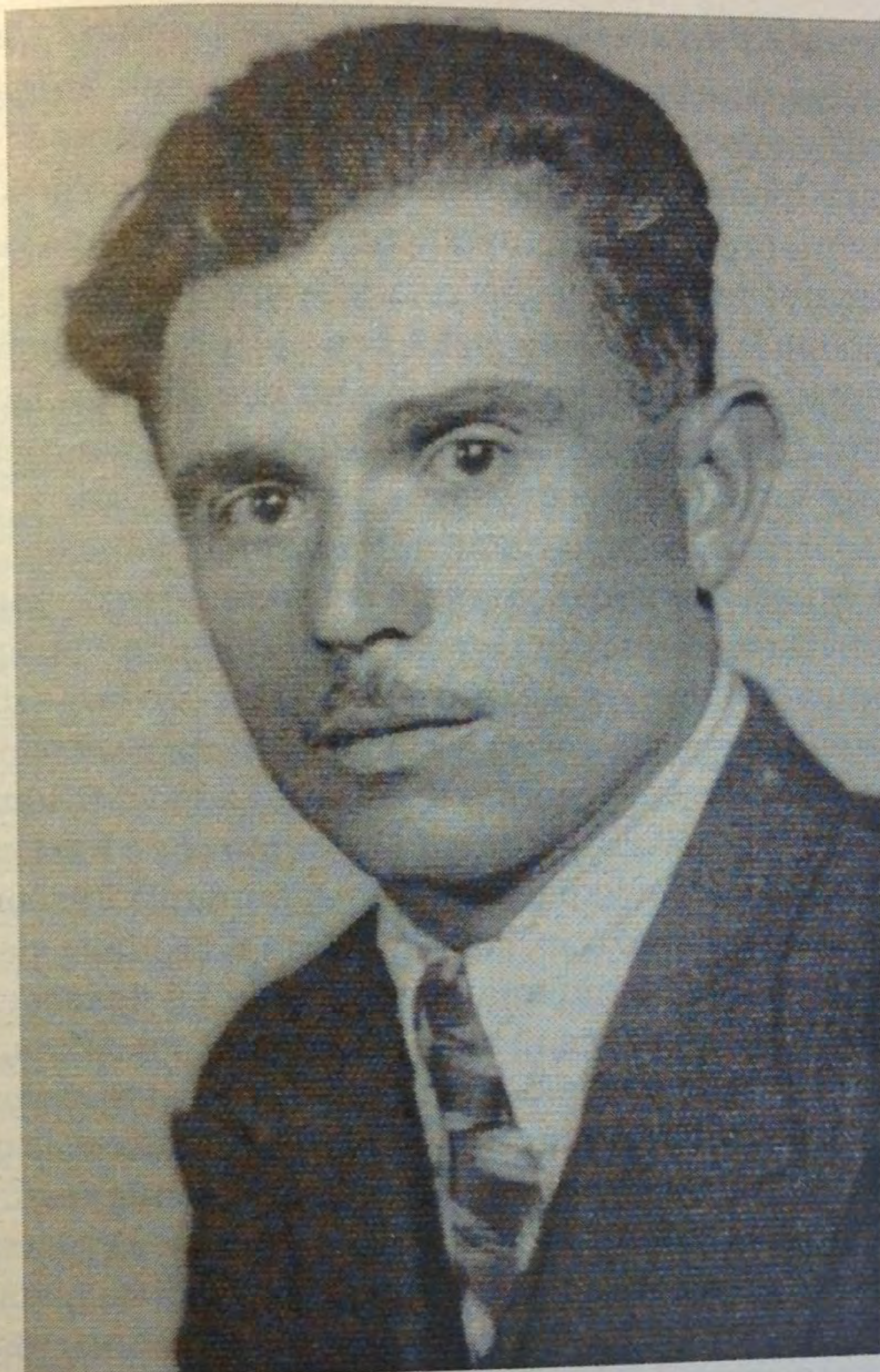

ВИХЪР ИЗВОРОВ
от с. Търън,
Смоленско

готовност. Това е последният белег от робството, който като премахнем, ще избегнем всеки укор и различие с еднокръвните ни братя българи от другите вероизповедания. Аз, като ваш духовен началник, уверявам, че с това не се накърнява никак нашата мохамеданска религия. Бъдете уверени, че и държавата се грижи за религията ни, гаранция за което е верското ни училище в с. Райково, за което държавата харчи ежегодно по един милион лева, само за да

ни подготви добри имами и вероучители. Аз ви моля да бъдете благоразумни и последователни в нашето дело. Ето аз вече подадох молба и се преименувах от Мехмед Дервишев на Светослав Духовников, и тъй ще ми казвате отсега нататък. Това направиха и други, и то както видяхте не ни пречи никак да се кланяме и молим, и да се чувствуваме добри мохамедани. Нека Бог ни дарува здраве и разум, за да вървим сплотени по пътя на истината. Пожелавам ви успех в предприетото дело. Да не остане нито един между нас с небългарско име.

Тъй се прогласи побългаряването на имената в гр. Смолен. Същото стана и в селата. През тоя и следващите дни постоянно се редеха хора пред канцеларията на мюфтийството да искат молби, да ги попълват и дават в общината. „Людесе са като овце нах плавило, - казваха старите по тоя случай, - врипне ли едно и врют са във вирон!" (нар. пословица - Хората са като овце към къпалня, - скочи ли една, и всички след нея във вирът!) Духовниците постоянно обикаляха из кварталите и селата, разясняваха значението на акцията, окуражавайки колебаещите се, като им казваха, че за това има специален закон, указ и пр. и че след побългаряването на имената за българите мохамедани ще почне нов живот непременно по-хубав от досегашния, в който те бяха смятани за презряна част от народа ни. Заредиха се най-разнообразни имена, слушаха се най-разнообразни коментарии: - едни смятаха че подаване на молбите е задължително за всички, други обясняваха че е само за желаещите, трети казваха, че се отнася само за младите, а за жените и старите - не и пр. Некои не одобряваха имената по списъка и слагаха нарочно такива, които имат свой календарен празник, за да посрещат гости, да получават честитки и пр. . . макар че тия имена умишлено не се препоръчваха от ръководството на „Родина", за да не се дава и най-малък повод на противниците да злословят: - Ето, християнски, светийски имена! Докато си научат новите имена, срещащите се един друг българи мохамедани често се питаха със светнали лица:

- Ти какъв си и как да ти казвам сега?

- Аз съм Цветан! Аз - Бойко, аз - Радой и пр. - отговаряха в такъв случай запитваните.

ОТНОШЕНИЕТО НА ПРОТИВНИЦИТЕ

Противниците този път не се проявиха така рязко, както в миналото макар, че неохотно подаваха молбите, чакайки да станат някакви военни събития в угода на желанието им за чужда изявеност.

Те беха обезкуражени от това, че стана известно какво в близкото минало бяха разменени писма между нашето правителство и това на турската република, в резултат на които последната бе заявила че се интересува само за турското малцинство в страната, но не и за българите мохамедани, което си остава вътрешен български въпрос. А и анкета бе проведена чрез анкарския вестник „Улус“, от името на който бе дошъл турския журналист Шакир Чечен. Той обиколи България и беше се срещнал с околийския мюфтия в гр. Ксанти тогава Ариф Бейски, когото след обичайният разговор беше запитал:

- Как стои въпросът с преименуване мохамеданите в България?

- За да ви отговоря, - бе казал Бейски, - ще ви задам един въпрос. Вие сега как се казвате?

- Аз се казвам Шакир Чечен, - отговорил журналистът.

А по-рано как се казвахте?

Турчинът казал старото си име, което било арабско.

- Така и аз, - потвърдил Ариф Бейски. - По-рано се казвах Ариф, а сега се казвам Камен. Така е и с всички. Това си е наше българомохамеданско дело. Както вие в Турция сте си променили имената от арабски на турски, така и ние сега ги сменихме с български. То е поради туй, че се чувстваме българи, а не турци.

На това журналистът нищо не отговорил и срещата се свършила.

Всички тия неща ставаха достояние между българо-мохамеданското население и окуражаваха родинци - борци за един нов мироглед и обезкриляха противниците, виждайки се безсилни да се борят идеологически срещу младите.

Затова и старите противници сега не беха така смели по имесменянето и примирително казваха:

- Щом има закон, няма какво да се прави, - ще ги сменяме!

Само един измежду тях, най-главният крепител на фанатизма в с. Могилица, Смоленско - Афуз Ариф Агушев, бивш сговористки народен представител, беше пратил специален човек в Смолен да пита:

- Може ли да си тури име Адолф? (от Хитлер)

Отговори му се, че ако се чувствува германец, да си сложи това име. Той се беше почудил и на края решил да подаде молба и си сложи българско име.

Този въпрос за промяна на имената беше основен въпрос и засягаше самата същност на българите мохамедани, с ликвидирането на които се свършваше и самия въпрос за българите мохамедани, а от там и за дружба „Родина“, заради това се спрях на него по-подробно. Да видим сега какво стана по-нататък.

ОЩЕ ПРОТИВНИЦИ ПО ИМЕСМЕНЯНЕТО

Така вървеше починът на дружба „Родина“ за побългаряването имената на българите мохамедани и всичко беше добре, докато промените правеха само родинци или самите българи мохамедани. Но. . . яркият блясък на това историческо дело създаде и сенки тук-таме из низините, в бюрократичните канцеларии, които хитри и непосветени в идейната същност на акцията хора опорочително използваха за лични користни цели, за задоволяване болни амбиции или за реформаторска слава. Намериха се звани и незвани български служебни лица, военни, комисарски и полицейски органи, ненатоварени от никого, които беха почна-

СЪБРАНИЕ НА БЪЛГАРО- МОХАМЕДАНИ В ЧЕПЕЛАРЕ
по промяната на имената 1940 г.

ли да си служат с непозволени средства - не става дума нито за побоища, нито за убийства или какво да е друго от този род, но все пак със заплашвания, отказ да дават снабдителни купони, да вършат „услуги“ на българите мохамедани, като ги заставяли насила, не по вътрешно убеждение да подават молби за преименуване. Тия прийоми бяха отричани от родинци и разобличавани там, където ги научаваха. В тяхна помощ, на издевателни, бе и тежкото материално положение на целия български народ, породено от военното положение, което бе създало липса на най-важните артикули от първа необходимост. Указа и закона, че всеки **може** да промени името си без формалности и такси тези самозвани „помощници“ представяха като **задължителни** и така извращаваха хубавия самодеен почин на родинци. С това те косвено увреждаха и на акцията, и на родинското движение, което имаше своите противници в лицето на богатите мохамедани, чорбаджиите и фанатиците. Тези пък от своя страна потриваха ръце и

злорадствуваха, като приписваха издевателствата на „Родина" и по тоя начин се мъчеха да оронват престижа ѝ пред населението. Създаде се твърде сложна обстановка за „Родина". Тя бе изправена пред една груба действителност, в която трябваше да се бори в две посоки: - първо, да отстоява за запазване и продължаване на предприетите от нея мероприятия, като ревниво пази придобивките си, постигнати с толкова мъки и неволи и второ - трябваше да отбива нетърсената помощ на самозваните властници, с които борбата беше трудна именно за това, защото беха властници, защото искаха да си припишат заслуги за побългаряването на българомохамеданите в Родопите, виждайки, че делото преуспява и че решителния прелом е извършен. Ръководството на дружба „Родина" на първо време влезе във връзка с околийското управление в гр. Смолен за издаване строго предупреждение към самозваните помощници за преследване всяко издевателство. Околийският управител често отсъствуваше и негов заместник беше секретарят му Тодор Пинтиев, който правилно разбираше работите. Той, в качеството му на заместник околийски управител даваше бързи нареждания за ненамеса в имесменянето. Доказателство за това е липсата на какви да е издевателства в Смоленска околия, където и родинското движение бе най-силно, а и работата беше свършена почти напълно по самоинициативата на българите мохамедани. Малка паника беше създадена само от комисарските органи в тоя град, защото чиновниците в комисарството по внушение на някакво властно военно лице, бяха почнали да водят два списъка - единият с имената на преименуваните българи мохамедани, а другият - със старите такива. Противниците това и чакаха и пуснаха мълва: - „Непроменилите имената ще са лишени от дажби!" Това обаче не беше вярно, защото купоните продължаваха да се раздават еднакво и на едните и на другите, като не бе отбелязан нито един случай българин мохамеданин да бе лишен от дажба. Мълвата обаче продължаваше, което впрочем беше повече израз на възмущение по мъчно-

то снабдяване през това военно ненормално време на цялото население. Оставаха неоткрити и ненаказани некои прояви на грубо отношение към българи мохамедани, несменили още имената си само в съседните околии - предимно Асеновградско, където родинското движение беше послабо развито, в Ардинска и Златоградска околии. Но и там, както и навсякъде, властта тормозеше и издевателствуваше над населението по разни други линии, защото беше създадено съпротивително движение и в Родопите, а кръвните врагове на „Родина" чорбаджиите-фанатици, които бяха най-приближени тогава на властта, приписваха пред простолюдието издевателствата на родинското движение, защото то им бе умразно по идеологически причини повече от всичко друго.

ПАРТИЗАНИТЕ И ДРУЖБА „РОДИНА"

През лятото на 1944 година в Смоленско се създаде и първия партизански отряд. Такива имаше и в съседните околии, с които влязоха във връзка. Това още повече озлоби българските фашистки власти, чиито издевателства над цялото население, което съчувствуваше на партизаните и ги подпомагаше с храна, дрехи и всичко необходимо, се засилваше от ден на ден. Така в с. Богутево, Асеновградско, след акция за преследване партизани, полицейският началник от Асеновград лично с пистолет в ръка и заредена картечница срещу селото бе заставял поголовно непроменилите имената си българи мохамедани да сторят това, а в Златоградско пък полицията бе заповедала на комисарските чиновници да не дават купони за храна на българите мохамедани, които не са променили имената си. Явно, това не можеше да бъде одобрявано от никой здравомислящ човек. Ръководните органи на партизанските зони, които идваха от вътрешността на страната за инструктаж и връзка с щабовете на зоната, както се виждаше не бяха имали време да се запознаят със същността на родинско-

то движение и неговата вътрешна организационна история. Родинци, обаче, съчувствуваха на партизаните и живееха с мисълта, че имат общ враг с тях. Затова те очакваха, въпреки че дружба „Родина“ бе продукт от миналите години, но дялото ѝ ще бъде правилно оценено, и се отдели идейно-революционната дейност на младите българи мохамедани за свобода, равенство и откъсване от стари и отживяли времето си реакционни заблуди.

Опитите на властите да въвлекат „Родина“ в нейния апарат не успяха. Така настоятелството ѝ отказа да членува в организацията „Бранник“, а също и индивидуално никой от членовете ѝ не се записа въпреки настояванията на властите и обещаванията да дадат ръководни браннически постове. Дружба „Родина“ в това отношение остана неопетнена. Родинци, заети с отстояване и запазване постиженията, придобити с толкова много труд и мъчнотии, стоеха един вид на революционен пост срещу мохамеданската реакция. Тази реакция, както се видя по-после, бе успяла да повлияе на ръководството на щаба на местните партизани да излезат с позив в нейна защита.

Никой от родинци, ученици в гимназията или студенти също така не се установи да е членувал при легионерите и другите подобни организации - факт, който показва, че те в основата си бяха прогресивни и честни хора.

В партизанското движение родинци взеха участие като дадоха единствения партизанин-комунист българин мохамеданин от Смоленско на идеологична основа - Сюлейман Еминов Фисенски, който бе член-основател на дружбата, един от най-дейните членове и известен като крайно прогресивен човек, който стана партизанин в чепинския отряд и загина в битка с фашистите на местността Милеви скали след като бе променил името си на Симеон Минчев Фисенски.

Показателно е да се каже, че противниците на дружба „Родина“, които бяха подавляюще болшинство, стократно по-голямо от родинци, не дадоха нито един партизанин-комунист в Смоленско, нито активни партийни бор-

ци и отечественофронтовци, макар че услужваха на местните партизани и парадираха че са тяхни превърженици. Последните за благодарност, види се, за тия услуги, както се каза по-горе, бяха излезли с позив за тяхна защита.

Споменът за тия услуги, правени на партизаните не заангажираше противниците, и не им попречи веднага след 9.IX.1944 г. да почнат отново да се стремят към изселване в Турция, да не пращат децата си на училище, да искат ходжи за учители, да отблъскват просветните и др. реформи на ОФ власт, да искат да се наричат турци, помаци и всякак инък, но не и българи, открито да искат да се запазят турските атрибути в живота и бита им - турски имена, молитви и коран на турски и пр.

Описаните на последната страница събития ставаха през последните дни преди 9 септември 1944 година (Симеон Минчев Фисенски бе убит на 4.IX.1944 г.), след която дата настъпи нов живот на решителен подем на родопското население, в това число и за българите мохамедани, който заслужава да бъде изследван и описан отделно.

СИМЕОН МИНЧЕВ ФИСЕНСКИ
(Сюлейман Еминов Фисенски)

Той е роден в гр. Смолен през 1906 година. родната му къща се намира във Фисенската махала на най-долния край на града, близо до реката. Там е и къщата (с воденица на долния етаж) на Георги Кацаров, където е живяло и семейството на същия. Това семейство е учителско, и е оказало голямо влияние върху семейството на Фисенски. Бащата на Сюлейман е умрял в 1919 г., поради болест придобита от войната като оставил майката, сама да отгледа четири деца. Сюлейман е четвъртото дете. След овдовяването майка му се особено привързала към семейството на Кацаров - за намиране работа, създаване препитание около воденицата и пр., а покрай майката, привързали се и

децата. Измежду тях най-много се отличил Сюлейман, който бил любознателен и искал да разбере всичко. Особено се привързал той към снахата на Кацаров, учителката Лучка Анг. Кацарова, родом копривщенка, която дълги години е учителствувала в града. Сюлейман учил до второ отделение, но незавършил. От малък той се принудил да изкарва прехраната си сам. Съдбата го научила да усвои занаята калайджийство, с който занаят обиколил много родопски села, цялото пловдивско поле, дори в ямболско и старозагорско. При не добра работа от занаята, той станал и тютюноработник. Работил в Райково, Пловдив и Асеновград. Политически се просветил между тютюноработниците в Райково.

Неволите и общата борба на трудещите се за по-сносен живот от една страна, и близостта с учителското семейство на Кацарова в Смолен от друга, са допринели много да се отвори ума на Сюлеймана, у когото се възбудила жажда за знание, а и се допринело много за да осъзнае твърде рано своята народност. „Ние сме мохамедани, но сме българи", - казваше често той през пролетта на 1937 г., когато се замисляше и проектираше основаването на българо-мохамеданската културно-просветна дружба „Родина". Това го постави, или по-право - сам той се постави, в близка връзка с инициаторите, и когато се реши да се изнесе първата българо-мохамеданска битова вечеринка, той беше един от първите, който изяви желание да участвува. Освен в пиесата „Съдът на агите" Сюлейман Фисенски изпълни и хуморескитe „Топла пита с блага меда", „Москофът" и др. Той бе безрезервно предан на идеята да се основе културно дружество, и когато се учредяваше дружба „Родина" ежедневно присъствуваше на събранията без покани и вземаше участие в писане проектоустава. Даваше препоръка да се впише, че жените трябва да ходят открити, че са равни с всички българки и пр. А когато стана учредяване на дружбата на 3 май 1937 г. той бе един от първите подписали устава и учредителния протокол. При разнасяне позивите за хвърляне на фесове-

те Сюлеймн е взел живо участие, като нощно време е ходил в околните села - Влахово, Тикале, Река и др. да носи такива. Неговият лик, а също и на другарката му има на всички почти родински снимки, а след хвърляне на фереджетата той се снима заедно с жена си, като донесе един портрет на пишещия настоящите редове, за да се помести в „Сборник РОДИНА" - „за да видят хората, как трябва да се обличат жените" *(вж. снимка на стр. 23)*. Неговата другарка се отличаваше също с будно чувство и предприемчивост. Майката на Сюлейман, макар и стара, но не им пречеше, а се радваше като виждаше, че децата ѝ се нареждат в духа на новото време.

През време на германското нашествие в нашата земя, той се безпокоеше, а по време на войната им в Съветския съюз, той с жива болка следеше събитията. „С руснаците сме братя, - казваше, - макар че са комунисти", на което никой от родинци не му възразяваше. Само един път председателя каза: „Ние се борим срещу заблудата и фанатизма у нашите хора, а не срещу комунизма". „Ние гледаме на хората дали са човеци, а не каква политическа идея изповядват" - казваше друг. Това даваше право на Сюлеймана да бъде по-откровен и каза веднъж на секретаря на дружба „Родина", който водеше писмената работа: „Кога да е, комунизма ще завладее света". Секретаря пък му каза, че хубаво говори, но да внимава, защото следят хората, кой, къде и какво приказва, пък и без туй клеймят „Родина" като размирна и бунтовна организация, като заключи: „Попа скоро ми казваше, че за него родинци и комунисти са едно и също". „Зная аз пред кого и какво да говоря" - казваше Сюлейман.

Когато се провеждаше промяната на имената през 1942 година Сюлейман сам беше си избрал име Симеон. Дойде един ден при секретаря като носеше формуляр-молба и му каза:

- Ще те моля да ми попълниш молбата!

- Защо? - попита същия.

- Така, да бъде по-красиво написана, даже и на пишеща машина! - и той посочи машината.

- Но това не е задължително, Сюлмане, - каза секретаря, - аз поддържам да се сменят имената само на децата.

- И на децата, и на нас, каза Сюлейман, - мен и жената. Но аз ще намеря друг да ми я попълни.

Така си отиде Сюлейман, и някой друг бе му попълнил, а на другия ден на събрание той съобщи, че е подал молба, и от сега да му казват С и м е о н!

- Браво Симеоне! - усмихнаха се другите, които също бяха сменили имената си. Голяма горчевина, обаче, преживя той, че след подаване молбите трябваше да мине дълга процедура за утвърждение. Това принуди некои родинци да отидат чак в Пловдив да си вземат утвърждението (напр.: Александър Мазаров, бивш Ахмед Хусков от Смолен и др.), а Симеон Минчев недоволен че не може да стане това бързо, трябваше да чака неколко месеци. При съставяне списъка на родинци с новите имена за напечатване в кн. IV на „Сборник РОДИНА", той изрично дойде и каза, да не се пише вече Сюлейман, а навсякъде с новото име - Симеон.

През летото на 1944 година той бе мобилизиран в някакъв военен обоз. От Девин отишъл с кола към Доспат и Сърница. Там се свързал с чепинския партизански отряд, и слушайки за победите на съветската армия решил да бъде верен на борбата за народна свобода. Преди да отиде с партизаните, обаче, той искал да се види със семейството си - „може би за последен път", както си мислел той. Издействал отпуск, и през юли дошъл в Смолен. Бил с летни стари войнишки дрехи. В Къщи не намерил никого. вън срещнал учителката Лучка Кацарова, която му казала че са в ливадите отсреща, където събират сено. Заприказвали със същата и чувствувайки я близка като майка, той ѝ казал че положението е тежко, че е дошъл да се видят, а като се върне в частта може да изчезне и да не ѝ е чудно, ако чуе че е отишъл с партизаните. Тя му казала да не говори такова нещо, че за такива думи убиват човека. Той потвърдил, че връщане назад няма и късно е вече да се справи властта с партизаните, защото те са по-силни, а и

народа ги поддържа. След това той отишъл при жена си и майка си в ливадите, които силно се изненадали като го видяли така окъсан. Останали до вечерта заедно, приказвали си и надвечер се прибрали, като станало ясно че същото си намерение той казал и на жена си. Подготвил я обаче какво да говори и да представя работата, че нищо не знае. Това е последното пребиваване на Симеон Минчев Фисенски в Смолен.

Малко са сведенията за партизанския му живот, но знае се, че скоро след заминаването му било съобщено в общината в Смолен да не дават войнишка издръжка на семейството му. При отиване майка му била изругана в общината и ѝ се заканили: „Още и помощ идваш да искаш!" Между членовете на дружба „Родина" които не бяха мобилизирани веднага се заговори: „Фисенски е с партизаните! Фисенски е изчезнал!" и пр., а некои в града казваха: Не се знае къде е, може би е убит" „Ако е убит, то ще се раздрънка, - казваше секретаря, - а вие сега мълчете! Ще стане ясно след неколко дни!" (намек за назрелите събития). Това беше в средата на август.

На 9 септември при посрещане партизаните стана ясно, че Симеон (Сюлейман) е убит нейде в чепинско, защото не се върна с партизаните.

Дълго време се гадаеше след това, къде и как е убит Симеон Фисенски. Жена му бе ходила в чепинско, където ѝ бяха посочили и гроба му, но все пак не можеха да се съберат сведения за трагичния му край. А това бе защото чепинския отряд беше многолюден, с много жертви, и подвигът на Вела Пеева привлече общите симпатии на освободените чепински жители, поради което тя заслужено доби признателността и званието „народна героиня".

Чак когато се напечатаха спомените на Ат. Семерджиев (в кн. VI на сп. Септември - 1960, и книгата му „Борци за трудовия народ" - 1960) се хвърли повече светлина за неговия край. Оттам се разбра, че Симеон Минчев е бил в южната половина на отряда, присъединил се заедно с колата и товара ѝ, движил се с отряда към района на Таш-

боаз (сега язовир „Васил Коларов“), а в края на август се съединили с чепинци в обща посока към Милеви скали. Там е станало последното решително сражение. В едно изтегляне към върха, на 4 септември следобед, Фисенски с още един другар се насочили с прикритие по някакво дере към височината, но той се спрял да си зареди пушката, която се „пълнела от цевта“ (по-верно - направила засечка) и в тоя момент вражески куршум го пронизал и той паднал тъй както си държал пушката.

Така загина Симеон Минчев Фисенски без да види победата на жадуваната свобода, и новия живот за който той мъжествено се бори.

Неговия живот заслужава по-обстойно изследване, защото само той единствен е партизанин-комунист българин мохамеданин от Смоленско, свидна жертва за народната свобода. Но както неговия живот, така и големите социални и обществени преобразования след 9 септември всред родопското население, в това число и всред българите мохамедани, както се каза, заслужава да бъде изследвано и описано отделно.

ИЗ КНИЖОВНОТО ТВОРЧЕСТВО НА МЛАДИТЕ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ

извлечение от „Сборник РОДИНА“ кн. I-IV, сп. „Родопа“, в. „Красногор“ и др.

СБОРНИКЪ

РОДИНА

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКАТА КУЛТУРНО-ПРОСВѢТНА И БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДРУЖБА „РОДИНА“ ВЪ ГР. СМОЛЕНЪ

КНИГА ЧЕТВЪРТА

(1941 — 1942)

подъ редакцията на Петъръ Ан. Мариновъ

„. . . има повече отъ единъ милионъ мюсюлмани. Тѣзи мюсюлмани не сж дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Това сж потомци на тѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеванията и следващитѣ години. Това сж деца на сжщата тая страна, на сжщата тая раса, отъ сжщото това колѣно. А измежду тѣхъ има и една часть, които не говорятъ другъ езикъ, освенъ българския.“

МИДХАДЪ ПАША (1822 — 1884)
управитель на Дунавския вилаетъ

1944

ЧАВДАР СЛАВЯНОВ
ЮСЕИН К. ЯКУБОВ

ЧАВДАР СЛАВЯНОВ (ЮСЕИН К. ЯКУБОВ) - роден в гр. Смолен през 1916 г. като син на земеделски работници. Начално училище учил в „Мехтеп“ - джамийско училище на турски език, от което нищо не е научил. Продължил в българско и свършил прогимназия. След това бил шивашки работник - чирак. Следвал една година в земеделското училище в Садово. Влечението му към наука и знания го довело до следване в Пловдивската мъжка гимназия като пансионер в „Пансион за сираци от войните“. Членувал в дружба „Родина“ в Смолен от самото начало и почнал да пише стихове, пропити със силно родолюбиво чувство. Завършил гимназия и следвал медицина в Софийския университет. Завършва през 1944 г. и след участие в Отечествената война (в Унгария) се установил като лекар в гр. Пловдив. Доктор на медицинските науки при Пловдивския университет. През 1942 г. беше си променил името на ЧАВДАР СЛАВЯНОВ. Професор, член на Съюза на българските писатели.

НИЙ

Ний бодри сме деца
на утрешния ден,
с обгаряни сърца
от дух възпламенен.

Ний първи сме лъчи
всред мрачен небосвод -
възраставащи борци
от борчески народ.

Ний с вдигнато чело
и бистър поглед бдим;
ний растнем всред тегло,
но ний ще победим! . . .

1938 г.

ЗАЩО?

Ний пазиме свято български нрави
и бисерно чудни български думи,
но сме презрени - мохамедани,
при все че по кръв сме българи прави!

- Защо ни презрително гледате, братя?
Не сме ли и ние чеда на туй племе?
Под българско небе живеем,
за родни балкани милеем!

О, братко, подай ни ръка си сърдечно,
и ний ще я стиснем горещо! . . .
Да тръгнеме рамо до рамо
със български родни стремежи!

1939 г.

ПОБЕДЕН ЧАС

Победен час настава
за вихрена борба,
и минало престава
да бъде нам съдба.

Проклетий фанатизъм
залезва без следа,
и истината нова
изгрява кат звезда.

Възкръсва дух славянски
във множество души,
що мечът агарянски
не е доразрушил.

Дейци сме ние смели,
заблуда ний не щем!
Другари мой верни,
за род ще ний да мрем!

1939

НОВИ ДНИ

Нови дни настъпват
в бащините двори,
песни веч се пеят
в слънчеви простори.

Светли животворни
веч лъчи огряват, -
съвести притворни
вече се свестяват.

Обич към народа,
обич към езика,
обич към свобода
в нас кипи велика.

Мракът се разпръсва,
рухват ледовете -
песен нова еква
нам от гласовете.

1940

ТАМ

Тамо в Централни Родопи
издигат се горди вършини
еднички свидетели верни
на дни тъжни, страшни и диви.

Тамо са турци беснели
с остри кинжали в ръце,
много са кърви пролели
и тровили родно сърце.

Злобна стихия заляла
схлупени малки стрехи,
всичко е живо погнала
в тихите горски тъми.

И затуй днеска скалите
сутрин запяват в зори,
шепнат легенди в тъмите
до слънчеви изгрев дори.

Вечер пък щом заприпада,
сумрак над родни земи,
пеят те тъжни си химни
за минали мъки, злини.

1937

БЛЯН

От ранно детство още ме вълнува
най-свидний блян тук долу на земята:
- Да видя всички братя да живуват
всред братска обич в Родината свята.

Какво сме „ний“, какво сте всички „вие“?
Не дух ли в нас един човешки тлее?
Единствен блян сърцата ни лелеят:
- На юг. . . на юг. . . где в бряг вълна се бие! . .

Едно семейство ний сме, и сме били,
и помежду ни няма днес прегради.
Подайте си ръка, о братя, мили,
за творчество сплотете сили млади!

Една е нам съдбата на земята,
и трудови деца сме ние на всегда: -
чрез любовта, що всекиму е свята,
да приобщим родопските чеда!

ОБЛАК

Облак бе надвесен буреносен
над могили, дебри и гори.
Облак бе надвесен над родопски
някогашни хорица добри.

Зъл завоевател някга тука
тежък ятаган е развъртял,
правото заместил със юмрука -
жънал там където не е сял.

И за угода на своя предводител
царствен, който дирел тука лов,
знака на тогавашний учител
заменил със полумесец нов.

Сянката се стеле и до днеска -
облакът подтиска и тежи -
но през него слънце вече бляска,
светла бъднина пред нас лежи. . .

Хората от векове са тия -
- не от вяра и закон добри -
Доброта в очи пламти и грее,
обич във сърцата им гори.

И когато днес под слънце ново
ври кръвта, не станала вода,
всекиму сърцето е готово
да тупти всред родна свобода.

СВОБОДНИ ДНИ

Там, гдето орлите извиват се
скалите где вдигат чела,
где югът и северът сбиват се,
Родопа възйема снага.

Зловещи окови са скъсани
за бъдеще светло, усмихнато:
Жена! - твоите вежди навъсени,
веч вдигат се, - пуква се утрото!

Да, ширва се огнено утрото,
плисват лъчите пурпурени,
на дните светли началото
проблясва над сенки катурени.

И новите дни възмечтавани
носят се леко навсякъде.
Братя, тъй дълго сковавани
над нас свобода ще пребъде! . . .

1941

КЪМ РОДИНАТА

Родино, кой ще ни вини,
че обич нямаме към тебе,
когато в твоите балкани
родени сме и живеем?

Обичаме лазура твой
и твойте птички песнопойни,
и твойта радост, твойта скръб,
напуканата твоя гръд.

И утрото, що руменей,
и песента, що в теб се пей,
и твойте светли синове,
що ги свещен дълг днес зове.

И все по-резко всъде ето
настават нови, светли дни.
Блести по-ясно веч небето,
и ний под него - по-добри! . . .

1939

ЗАВЕТ

разказ

На баба Бина се роди внучка. За семейството това беше цяло събитие. Празник, наистина в къщи беше, понеже за пръв път в техния дом се раждаше момиче. То беше едро и здраво, със светли сини очи. Майка му се радваше, галеше го по челото, всичко наоколо се смееше. Тази голяма радост изразиха общо, като направиха „госте-молитви". Всичко беше в движение. В къщи се разшетаха, - едни готвеха ястие, други чистеха наоколо. Дворът бе изметен; пътят пред къщата светна. Майката на невестата сякаш не стъпваше на земята. но имаше и друго - малката трябваше да бъде сложена за пръв път в люлка. Повиха я в красива сърменосита пелена, везена от стари родопски майстори, когато планината беше пълна със стада, сложиха ѝ малка капка катран на челото, за да я пази от зли духове, - да не урочаса. В люлката най-напред сложиха метла, точилка, перустия - да бъде момичето здраво, да бъде къщовница, работлива и добра домакиня. Уреченият ден бе дошъл. Всички жени от селото почнаха да пристъпват една по една от пътищата и всяка носеше по баница в торба на ръка. По-старите сядаха на по-предните места и тъй се нареждаха. Некои отиваха при невестата и ѝ даваха подаръци и пари за малката, да ѝ купят съдове, когато стане голяма. Казваха се пожелания, вричания, благословии.

„Молитвите" минаха, дните се занизаха един след друг, а малката растеше и крепнеше под грижите на родителите. Когато дойде ден да проходи, всички се зарадваха. Бащата и майката примираха от радост, като я виждаха да пристъпя, а когато падаше, сърцата им трепваха. Поемаха я от ръка на ръка, галеха я и я кичеха. Когато през летните дни отиваха по нивите, носеха и нея, оставяха я край некое дърво да си играе със цветя и трева.

В дома им винаги имаше гости. Кой от където идеше,

у тех спираше че бяха гостоприемни. Нахранваха го с каквото имаха, и то от най-хубавото. Бащата сечеше из горите, майката работеше из нивите и градините ѝ беха пълни, та беха доволни. В къщи им всичко имаше.

А вечер някога през дългите зимни нощи, когато луната се издигаше над сините чукари, когато сенки играеха под големите канари, двамата съпрузи приказваха за бъдещето на тяхната дъщеря.

- Минко, я ѝщам да учим дъщеряса! На, видиш ли на нас какъв е хала! Все с мока изкарваме хлябас. Да се изучи тя, та първа да е в село. Нашите стари като бухали стискат очите, като видят светлина. Не искам да става като тях. Ще я проводим в некакво училище, та да излезе и тя наравно с вритъ людесе на светос! . . .

- Яце хубаво! И я тъй викам. Ле дано сме живи и здрави! - каза майката. - Тя ще стане голема и за радост и пример на всички. Каксо учителкаса в село, тъй и нея ще изучим! . . .

Тъй си говореха те. Всичко може да стане техното обично момиче, макар че не са богати. Достатъчно е желание да имат. Не са като комшиите им, - богати хора, които имат много имот, пари, но не учат децата си и даже хокат тия, които се учат. Двамата съпрузи не бяха като тях, те бяха от онези, които вървяха с новото време.

* * *

Едно лято се бяха родили много череши. Минка си беше легнала рано, но не беше заспала. Луната тихо бродеше из бистрия родопски простор, хвърляше сенки на големите барчини и посребряваше високите вършини. Тиха летна нощ. Нежен ветрец полъхваше, дърветата трепваха и се бореха с лунния блясък. Тишината на тая чудна тиха вечер изведнъж се наруши от тъжен, жален глас. Отначало тих, сетне остър като че се издигаше към небето. Виеше старото домашно куче. То виеше с всичка сила, риеше с краката си, отдалечаваше се нейде в градината, връщаше се и пак почваше. Като че ли искаше нещо да каже.

Минка не чуваше това и не подозираше нищо. Заспала бе със своята рожба на ръка и почнала да сънува. - „Голяма градина с черни угари ореше некой си със сиви волове. Браздите беха дълги, черни, дълбоки. Корените пращеха и се къртеха. Птички подскачаха из браздите и събираха черви. На съседите момчето носеше вода в дървен бъкал. Когато вървеше из черната угар, нещо се продъни, черна дупка се отвори, тя трепна и. . .се пробуди". . . Беше цяла обляна в пот. Ведрата родопска зора се пукваше. Срещните каменни рътлини зализаха първите утренни лъчи. Дълго стоя тя тъй докато се окопити. селцето се пробуждаше. Задрънкаха звънци. Говедарът изсвири. Хората с мотики и рала тръгнаха по нивите. Жени празнодумки се спираха по кръстопътищата, говореха нещо за кучешкия вой през нощта и пак се разотиваха.

След като свърши всичката си домашна работа, Минка взе малката си дъщеря и отиде да бере череши. Остави я на сянка да си играе, а там наблизо имаше ручей, при който отиде детето, газеше с босите си крачка, къса-ше трева, хвърляше я във водата и си играеше. Смееше се с невинен детски смях, поглеждаше към дървото и викаше:

- Мамо, хвърли ми череши! . . .

А когато тя му хвърляше, вземаше ги и отиваше пак при рекичката и се оглеждаше във водата. Тъй безгрижно си играеше детето с треви и пеперуди, когато изведнъж се чу страшен бобот. . . Нещо се свлече и като че ли падна от черешата. То се затече към дънера и чу смътен стон едва доловим, то разбираше вече какво е станало, понеже бе вече към четвъртата година. Наистина, майката бе паднала от черешата, бе се ударила в главата и алена кръв силно шуртеше от раната. Детето издаде силен писък и се спусна с малките си ръчички да се мъчи да спре кръвта. Викаше: „Мамо! Мамо!, но гласът му замираше без отглас. По едно време я задърпа за ръцете, но те паднаха безжизнени към земята. Кръвта свърши, и животът също.

Насъбраха се хора. Вдигнаха я от там.

На другия ден я погребаха.

ЗА ОБРЯЗВАНЕТО (СЮНЕТЯ)

Здравето е не само лично благо, но и обществено. Затова налага се както отделният индивид, така и обществото, да бдят за него. Здравите индивиди строят духовни и материални ценности, докато болните са в тяжест на живота. Причините за разните болести са много. На първо място икономически - суеверие, невежество, пиянство и др. Днес медицинската наука е отишла много напред. Постиженията ѝ са големи и те вървят заедно с новото време. Обаче в нашата родна планина Родопа съществуват порядки, които не са за времето, а за векове назад. Такъв е случаят с обрязването на българите от мохамеданско изповедание. Освен че е излишно то, но и се занимават с него хора, които са съвсем далече от времето в което живеем. Извършват го по едни съвсем прости и опасни начини. Това са самозваните хирурзи - „сюнетчии" както ги наричат, и какъвто напоследък беше дошъл в Смоленско. Нейде от Източните Родопи, покачил се на едно муле с нарочен разводач, той броди из селата като некой средновековен вдъхновител, с торба стари бръсначи, без да ги промива и без каква да е дезинфекция, извършва операциите, като не се съобразява, че по тоя начин се носи зараза от едно место на друго, че често стават инфекции, заболявания и смъртни случаи дори. След обрязването увива болното място с разни парцали, като за дезинфекция си служи с пепел, носена в кожена „вулгия" (торба). Влиза в посочената му къща, и там на кое да е място извършва „операцията" на место дето има прах, дето преди това са ходили с обувки, дето са изтърсвали прах от навуща. За превръзки му служи всичко каквото му падне на ръка. без да промива местото, той реже безцеремонно. А знаем че микробите са навсякъде и дебнат и най-малката раничка. Поверието е, че на 40 деца, едно може да иде „курбан", т.е. да умре, което не се смята грях.

Без да се впущаме в много разсъждения и без да

изтъкваме, че и персийците са мохамедани, то те не се обрязват, можем да се попитаме: - ами ако някому е много потрябвало обрязването, лекарят за какво е? Защо не направи той това, при спазване медицинските изисквания?

Дълг се налага на обществените фактори да поставят ред в това отношение. В днешния модерен век не е достатъчно само да има научни постижения, а да се прилагат тези постижения в живота. Така останките и тъмнината от вековете, поддържани от незнание, от фанатизъм, простотия или невежество, трябва да се унищожат. Всеко нещо, което не е съвременно, трябва да се реформира и нагоди по днешните условия и повели на живота.

Всичко туй е необходимо за обща полза и в името на светлото утро на нашия трудолюбив български народ.

1940

ОГНЯН ФЕОДОРОВ
ОСМАН ФЕРАДОВ

ОГНЯН ФЕОДОРОВ (ОСМАН ФЕРАДОВ) - родом от с. Беден, Девинско. Свършил прогимназия в селото си, а след това учил в гимназията в гр. Пловдив, която незавършил. Ентусиазиран младеж, той пише стихове и разкази с политическо съдържание по пробуждане съзнанието на българите мохамедани.

ПРОЛЕТ

С облак е затулено небето,
в студ и мраз сковано е полето,
спят дървета, долове, рекички,
хора и животни - дремят всички.

Но подухна вятър от усое
и заклати клоне и дъбрави:
ново време идва, ето, то е,
то и нази няма да забрави.

Вятърът ту милва, ту ругае,
Старите хралупи скърцат, пукат,
младите превива, те не хаят -
жилави клоне нагоре дигат.

С облак бе затулено небето,
студ и мраз сковаваха полето.
Днеска влачи ледове реката,
а пък времето - оковите, тъмата.

1940

СТРЕСНИ СЕ, ПЛЕМЕ!

Стресни се, племе, сън заспало!
Съзнай какво е станало със теб!
Дигни глава със поглед смело, -
че и ти човек си в тоя свят!

След твоя сън дълбоко дремел. . .
счупи веч люлката коварна; . . .
в коя те люля толкоз време
орисницата зла неверна.

Събуден, буден осъзнай се,
огледай се, самин си тука,
от миналото отвърни се,
за бъдещето свий юмрука! . . .

И с него бий, кови съдбата,
която утре ще те води.
Веднъж живей тук на земята,
живот на воля, на свобода!

МАЙЧИН ЗАВЕТ

Когато първа майчина целувка
и първи майчини слова разбрах,
завета майчин с нейната милувка
аз чух и във гърди скътах.

- Обичай този, който те обича,
и притечи му се, когато е в беда,
ала това, що майчин дом наричат,
обичай го над всичко във света.

- Че майчин дом с пари се не купува,
и Родина една е на света,
бездомна и самичка сал кукува
една нещастна птица из леса.

Тез прости, сладки и омайни думи
в душата ми кънтят безспир всегда,
и чуй молбата ми, природо, на деца си
пак тоз завет ми помогни да дам! . . .

РОДЕН КРАЙ

О, роден край, о родна бедна стряха,
за мене скъп, единствен свиден кът,
край, гдето моите деди, родители живяха,
край, гдето всички те, един след друг умряха,
едничък си за мен в света!

И аз във теб родих се и живея,
със майчиното мляко закърмен,
в теб, роден край, ме слънцето огрея,
и в тебе искам ази да изтлея,
там, дето съм роден.

О, роден край, славянска родна земьо,
разбирам днес, че ти си земен рай
за мен, за моите сестри и моите братя,
на всички, на които искам днес да правя
приветствия безброй!

Бъди благословен, приветен, слънчев, -
постеля, и завивка, и храна
за всички, що с потта си те поливат,
под слънчевия пек що гръб превиват,
да жънат хлябните зърна!

Край роден, майчин скут, огнище мило,
сърцето ми е в теб, и в него ти!
И птичето, що пее подранило,
и обичта, коя сърце е свило,
без теб са клети сироти! . . .

МАЙКА

разказ

Отдавна зимата бе разперила криле над сгушеното родопско селце. Снегът се сипеше и покриваше черната земя. Врабчетата прехвърчаха и се събираха около плевните. Гушеха се и кокошките под стрехите. Останалите тук таме овци жално блееха из дворищата, напомняйки, че трябва да им се сложи сено или пък да се напоят. В огнищата горяха буйни огньове, на които пламъците ближеха некой бакър с вкусна родопска гостба. Дребни деца стоеха наоколо, а в буджата стар дядо или баба и им разправяха приказки. Настрани майката преде, а вретеното ѝ пее, пее. Мъжете пък се трупаха в селското кафене, където всред задушен въздух пушеха, прехвърляха карти или бистреха селски разправии.

А вън снегът тихо падаше и затрупваше всичко.

Един от мъжете в кафенето поглежда часовника:

- Ей, трябва да вървим!

- Верно, часът наближава дванадесет. Сега е тъкмо време за дърва в гората, - каза друг.

- Да отиваме, - каза първият, - та да се върнем порано.

Излязоха. Нарамиха изправените край вратите вън брадви и заминаха. Знаеха, че вечерта ще бъдат посрещнати в къщи от жени и деца весели и радостни. В кафенето останаха само неколцина да довършват „контра“.

Само Бинка нямаше кого да посрещне. Нейният мъж бе загинал преди десет години - затрупа го снежна лавина, когато се връщаше от града, тъкмо когато да премине високия връх. Останаха му две малки деца - Санчо и Седефинка. Санчо беше тогава на три години, а Седефинка на половина. Майка им, остана вдовица, ходеше на чужда работа, за да изхрани сама своите рожби. Често пъти по цела нощ не спеше. Предеше, шиеше, тъчеше. А понякога когато нямаше достатъчно вечеря, лягаше и без да е турила в уста нещо.

Но беше доволна, че е нахранила своите деца. Когато работеше тя често им разправяше приказки или истински случки, предавани от уста на уста, че са станали някога, запомнени от нейния дядо, как някога турците ги мъчели, вземали им всичко, карали ги да работят без пари и др. разправяше им още как някога група турци били отишли в селото им почнали да убиват, всеки който не искал да се помохамеданчи. Един път преди да бъдат помохамеданчени в селото минали войници и им казали, че ще им са вечерта на гости. Заповедали им да заколят по един овен и да приготвят още ядене и пиене. В къщи направили всичко, както било поръчано. Вечерта дошли гостите. Яли, пили, веселили се и накрай почнали да искат сметка, загдето си изтъркали зъбите. Почнали да бият и насилват. При последните думи от очите на майката се търкулнаха две сълзи.

- Вие нищо не знаете, деца мои! Също и аз. Но какво са прекарали дедите ни, само един господ знае!

Децата слушаха с жал всичко това, което разправяше майката.

- Ами сега ако дойдат тия люде, пак ли ще ни правят така?

- Пак ще ни правят, деца мои, защото ние не сме като тях, а българи. Само вярата им сме приели и нищо друго.

Наближаваше обед. Децата поискаха да ядат. Тя им раздели последното парче хляб. На огъня дървата догаряха. Скоро щеше да се застуди.

- Мамо, - изведнъж скочи Санчо, - ще отида и аз да донеса от гората дърва! Колкото мога. Аз съм вече голям, як! Стига си ходила вече да искаш от чуждите къщи. Те вече не дават, а аз съм голям. . . През лятото ще ида при вуйчо в Кутела да ми купи магаре, та с него ще карам дърва. . .

Лицето на майката светеше от радост. „И синът ѝ почнал да мисли за в къщи!“. Тя не му даваше още да ходи в гората, защото виждаше че е слаб. Но той взе малко въже и отиде. Тя дълго гледа след него, докато се изгуби в далечината.

На Бинка падна нещо като камък на сърцето. Все мислеше че няма да го види вече.

Минаха час, минаха два. Тя взе да става още по-неспокойна. Почна да мръква, а Санчо още го нямаше. майката изгуби търпение. Загърна си лицето в стара престилка и тръгна да го търси. Навън вятърът я шибаше и засипваше всичко в сняг. Тя се изгуби в тъмнината, по посоката, където бе заминал Санчо. На едно место се спря и извика. Никой не се обади. Почваше да губи сили. Гласът ѝ се сливаше с вятъра и нищо се не чуваше. Тя падна и пак стана, и продължи по-нататък. Пред очите ѝ навсякъде снежен простор. Бурята я брулеше немилостиво. На един рид тя се спря и послуша. Нищо се не чуваше. Нозете ѝ се вкочениха. Силом ги усещаше. Правеше последни усилия, когато изведнъж нещо се мярна всред виелицата и изпъшка отпреде ѝ. Тя изтръпна. Какво ли е това? Направи усилия, пророза снега и наближи. Забеляза крак над снега. Хвърли се. Това бе нейният малък син. Снегът бе го съборил и почнал да го засипва Цял бе премръзнал. Още минута и нямаше да го види майката. Тя го хвана и издърпа цял вкоченял от студ. Едвам туптеше сърцето му. Тя го взе на ръце. Сълзи се зарониха от посинялите ѝ очи. От сърцето ѝ кръв като че капеше. Той още не помръдваше. Това повече я отчайваше и караше да върши без да знае и тя какво. Обгръщаше го, целуваше го, за да го стопли. Сълзите ѝ замръзваха на лицето му. Тя силно изписка и се понесе в снега, обратно към селото. Дъхът ѝ секваше, като помисли, че ще занесе труп в къщи. Тя бе напълно загубена тогава. Изведнъж усети, като че той мръдна. Спря се и се услуша. Той едвам дишаше,. Не сети как стигна до портата на къщата си. Тръшна се и тя сама се отвори. Вътре имаше шум. Там бе дошла съседката ѝ, защото бе чула плача на Седефинка.

Събраха се съседки. Донесоха дърва. Запалиха голям огън. Там поставиха и Санчо. Почнаха да го разтриват. Това помогна на Санчо. Той отвори очи, бледи и изпити, без да знае сам, как си е дошъл в къщи. Сетне проговори. Майка му го грабна и сълзи рукнаха от очите ѝ.

Но това беха сълзи не на скръб, а сълзи на радост. Сълзи на чистата неподкупна майчина любов. . .

ЗА ПОМОХАМЕДАНЧВАНЕТО НА РОДОПСКИТЕ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ

Преди години, когато България изнемогвала под турско иго и кърджалии и яничери кръстосвали и опожарявали всичко, българското население от полетата е бягало към планините. Там в непристъпните места турците не могли лесно да навлезат. Но като плячката в полетата се свършила, те почнали да навлизат и в планините. С упорити битки успели да покорят това население, което обезправено от свое родно управление, почнало да бъде използвано от турците за ратаи и аргати. Така подчинени, българите живели около два века, без да им се бъркат турците във верските работи. Но когато империята отслабнала и почнала да търпи поражения на север и на запад, нейните военачалници почнали да изливат гнева си върху мирното българско население. Почнали да предлагат на будното планинско население в Родопите и Пирин да си промени вярата, т.е. от българи християни да станат българи мохамедани. Най-напред се помохамеданчили чепинските българи. То било под острието на ножа. А понеже тогава бил настанал голям глад, то условията били, всеки който се помохамеданчи, да получи по няколко крини жито. И затова, за да спасят живота си, едни от тамошните жители се помохамеданчили, а други се разбягали из планините. Помохамеданчването на родопските българи се разпространило и по другите покрайнини: Девинско, Смоленско и др. и продължило няколко десетки години. Тия българи, макар и приели мохамеданската вяра, са си запазили непокътнат своя роден български език, всички народни обичаи и традиции, пословици, приказки, песни и др. и по вродена консервативност, поради насилието над тях, не научили нищо от турския език. Така чисто българско население днес ни е известно под името „помаци“ или поправо - българи мохамедани.

Това сме ние, днешните българи мохамедани, които

населяваме родопските села от Златоград, та до Места и Белмекен.

Има некои българи християни, които гледат с презрение към нас. като кажат думата п о м а к, те си представляват некакви полудиви, некултурни люде, което не е верно. Но ние съвсем не сме такива. Ние, не просветените българи мохамедани, искаме да покажем и ще покажем, че не сме такива. Ние не сме безотечественици, а сме будно българско население, на което само вярата е мохамеданска, а кръвта ни е славянска, българска. Грамадното болшинство от нас, останали много назад в наука и просвета, по едно заблуждение ни смятат за турци, като смесват понятията народност и религия.

Но не, драги българи мохамедани! Вярата си е вяра, а народността - народност. Те немат нищо общо помежду си. Смятам, че не е без значение да знаете, че има и турци по народност, които изповедват християнската вяра, което не значи че бидейки християни са и българи. Така е с нас, - ние сме мохамедани по вяра, а сме българи по народност. Тежко на тоя, който не съзнава това.

Затова драги братя българи християни, и от вас като слушаме, че ни казвате за обида „помак", това ни силно наскърбява. Не бива да се презираме един други, а да се сдружим и всички заедно да си помагаме в изграждане общо нашето българско бъдеще.

Вярвам, че тия думи ще намерят добър отзвук в сърцето на всеки добър българин мохамеданин и християнин, и ще тръгнем дружно в общия път за слава и доброденствие на българската ни родина.

с. Беден, Девинско
1940

КЪМ ОСЪЗНАВАНЕ

За никого не е скрита идейната обществена безпътица, в която тънат по-голямата част от българите мохамедани в Родопската област. Крайният верски фанатизъм спъва във всяко отношение напредъка и желанията за най-правилната насока в народностното осъзнаване на тия самобитни и с всички признаци за пробуждане и доброчестина планински жители. В мрак и невежество тънат още от време на робството и им липсват сили и вдъхновение, да се отърсят от него.

Как прочее, да се изведат тия забъркани, почти като безотечественици наши събратя и съверци? По какъв път да се поведат, за да осъзнаят ясно и правилно своята народност и език? Отговорът на тия въпроси е много лесен и пътят е вече начертан. С нищо друго освен чрез образование и просвета. Знанието прави чудеса. Тъй ще стане и с нас. Макар и бавно, но единствено по тоя път ще се стигне до културната и обществена висота, до която са стигнали нашите еднокръвни братя - християните. Да се проникнем от съзнание и погледнем с отворени очи историята, за да ни стане ясно като бял ден, че ние не сме дошли от Азия, нито произхождаме от монголската раса, а сме чистокръвни българи славяни. Всичките ни черти и традиции сочат това: те са същите, като тия на братята християни. Затова не трябва да се прави никаква разлика и да не се гледаме с презрение, защото сме един народ, като се различаваме само по вяра. Но в България има българи православни, българи католици, българи протестанти и др. та защо да няма и българи мохамедани? Съжалявам че измежду българите християни има некои, които ни гледат с презрение и ни наричат с обидни и оскърбителни думи. Това е лошо отнасяне и пакостна проява. Такива думи отчаяват всяка проява на пробуждане и съзнание. Не трябва, прочее, да обръщаме внимание на такива думи, защото това прави само един лош човек, който е и лош българин. Пътят, който е начертан от младите българ-

ри мохамедани е прав и трябва да се следва и закрепява, за да може поне идното поколение всецяло да се радва. Никой не трябва да се отчайва или обижда от каквото и да е, а да гледа право пред себе си, към общия идеал, към който да се стреми с най-голяма сила и надежда. Нека всеки да знае, че пътят на съзнанието е славен и радостен за човека, който вижда как всички се обединяват. Тъй само ще се заличат всички разногласия, наслоени не по наша вина от вековете. Но трябва да се знае и това, че ние не сме някое стадо овце, което насилствено да се кара да върви, а хора, върху които трябва да се положи труд и всеки един по-издигнат човек трябва да внедрява в нас дух на Възраждане, дух към съзнание, което наистина ще ни направи щастливи. Защото само човек, който храни в себе си любов към родината и се въодушевява от общия напредък, може да бъде полезен на обществото и да бъде добър гражданин. Нека ние, българите мохамедани, не очакваме да дойде това ей-тъй на готово. Има една поговорка: „Господ дава, ама в кошара не вкарва". Съдържанието ѝ е ясно и няма нужда от обяснение. Такава е нашата работа. Това значи че ние сами трябва да се отърсим от нашето заблуждение и дошло е време думите на Паисия „О, неразумни, защо се срамиш да се наречеш българин?" да прозвучат и за нас. Та нима не знаем ние отгде произхождаме? . . . Прочее, да не мислим, че само тоя би спечелил, който сляпо вярва в религията. Днес никой не те пита, каква вяра изпълняваш, но какъв си по племе и народност. Та и ние трябва да отхвърлим такова едно суеверие и тръгнем по пътя, по който отдавна вървят нашите еднородци българи. Нека не помисли некой, че искам да кажа да си смени некой вярата, защото трябва да се разбере, че никой не ще има полза от това. Нима само който е християнин може да бъде полезен на родината си? Ние можем да бъдем мохамедани, и пак наравно с всички други да бъдем полезни на държавата. Затова дълг ни се налага да работим всеки както може за осъзнаване, пробуждане и закрепване съзнанието ни, че сме българи и така ще прославим нашата родина България.

с. Беден, Девинско, 1940

СВЕТОСЛАВ МЛАДЕНОВ
ШЕВКИ МОХАРЕМОВ

ОБИЧАМ ВИ, РОДОПИ!

Обичам ви, Родопи скъпи,
обичам сладкото ви име,
когато слънцето ви къпе,
кога е пролет,есен, зиме.

Обичам малките рекички,
от вас що влизат в долините
що веселят, разхлаждат всички,
и волно вдъхват ми песните.

Обичам чуките златисти,
забили се в небето ясно,
където в кръгозора чисти
отеква рева на морето бясно.

От векове вий стража вярна
над родните поля сте били,
обичам ви, Родопи мили,
и вас и участта ви черна! . . .

1941

ЛЯТНА НОЩ

Навън е тихо и прекрасно,
луната пръска нежен чар,
звезди обсипват свода ясен,
далече нейде пей овчар.

И всичко живо е заспало,
сал птица нощна прехвърчи,
на сън селото се отдало,
над него светла нощ мълчи.

Прохладен въздухът отново
разнася цветен аромат, -
както душата - бодро слово,
лекува той и стар, и млад. . .

Едничък някъде щурецът
подхваща нощния концерт,
и от ливади скакалецът
приглася с някакъв терцет.

1943

САЛИХ АРНАУДОВ

МОРЕТО

Морето беснее, вълните се плискат
пенливи и бяли в скалистия бряг.
Подранила чайка от нейде изписка -
вълни сподавиха тихия ек. . .

И пак пустота е догдето очите
се плъзгат над синия морски простор,
а вятърът гали морето, вълните,
че странник е жаден за ласки и взор.

Морето, раздиплило синкави пазви,
разхвърля по скалния бряг цветове
и в миг се отдръпва, а те се разтапят. . .

Обичам морето аз черно, лазурно,
и ласките негови - бели цветя,
и тихо кога е, и кога е бурно. . .

Обичам морето, когато реве! . . .

АДАМ АРНАУДОВ
АДЕМ АРНАУДОВ
Учител в с. Абланица, Неврокопско
(сега Гоцеделчевско)

ЗА ОСЪЗНАВАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ

Въпросът за българите мохамедани съществува още от Освобождението насам. По една или друга причина той е неразрешен и до днес. Но нека се надяваме, че ще се разреши, като и ние българите мохамедани се изравним с българите християни, от които ни различава само религията, нямаща нищо общо с понятието народност. Религия е едно, а народност - друго. Това трябва добре да разбере всеки от нас, защото нека си признаем, мнозина са мислили, па и още продължават да мислят, че всички хора, които изповядват мохамеданската религия, са турци. За да ни се проясни това, нека ние българите мохамедани, да си отговорим на следните малки, но важни по съдържание въпроси:

Какъв език говорим? Всеки ще каже - български.

Какви песни пеем? - Български.

Какви са нашите нрави и обичаи? - Пак ще отговорим - български.

Тогава какво ни пречи да съзнаем нашата народност? Всичко това не говори ли съвсем ясно, че народността ни е българска?

Братя, българи мохамедани! Крайно време е да се отърсим от тоя пакостен начин на мислене. Да вземем за пример сърбите мохамедани, тъй наречените „бошняци", които по пътя на просветата и културата отдавна са осъзнали своята народност. Има от тех министри, поети,

писатели, артисти, лекари, юристи и др. Всичко това те са постигнали благодарение съзнанието, просветата и знанието.

Бива ли ние, родопските българи мохамедани, да стоим като окаменели все на едно и също място? Крайно време е да се освободим от това пакостно невежество и тръгнем по пътя на нашата народностна просвета, която е най-чистият път за нашето културно и народностно издигане. По този път са минали всички напреднали културни народи. По него трябва да тръгнем и ние, българите мохамедани.

Ето защо, драги българи мохамедани, имайте присърце училището и просветата! Пращайте децата си да се учат на родно четмо и писмо! Направете всичко за тяхното образование! Не ги оставяйте със затворени очи! Училището е главният фактор, което отваря очите на човека. Не ги оставяйте затворени! Разкъсайте черната завеса, която покрива сърцата на всички ни!

И вие братя българи християни, вникнете по-дълбоко в наболялата душа на българите мохамедани, за да видите колко много е измъчена тя! Погледнете в неговите очи, за да видите, колко голяма е била трагедията му! Идвайте с честно сърце при нас! Обикнете ни! Подайте братска ръка и така дружна, като истински братя да отстояваме интересите на общото ни отечество!

1939

СВЕТОСЛАВ ДУХОВНИКОВ
МЕХМЕД С. ДЕРВИШЕВ
Имам в с Тършн, Смоленско и
мюфтия в гр. Смолен

ЗА ОБИДНОТО ИМЕ „ПОМАК“

Искам да напиша неколко думи за туй обидно и оскърбително име, с което некои все още продължават да ни наричат. А знае се, че помак, помашки народ или държава нийде няма. С болка на душата си идвам и се запитвам: нима тия, които си служат с тия думи, още не могат да проумеят, че от туй няма никаква полза, а напротив, внася се само вреда на целия ни народ, като се делят българите един от други. Ние младите българи мохамедани особено членуващите в дружба „Родина“ протестираме против това и молим всички - и българи мохамедани, и българи християни да се изхвърли от употреба тая дума и се престане веднъж за винаги да се дели по тоя начин българския народ. Българите могат да бъдат християни, католици, протестанти, мохамедани, будисти и от всякаква друга вяра, но са все българи. Не ще излъжа ако кажа, че с туй упорито употребяване на думата **помак** и **ахрянин** наймного се е пречило за нашия напредък, и за туй сме останали на тая най-последна степен на културно, просветно и народностно развитие. С тия думи сме били само унижавани в миналото и затуй се е затвърдила всред нас тази простотия и невежество, от които за да се освободим ни трябват още много сили. Турската държава през вековете е имала съображения да прави това и нарочно е поддържала невежеството у нас, за да ни владее и използува. Сега, обаче, не е тъй. Ние се намираме в своя свободна държава. А няма по-тежко от това да се чувствува човек чужденец,

в своята собствена държава, и причината за това да е простотията и един с нищо неоправдан фанатизъм. Трябва всички от нас да знаят, че ние, българите мохамедани, сме жива част, едно неразделно цело от общия български народ и трябва да се гордеем, че произхождаме от безсмъртното славянско племе. Ние сме от българска народност и грях прави всеки българин мохамеданин, който не признава това, а грех е и по отношение на всеки, който ни нарича с туй обидно име **помак** или **ахрянин**.

По религия ние сме мохамедани, но това ни най-малко не пречи на нашата българска народност. Религията не може да дели народите, а ги делят езикът и кръвта. Ако се съди по религията, би трябвало да ни наричат араби, понеже мохамеданството е религия арабска. Религията се мени, а народността не. Българите отначало всички били езичници, идолопоклонци. Аспарух, Крум все са били такива. При Бориса I обаче са приели християнството, и тъй върви до днес. После по време на робството некои преминали в мохамеданството. Това сме ние, но сме си останали пак българи. Туй, че от турците сме приели мохамеданската вяра, не значи, че сме станали турци. Пък и за самите турци се знае, че отначало били също езичници-идолопоклонци, подобно на всички тогава многобожни племена. Когато обаче идвали от средна Азия към запад, минали покрай Арабия, която изповедвала мохамеданството, и те оттам приели тая вяра. Ако бяха минали покрай некои християнски народи, сигурно в това време биха приели християнството, понеже и те, както по всичко се вижда, са се стремили към еднобожие.

Но да продължим за нас. Да ни наричат п о м а ц и само за туй че сме от мохамеданска вяра, е едно с нищо неоправдано невежество. Пък и виновен ли е некой за това? Най-малко ние, младите. Затова твърде наместо е повикът в днешното общество да се изкорени туй обидно име **помак** или **ахрянин** и се замени с действителното такова, т.е. българи, от мохамеданско вероизповедание. Нашите заблудени баби и дядовци са търпяли това, поради невъз-

можност да протестират пред турците. Сега, обаче, е друго. Затова ние не искаме вече да се употребява и не можем да го търпим. Споменах вече, нийде няма народност помашка, или държава помашка. Обидно е за един осъзнат българин мохамеданин да се нарича помак, както е обидно за един българин християнин да му рекат напр. дивак.

Нека всеки българин мохамеданин като чуе това име, да протестира и иска обяснения. Нека и българите християни го изхвърлят от употреба, Особено в печатните статии и книги. Забелязва се в некои от тях да се среща това обидно име, в некои вестници, а и в една книга по въпроса за българите мохамедани и то, за съжаление, от родопчанин.

Ние заявяваме ясно и категорично: - не искаме вече да ни нарича никой с името п о м а k или а х р я н и н, а българин мохамеданин. Нека ония, които ни наричат тъй знаят, че не ние, те са истински такива! . . . Инък не можем да си обясним оня фанатизъм и настойчиво заблуждение да ни наричат с това обидно име с което не само делят и оскърбяват народа, но то е и в разрез със схващането за общата ни българска народност, общата ни българска история. Затова всеки един, преди да изговори думата п о м а k, а х р я н и н, нека предварително помисли, не изкълчва ли с туй правилното схващане за българската народност и не става ли с това проводник на чужди нам настроения и домогвания?

Нека всички знаят - и мохамедани и християни - че в нашата китна планина Родопа няма друга народност освен българската. Какво по-хубаво от това, да се наричаме всички българи, име което навява едни чувства, което буди братска единност, за да бъдем полезни за нас си и за целия наш народ и държава.

В Родопите съществуват две изповедания - християни и мохамедани, обаче всички сме българи.

1939

КАКВИ СМЕ И КАК ДА СЕ ГЛЕДА НА НАС?

Радостно е за нас, младите българи мохамедани, които сме осъзнали своя български народностен произход, като виждаме че и нашите сънародници българите християни като че се осъзнават и почват да ни чувствуват такива, каквито сме. Особено се радвам, а и всички трябва да се радват на това, че и вестниците посветяват статии и отделят място и за нас, изостанали и доскоро съвсем забравени българи, които изповедват мохамеданска религия, имащи българска кръв, и говорещи български език. Тези прояви всред нас, обществеността и пресата мисля сочат достатъчно ясно, за да разберат всички българи - какви сме ние, и как трябва да се гледа на нас.

Тоя случай ме кара да пиша тия редове и да допълня писаното от г. Мустафа Шарков от Чепинско. Действително ние българите мохамедани сме изостанали най-назад в културно и просветно отношение, което нещо се дължи на това, че изповедваме мохамеданската вяра, която е била натрапена на дедите ни със сила, религия, която и до сега си остава неразбираема за нас, поради чуждия език с който е въведена в джамиите, поради която причина робски сме се придържали към религиозните догми на мохамеданството сляпо, поради неразбиране езика. Това ни е пречило да погледнем напред и да разберем истината, както и да възприемем нещата по нашето национално осъзнаване. Но жалък е и фактът, че има мнозина, които едва сега се научават за нас, т.е. че в красивите родопски планини живеят **българи** мохамедани и че ние сме една компактна маса население, повече от сто хиляди души, които макар че изповедваме мохамеданската вяра, но сме част от българското население, а не някаква друга народност. Говорило се е вече и писало по тоя въпрос, и ние мислим че всички вече разбират какъв е нашия народностен произход. Допреди 5-6 години нека с прискърбие да кажа, на нас се гледаше не като на българи, а

като на чужденци, и ако тук таме отделни общественици и добри българи (напр. Ст. Захариев, М. Маджаров, К. Величков, Иречек, Хр. П. Константинов, Ст. Н. Шишков, В. Дечев и др.) изказваха мнението си в полза на българите мохамедани - че те са българи, че трябва да се гледа на тях като на братя, че трябва да се приобщят към българския народ, че требва да се просветят и възприемат това което е истината че са българи и да почнат да се издигат и стремят към напредък, - всичко това си оставаше като идея на тия добри български общественици, а не се възприемаше от меродавните български власти, защото тогава върлуваше партизанският им бяс, който нямаше интерес тия забравени българи да се пробудят и да се просветят, защото ще разсъждават. Затова те (българите мохамедани) беха подкрепяни от властите да си поддържат своя фанатизъм, защото така по-лесно се тласкаха от една партия към друга, за печеляне гласовете им. Обаче се гледа иначе на тоя важен наш въпрос, като по наша инициатива (на младите българи мохамедани) се прие и установи, че това население не е чуждо, а българско, част от тялото на българския народ, и дълг на всички българи е да ни помогнат, за да се отърсят всички от нас от простотията и заблудата, да се просветят и осъзнаят народността и с това приобщят към кръвните си братя българите християни.

Училищата, които откри и открива Министерството на просветата допринасят извънредно много, защото тия млади българи мохамедани научават от историята, какъв е техният произход, което нещо се изрази и в образуването на българо-мохамеданските културно-просветни дружби „Родина", първо в Смолен през 1937 г., а после и в другите селища в Родопите. Те развиха и продължават да развиват похвална дейност сред своите съверци и сънародници, а даже и сред общественици и държавници, които се привличат към работа за просвещаването и осъзнаването на това българско население. Дружби „Родина" съгласно целите и задачите си, се стре-

мят да изхвърлят всичко небългарско у българите мохамедани и с чист ентусиазъм, непринуден от никого, успяха в течение на последните неколко години да премахнат робските знаци, които пречеха за сближението на българите от двете изповедания в Родопите. Няма вече червените фесове, няма и була, мехтени и фереджета, което нещо отделяше брат от брата, и сестра от сестрата. Пътят на дружби „Родина“ е прав и затова намери отзвук в душите на всички честномислящи общественици. дейността на дружби „Родина“ е описана в трите издадени досега книги „Сборник Родина“. Тая патриотична организация, наред с всички други задачи, си постави и последния най-важен въпрос - променяне на небългарските лични имена у българите мохамедани, която идея се пое първо от председателя на дружбата в гр. Смолен, който наименува новородената си дъщеря Малинка, чийто пример се последва от мюфтийския секретар, който наименува сина си Светослав, а след него още от много будни родинци, както следва Шабан Саидов от с. Буково именува сина си Живко, Емин Саидов от Галища именува сина си Цвятко, Шукри Карахасанов от Буково именува сина си Борис, Мехмед Хасанов от същото село именува сина си Цвятко, селският им имам (мохамедански духовник) Мехмед Асанов именува дъщеря си Недялка, Ариф Ураков и Мехмед х. Еминев от с. Галища - децата си Трендафилка и Райна, Ахмед Ибрямов от с. Вехтино - сина си Момчил, Шабан Шабанов от м. Паспал именува сина си Чавдар и много още др. Това нещо трябва да радва всеки българин, милеещ за доброденствието на своята родина. Наред с това искам да подчертая, че върши престъпление всеки българин, без разлика на вяра, който не подкрепя това истинско възродително дело, което е идеал на целия български народ. Само чрез просвета съверците ни българи мохамедани ще се отърсят от простотията, която не ни е позволявала до сега да стъпим крачка напред. Не малко за тая цел допринася и мохамеданското духовно училище в с. Райково, открито преди три години. Целта на това училище е да подготви будни,

трезви и с бистър ум народностно осъзнати български мохамедански духовници, които да проповедват мохамеданската религия на разбираем български език и да пръскат народностна просвета между съверците си, а не както досега на чужд (турски) и непонятен език. Това училище допринесе много, защото и държавата доказа на фанатизираните наши съверци, че не ще засега религията на българите мохамедани, но иска да я реформира и направи разбираема, - т.е. да се види в нея, кое е истина, и кое не.

За това, че българите мохамедани са останали толкова назад, не бива да се сърдим и да ги обвиняваме, защото не е работено правилно до сега. Който ни обвинява, нека първо се запита: „Какво направих аз за тия наши братя и сънародници, за да се просветят, да се осъзнаят и да се приобщят към общата ни майка - българската ни родина?"

Нека се има предвид, че и ние сме българи, равни на сънародниците ни от другите вероизповедания, и като такива трябва да бъдем третирани и управлявани.

Чрез просвета, култура и народностно съзнание, да вървим напред за напредъка на милото ни отечество България.

Аз вече отговорих, но мисля че всеки, който прочете заглавието на настоящите редове „Кои сме и как да се гледа на нас?" може вече и сам да си отговори.

1942

ПО ИМЕСМЕНЯНЕТО

Днес българите, живущи в Родопската област изживяват един исторически момент, който е от голямо значение за българщината, - премахване на небългарските имена у българите мохамедани и заменянето им с български такива, с което българите от всички изповедания се нареждат един до други, неразделящи се както до сега по имена. Днес българите от всички изповедания могат поотблизо да се разбират и споделят радостите, и да работят с еднакъв устрем за постигане на националните въжделения, които са еднакви за всички българи. Днес Родопската област се прощава с още един белег, останал от петвековното ни робство, като се решава един много важен народностен български въпрос, който е от голямо значение за българската общност. Затова и всички българи трябва да се радват и възхищават. Не беше лесно на младите българи мохамедани възрожденци преди 5-6 години да вдъхнат в съзнанието на своите съверци, че сме от български произход. Ние виждаме, обаче, че се дойде вече до съзнание, че ние не сме турци, а истински българи и по кръв, и по език, и по бит, както българите от другите изповедания. С тая именно упорита борба ние доказваме че сме способни да се борим за народностни стремежи, идеал и въжделения за запазване на своята татковина. С изхвърляне на робските белези у нас, фесове, чалми, кюляфи, фереджета и була, се осъществи една част от нашите цели, именно: „изхвърляне на всичко небългарско у нас". Оставаше да се справим и с чуждите на бита и езика арабски и турски имена, наследени от робството. Никой поробен народ след освобождението си не тачи така своите поробители, като им запазва имената. Налагаше се и те да бъдат изхвърлени, защото ни делят най-силно от нашите събратя и сънародници. Като се има предвид че понятието народност е различно от понятието религия, много лесно може да се обясни, че от голямо значение е името на човека,

което той носи. Така и промяната на небългарските ни имена с български е от голямо значение за нас, стига то да се разбира добре, т.е. да се чувствуваме вече свободни и не тормозени вътрешно от съвестта ни че сме българи, а носим чужди имена. Уверен съм че съверниците ни от родопския край имат и трябва да имат съзнанието, че ние сме по народност българи, което никой не може да отрече и оспори. С побългаряване имената ни ние се затвърдяваме като истински българи, съзнали своята народност в нашата държава.

Промяната на имената в Смоленско се проведе много резултатно и надмина нашите очаквания, защото ние очаквахме да последват зова ни само членовете на родинските дружества, обаче видехме, че населението масово възприе позива ни и всички с желание промениха чуждите си имена. Това показва, че съзнанието у всекиго е налучкало правия път, по който трябва да тръгне, за да се определи един път завинаги към народа, към държавата си. Нека се има предвид, че не е лесно човек да се отвикне от името си, но щом съзнанието надделява и щом сърцето и разумът заговорят, лесно е човек да приеме това, което е в негов и в общ интерес. Днес, когато повече от 80% от българите мохамедани в Смолянска околия са с български народни имена и то за неколко месечен срок само, това показва, колко силно е народностното чувство у нас, и колко се е внедрила българското съзнание у всички, че са българи, потомци на Аспаруха, Крума и Симеона. . . С промяната на имената ние дадохме окончателен израз, че сме разбрали своя род, език и принадлежност, и с това доказваме за лишен път, че и ние, както всички българи се нареждаме на народния фронт на нашата държава, и че сме готови да се борим за още по-голям напредък и благоденствие на нашата родина.

Като духовен и верски представител на българите мохамедани в Смоленската околия, нека уверя съверците си, че не е името което крепи вярата на човека. Аз им заявявам, че с това ни най-малко се засяга религиозното

чувство като мохамедани. Ние можем свободно да изпълняваме мохамеданската си религия, да бъдем добри мохамедани, а същевременно да бъдем и добри българи. От сърце и душа честитя на всички мои съверци новите български имена, като им пожелавам щото да живеят много още години, за да се радват, носейки имената си с достойнство и за украса на своята българска народностна принадлежност.

Впрочем нека крепне у нас българското народностно чувство и съзнание, и вярата в светлото бъдеще на трудолюбивия ни народ и държава.

1942 г.

ВИХЪР ИЗВОРОВ
МАХМУД Х. ИДРИЗОВ
Имам в с. Диамандово, Ардинска околия

ДУХОВНИКЪТ БЪЛГАРИН МОХАМЕДАНИН

Известно е, че голяма част от населението в родната ни планина през време на робството е помохамеданчено. Това са нашите деди и ние днес сме техни потомци - българи мохамедани. Искам да кажа неколко думи за религиозните водачи на българите мохамедани, в миналото, каквито продължават да са и днес.

Духовниците ни, ходжи, имами, хатиби и пр. обикновено са хора неграмотни, мързеливи и чужди на призванието си. Съзнателно тези постове се заемат винаги от хора, които гонят само материална облага. Духовна същност не се и чувствува, от което е явно че те не са подготвени за нищо, а само за да използват случая да живеят на гърба на населението. Тези духовници в голямото си болшинство са хора неграмотни и се подписват с големия пръст на десната си ръка. Тоя факт става още по-силен, като спомена, че тези длъжности, особено имамските и хатибските, се препродават или прекупуват с пари, само за да се избегва от военна служба. Има и случаи, когато такива чужди на духа на народа имами и духовници венчават една жена, обикновено беззащитна едновременно за неколцина мъже, като я препращат ту при единия, ту при другия мъж, в зависимост от това, който повече пари ще даде. Такива имами са насновали мрежи и мрежички по селата и махалите, за да ловят наивни и боязливи люде. Същите търгуват с тютюн, ябълки, орехи, та даже и с контрабандни стоки и са обърнали професията си в търговия, а джамиите и мечитите - на търговски складове на такива техни стоки.

Такъв е ликът на духовникът българин мохамеданин днес в Родопа. Такъв е бил и по-рано през време на робството, такъв си е останал и днес. С това се е увреждал и се уврежда и днес преди всичко нашия народностен интерес.

Новото време обаче променя всичко. Бързата еволюция напоследък дава отражение и в нашия край. Събудени младежи българи мохамедани схванаха корупцията, изразена в тия прояви в живота, по джамии и мечити, и въставаха против нея.

Имайки пред вид духовните водачи от епохата на възраждането на нашите братя българите християни, с присъщ тем ентусиазъм и ние младите духовници (имами българи мохамедани) ще изкореним тези експлоататорски поредки в народа ни, та по тоя начин да изчезнат и различията ни, които ни взаимно разделят.

На въпроса за духовника българин мохамеданин следователно трябва да се погледне много сериозно. Постът и положението, което той заема в обществото, налагат сериозно обмисляне. С неговото правилно разрешение ще се избегнат много противоречия, които са насочени против духа и спокойствието на българо-мохамеданските маси в тоя край. Да се тури край на всяка заблуда и спекулация с духовните постове. С разрешаването на този въпрос ще се даде духовен напредък на нашите села. Затова е необходимо всичките сили в селото - на учителите и на духовниците, да са обединени около една идея. Учителят както се знае е просветният фактор в селото. Населението от заблуда и фанатизъм гледа на него недружелюбно, най-често само за това че духовникът мохамеданин (фанатик) ги е убедил, че учителят ще развали децата, в смисъл че ще ги научи да четат и пишат български.

А по отношение на верските работи, духовниците се слушат от масите безрезервно. Значи налага се обединението на силите - учителят като представител на науката и духовникът като представител на вярата и авторитета пред простата маса, да вървят заедно. Само при такова обединение ще започне истинското издигане на селата ни. Да се

впрегне на работа значи и духовникът. Иначе оставени на себе си, ще се крепи фанатичната вяра, от която полза няма, и ще се продължава невежеството и мрака, поддържано от тия хора с тъмни души и тъмно минало. Трябва да се отнемат правата на тези неграмотни и неподготвени хора, да се изпъдят от тези постове, и веднъж завинаги се сложи край на домогванията и търговията им. духовникът да застане на поста си пропит от съзнанието че е българин, и с жар да поеме службата си, да поучава и учи изостаналите в съзнанието си братя, да очисти всичко в джамиите и съзнанието на хората от плесента и праха на миналото, да е в неразривна връзка с учителството, да раздвижи съвестите и внуши истинско съзнание, за дълг към общество и народ. Духовникът да напусне мързела, и се понесе сред народа и се остави на разположението му за култура и възраждане.

Как би се изпълнила тая задача, когато за духовници имаме спекуланти и даже закоравели престъпници, хора неграмотни, невежи, купили с пари длъжността си пак с спекулативна цел?

Ето как:

Тези постове да се заемат само с конкурсни изпити, и то от надеждни и познати с будното си родолюбиво чувство хора, на които действително би се разчитало. Необходима е в случая и държавна намеса. Ние бихме били крайно доволни ако стане това, за да се тури край на една спекулация, чужда на народа ни. Духовниците пък, като възнаграждение за достойно изпълняваната им служба, да получават една макар и малка заплата.

Така също ние молим и нашите събратя българите християни, живеещи помежду нас да ни помогнат. Ние сме нови хора, имаме нужда от по-големи грижи, за да можем да закрепнем, да се приготвим и смачкаме последната съпротива от невежествените ни досегашни духовни водачи.

Нека се понесем в тази борба съвместно, защото тя е високо хуманна и цели духовното освобождение на народа и съверците ни.

1940

ПРОИЗХОД НА ФЕРЕДЖЕТО

Долупосочената народна песен, която се пее от българите мохамедани в Златоградско, Смоленско и другаде, показва причините, които са наложили употребата на черното женско наметало - фереджето и булото, с което се покриват и нашите жени българки мохамеданки.

В песента се казва:

Да ма бе мале, погребла,
жива във гроба да влеза,
че ма е турчин загалил,
загалил още завардил,
че да е турчин от тува, -
ами е турчин манафин! . . .
Хайда си, хайда, мале ле, -
хайда от тув да бегаме! . . .
дано ма турчин не види! . . .

Дощерю моя майчина,
еце е желно притажну,
на сей години усилни: -
да бегаме, - каде ще идиме!?
Хо да ти, майчин скроиме
широка чорна фережа
та да та майчин покрием,
и да ти майчин отрежем
кенарль шерен тестемель,
та да са майчин забулиш
с белоно було доземе,
зам да та турчин не види
не види още познае: -
дали си мома лефтера,
дали си млада невеста -
или си стара бабица.

с. Бел-извор, 1942

РУЕН СОЛАКОВ
РИЗА А. СОЛАКОВ
Учител в гр. Девин

ЗА СЕМЕЙНИЯ НИ ЖИВОТ

Напоследък проблемът за българите мохамедани добива все по-ясно своята постановка. На нас, българите мохамедани, не остава нищо друго, освен да се народностно осъзнаем и да застанем на тая ясна и категорична основа, като поемем спасителната ръка, която ни се подава. Обезверението от нас трябва да изчезне. Ние не сме вече презрени и отритнати като другородци и друговерци. Ние трябва да бъдем благодарни, че се разбулва една истина в нашия живот. Борбата е подета и връщане назад няма. Начертаният път е път на историческата правда и истина.

Самият въпрос обаче, има своите тънкости, на които трябва да се обърне внимание. Въпросът е за семейният живот на българите мохамедани. Той не е много розов. В него има много несъобразности в сравнение с днешния живот. Той е случаен, нещастен, защото двата фактора в семейството, мъжът и жената, се събират случайно, по натрапничеството на родителите или други външни лица. Т.е. липсва свободният избор между момата и момъка. Принудени са те да се подчинят на волята на своите родители. И естествено е, между тия насилствено събрани млади души никога не може да има оная обич, която е основата на семейството. При това на мъжът е даден свободен избор, какъвто жената няма. Той може да вземе за своя другарка, която мома пожелае въпреки това, че тя

може да храни и умраза към него. Това става ето как: Чисто и просто момъкът (може и вдовец, разведен да е) причаква момата на улицата, грабва я насила, завежда я в някоя близка къща и дорде околните се научат какво е станало, те са вече мъж и жена. Духовните власти това признават за редовно и оформяват бракът. В такъв случай момата не може да има свое мнение и по неволя се съгласява, защото ако не се съгласи, тя минава за „нахапана овца" - вдовица и остава под укор и смях на околните. Така, с притаена тъга, тя трябва да понася и живее с човек, когото може би и мрази. Ясно е, че тия двама хора не могат да живеят като истински съпрузи, и затова раздорите са нещо обикновено. А бракове се срещат и в най-ранна възраст. Обикновено нещо е 13-14 год. мома, по-право дете, да встъпи в брак, а годежи стават даже и по тая възраст. Има случаи за годяване към 9 год. възраст (Чепинско), което трае до 13-14 год. възраст, когато те встъпват в брак.

А самият брак по начинът на свързването и по начинът на развързването е много първобитен. Касае се не за обичаите, които съпровождат брака. Те отделно взети са ценни като обичай в нашия бит. Първобитното е, че мъжът и тук се ползва с изключително право да изгони жена си когато пожелае. А това много лесно става, защото не е свързано с много разноски. Достатъчни са 1000 лв. и мъжът е разведен. А с други 1000 лв. той може да има нова жена. И така, стига да е заможен, той може да сменя жена си всеки месец, дори и когато тя е вече майка. Съдбата на изоставената е много жалка, защото тя мъчно може да намери вече съпруг, който да я вземе, а и стоенето в семейството ѝ е неудобно, особено ако и у нея има известна причина. Често пъти такава жена, под тормоз и лишения, почва да крее и вехне и отива в гроба в разцвета на своята младост. А когато пък има и многоженство, то е върха на трагедията. А и такива явления се наблюдават, макар и редко.

Затова семейният живот у нас трябва да се реформира и пригоди към днешните условия. Семейството е

основата, която крепи спокойствието на държавата. Щастлив и спокоен семеен живот, щастлива и спокойна страна. Бракът трябва да бъде по доброволен избор между момъка и момата. Това може да стане, като се отстранят онези причини, които спъват тоя свободен избор. Това са на първо место мюфтийствата, които крият в своите закони и правилници турски дух, който е чужд на нашите нрави и обичаи. Бракоразводите трябва да почиват на законни причини. Развеждането трябва да се забрани или да се допуска само като изключение и то по уважителни законни причини, и да бъде съпроводено с известни обезщетения от оная страна, която е виновна за развода.

В заключение ще кажа, че въпросът за реформата на семейния живот на българите мохамедани е от първостепенно значение и чака своята обнова, за да няма подтиснати жени, майки, невести и ридания на деца. Спокойствието на българите мохамедани трябва да бъде осигурено, а самото семейство да бъде поставено на нужната висота, защото както казах, то е основата на държавата.

С настоящето не смятам, че се обрисува всичките лоши страни на тъй поставените брачни връзки в нашето семейство. Но то дава представа за него, и тоя въпрос чака своето разрешение. Това трябва да влезе в програмата на подетата борба с мрака и невежеството по тоя въпрос в семейството на българите мохамедани.

Налага се сериозно да се вземат мерки в това отношение. Направи ли се това, членовете на семейството ще бъдат спокойни и щастливи, и ще могат да насочат усилията си към културното издигане и народностното си осъзнаване, след което ще можем да се поздравим възродени, щастливи и единни всички родопски жители.

1939

МУСТАФА ШАРКОВ

СТРЕСНИ СЕ, ПЛЕМЕ!

Стресни се племе закъсняло!
Живейш ли, мреш ли, ти не знаеш!
След теб потомство иде цело
какво ще да му завещаеш?

Този позив е отправен от народния поет Ив. Вазов към българския народ, когато го е заплашвала катастрофа. Същият този позив може да бъде отправен и към всеки народ, когато тръгне по пътя на своето възраждане. Духовен мрак, невежество и мизерия са държали народите с векове в непробуден сън, за да носят вериги на робство и тирания.

Една част от българите за голямо съжаление продължават да стоят още в непробудения мрак на невежеството, благодарение пакостното си заблуждение, наложено ѝ от завоевателя. Това сме ние, така наречените българи мохамедани, наброяващи около сто хиляди души, населяващи главно родопските планини. От триста години българите мохамедани живеят в мрак и невежество поради своята ограниченост и религия която не им позволява да отворят очите си и разграничат понятията народност и религия. По език и кръв те принадлежат към българския народ, обаче религията изкуствено ги привързва към техните поробители, което нещо и до днес ги прави да се чувстват отделно от другите българи. Обаче слънцето на знанието изгрява и истината се открива за тези наши братя. От няколко години насам из на-

шата хубава планина, - там дето някога е звънтял немилостивият меч на завоевателя, се чува отново днес същия зов: „Стресни се, племе закъсняло!“ и този глас идва от самите българи мохамедани. Явиха се смели и самоотвержени младежи-будители, българи мохамедани, пропити с народностно съзнание и идеализъм да издигат глас за събуждане същото съзнание и у другите свои съверци и сънародници. Край на непрогледната нощ, мрак и невежество! Подвигът на тези младежи е не само смел, но и героичен, понеже се явява между хора, които не могат лесно да го разберат, поради религиозния си фанатизъм. Но тези млади будители не се обезсърчават и с още по-голям идеализъм продължават подетото дело.

„Стресни се, племе закъсняло!“ Стресни се, защото произхождаш от народ със славно минало. Да се смяташ, че принадлежиш към друга нация, с която си свързан само религиозно, е приспиване и притъпяване. Все едно че спиш и гинеш, а слънцето те грее и топли без да го чувствуваш, без да чувствуваш века на прогреса и културата. Стресни се, за да вникнеш и разбереш, че религията не е преграда за народностното единение с тези, с които си брат, и от които тежки обстоятелства те откъснаха преди три века. Религията трябва да се използва за това осъзнаване, за което говори и самия коран. Не слушай какво казват невежи и фанатизирани ходжи, а вникни и разбери добре историческата истина!

Стресни се, племе! Време е да се пробудиш и да тръгнеш по пътя на културата, наравно с твоите сънародници и братя българите от другите вероизповедания, които са те далече изпреварили. Твоят еднокръвен български народ те вика. Той чака да заживееш тъй както той живее, свободно, щастливо, радостно. Стресни се, осъзнай се!

с. Лъжене, Чепинско
1940

ТИХОМИР ОГНЯНОВ
ТАХИР С. ОСМАНОВ

ЕДИН ПЪТ ЗА НАРОДНОСТНО ОСЪЗНАВАНЕ

Нека всеки българин чрез разумна и народностна дейност даде своята дан в полза на възрожденското движение. Желателно е и правителството да погледне на този от векове належащ въпрос, за да се улесни пътя на пробуждащите се българи мохамедани, които стъпват здраво на краката си, но намират гнила почва у своите сънародници, та усилията им не могат да дадат нужните и желани плодове.

Но как ще можем да приготвим годна за осъзнаване нашата маса, пръсната в села и махали из безкрайния Родопски лабиринт, в места дето още не е блянсал културен лъч, дето не е достигнал вестник, списание и книга, а и достигнал, малцина са ония, които могат да четат, а пък и които горе-долу четат, малко ги разбират. Ето в какво тежко положение се намират днес нашите едноверци.

Имайки предвид горното, въпросът се вижда че е много труден, а и трагизмът още по-голям. Всъщност въпросът е лесно разрешим, но се иска време, защото знае се, че фанатизмът у нашите българи мохамедани е свързан с религията, а последната - с техното невежество. Българите мохамедани, пък и мнозина българи християни смесват понятията вяра и народност, и мислят че всички мохамедани са турци, а всички християни - българи. Да им се сърдим ли, че не се наричат българи? Това е разбира се грешно мислене, но и ние от това не трябва да заключаваме, че те наистина са турци, та да се пъдят. Всичко това се

дължи на невежеството им, затова внимателно трябва да им се обясни че са българи и да се уверят че няма да се посяга на религията, което всъщност най-много ги интересува. Казахме, че те не знаят да четат. Затова за тех са нужни дела и доказателства. А тия дела, когато не са на книга, а на лице, са в състояние да разбият стените на закоравялия им верски фанатизъм, да размразят скованите им умове и стоплят изстиналите им сърца. Едно от най-важните доказателства в това отношение е подкрепата, или грижите за религията им, от които ще се разбере че не се посяга на нея. С отварянето на мохамеданското духовно училище в Райково се разбира, че то ще играе добра роля. Искрата на съзнанието от това училище ще се пръска и разгаря по закоравялите българо-мохамедански сърца, искра, която чисти трънливия път на осъзнаващите се вече младежи българи мохамедани и те с открито чело, с гордост и радост, със смелост и решителност за късо време достигат отдавна мечтания идеал и озарени от едно ново чувство, ще се радват на успехите си, извели на прав и чист път събратята си. С туй се доказва на обществото и света, че и българите мохамедани не са от втора и трета категория българи, а че и те са достойни за творчески народополезни дела.

Аз чувствувам, че утре техните крачки ще бъдат по-смели и по-енергични от днешните. Аз знам това.

с. Райково
1940

ЧАВДАР ЛЮБЕНОВ ИЛИЕВ
СМАИЛ Б. АЛИЕВ

ИМЕНА НА МЕСТНОСТИ КРАЙ СЕЛО ЗАБЪРДО

Не само кръвта говори, а и бездушните природни кътове, заобикалящи така щедро с. Забърдо, Асеновградско, моето родно село, мълчаливо протестират против резултата на историческата игра.

Българино, от с. Забърдо, та нима красивите места, по които така безгрижно ходим, не ни говорят с названията си, които всеки ден произнасяме, че тук преди години, и то не преди много, е витаел чист български дух. Този дух, който е умрял в тогавашните поколения, е останал да живее в спомените за скалите „Человечницата", „Момин камен" и др., където българите от тук са се жертвували за род и вяра.

А Светеката, Свети Атанас, Св. Петка, Могилата, Сливовска река, Горно Елово, Долно Елово, Бърдище, Селище, Влакът, Кокалица, Черквите, Балабана, Присойна, Суласка гора, Малка Коджаманица, Анатемата, Маринови ливади, Чернокана, Калинено корито, Стояноската воденица, Ветерницата, Честок, Езерото, Ямище, Храстето, Черногорица, Топилото, Поляната, Гайдарица, Зад-камък, Старо село, Кобилин дол, Алпач, Лъките, Шипчето, Демирет, Стойките, Заград, Ленищата, Градище, Дългите делове, Вартоломица, Разваления кьошк, Изворите, Нови нивища, Плавът, Ушите, Ваклите дупки. . .?!

Ето живата картина на онова, което е било!

То ще и пребъде

с. Забърдо

ЗВЕЗДАН РОДОПСКИ
ИБРАХИМ А. ИМЕЦКИ

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ В РОДОПА

По-голяма част от българите мохамедани населяват непроходимите родопски чукари. Тук израстнах и аз като в мъгла и без път се лутах цели двадесет години, без да знам произхода си. По заблуда на моите деди, които не се смятали българи, а някакви други, каквито и те не знаели какви, отивах и аз по техния път. Но като пораснах и се заинтересувах отчасти от нашия произход, какви сме, и от къде сме дошли, а още повече, като вникнах дълбоко в нашия говор, нашите обичаи и песни, което е най-важно за един народ, разбрах че тук няма никакви турци, както некои от старите мислели. Това го разбрах още и от прочитането на некои книги, от названията на местностите, фамилните и прекорни имена, и ред други работи. Това всичко ми стана ясно, и като прочетох за помохамеданчването на чепинските българи. Ще го кажа само с неколко думи. То е станало по следния начин:

Върлувал голям глад. През това време минал великия везир Мехмед Кюпрюлю за Солун заедно с войската си. Тогава гръцкия владика от Пловдив наклеветил чепинските българи, че искали да възстават. Ядосан от това, турският пълководец заставил чепинци да се помохамеданчат. И за да запазят живота и имота си мнозина от тях приели мохамеданската вяра, а полека-лека след това се разпространило мохамеданството и по всичките краища в Родопите.

с. Беден, Девинско
1940

БРАНИМИР МИЛЧЕВ
БЕХЧЕТ М. СЕРДАРОВ

ЗА НАШАТА ПРОСВЕТА

Известно е низкото просветно ниво на родопските българи мохамедани. Около сто хиляди такива българи днес, във века на духовния напредък, тънат в мрак и невежество. Въпреки множеството училища и учители в Родопите днес, почти половината от българите мохамедани в тоя край са малограмотни и неуки.

Една от причините за това състояние е, че в миналото в Родопския край числото на истинските учители бе твърде малко, в сравнение с това на тези, само на име учители, които идваха в Родопите, за да прекарат по-леко своето съществуване, да печелят и изкарват своята прехрана. Друга причина бе тази, че между нас, българите мохамедани, нямаше хора, годни за просветна работа, които да се заловят упорито и пламенно за нашето просвещение.

Най-после, недоверието и фанатизмът, от които беха сковани крехките души на намиращите се под опеката на старите, младежи и деца българо-мохамеданчета, бе последната и главна пречка за нашето просветно издигане.

За щастие, постепенно в съзнанието на българите мохамедани назрява мисълта за ползата от просветата. От друга страна из между нас се подготвят вече люде, които да подемат просветното дело между нашите изостанали съверци. Израстнали сред нуждите на последните и познаващи техните души, тези нови

просветители ще могат да придвижат напред делото на просветата, стига само да вложат повече старание и повече огън при своята бъдеща дейност.

с. Костадиново, Чепинско
1937

АСЕН ЗЕРОВ
АСАН М. ЗЕРОВ

НАШЕТО СЕЛО РУДОЗЕМ

Искам да кажа няколко думи за нашето село Рудозем. В миналото то се наричаше Палас, турска дума, която ще рече с л а б о. Тъй са го нарекли през време на робството, когато турците се застъпили с насилие да ни помохамеданчват. В онова време нашите прадедовци дълго време са били слаби в познанията на мохамеданската вяра, и мъчно са ги помохамеданчили, и затова тогава са го нарекли турците Палас, т.е. слабо в мохамеданската религия. В това време по помохамеданчването са били разрушени всичките дотогаващни каменни черкви и богомолни домове. Имената им обаче са си останали и са запазени до сега, както на черквите, тъй и на нивите и ливадите. Тези названия в Рудоземско землище са следните, както ги наричаме и ние днес:

Пеева черква
„Св. Тодор“
„Св Георги“
„Св. Петър“
Чорквата
Димова нива
Василевица
Димитрова нива
Петкова чука
Кирчова поляна
Николово и др.

Освен това има запазени и прекори на мнозина хора, които се наричат с чисти български имена:

Добровци,
Боневци
Доньовци
Бельовци и др.

Запазени са и българските традиции, които тачим и ние днес, и българския език, който ни е майчин език и на който говорим и ние днес. Българският дух днес възпламенява душите ни. Затова, ние българите мохамедани, не бива да се самозаблуждаваме и да се срамуваме да се наричаме българи, такива, каквито сме си.

1944

ДЕВОЙКА И ФЕРЕЖИ
Народна песен

Задали са са подали
до триста млади девойки
и двеста млади ниввести,
с фережи нови, малеле,
и тестемеле*, шерени.

Та ми варвеха миноха
през Смолен село големо
през Чокоскана махало.
Отпреш ми варвьот девойки,
девойки още ниввести -
отзад хи чуват майкине,
майкине още бабине.

Голем ще сирьен да стане
вав Смолен село големо
вав Чокоскана махало -
под нае сенка дебела,
да нае вода студена.

Га са девойки отишли
вав нае пуста махало,
насрьощу идат юнаци
юнаци млада „култура“. -

Рипнаха срещу момине,
та хми мехтене** фарлиха!
мехтене още дюлбене
и тестемеле шерени.

Девойки желно писнаха,
майкине желно плакнаха:

- „Мехтене, мили мехтене,
как щиме да са простиме,
Фережи, мили фережи,
как щиме да са забурим!

Кина е желно, притажно,
ега са младем се соди: -
врит си са рекли, малеле,
фережи да си примахнат,
фережи още дюлбене
и тестемеле шерени!“

Адно девойка излезе,
девойка - млада нивеста,
сама си фарли мехтенян,
мехтенян още дюлбенян,
и си са рюком провикна:

- „Девойки, млади нивести,
Форлейте чорни фережи,
и тестемеле шерени!
Тая е дрипа притажна,
не търпи снага нашенска!

Юнаци песни запеха,
юнаци с пищол пуснаха:

- Машела млада девойка,
машела млада нивеста!

Саква девойка прилега
юнацем акран да боде: -
да коца чорни ферeжи,
да форля була, мехтене, -
зам да си боде, малеле,
кайматль мома нашенска.

Наша е мома сербезлъ,
не търпи турцка премена! . . .

Слушана в Шетюската махала - Смолен, 1942 г.

* тестемеле - вид забрадки
** мехтене - вид фереджета

НАЗВАНИЯТА НА МЕСЕЦИТЕ

в простонародния говор
в Смоленско

	у българите мохамедани	у българите християни
Януари	Гальемен месец	Гулемина
Февруари	Малькет месец	Малькина
Март	Марта	Марта
Април	Лошко	Лошку
Май	Гергювден	Йочку
Юни	Предой	Тодуроске
Юли	Петрувден	Петруске
Август	Йегусь	Йегусь
Септември	Галемата чорква	Руйен
Октомври	Малката чорква	Димитруске
Ноември	Касум	Гергьоске
Декември	Колада или Божек	Никулцке

СЪДЪРЖАНИЕ

БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ
първо издание

Автор: *Петър Маринов*
Художник оформител: *Росица Христова*
Корица: *„Старият мост“* Широка Лъка - *художник Иван Додов*
Художествен редактор: *Скарлет Панчева*
Предпечатна подготовка: *Стоян Стоянов*

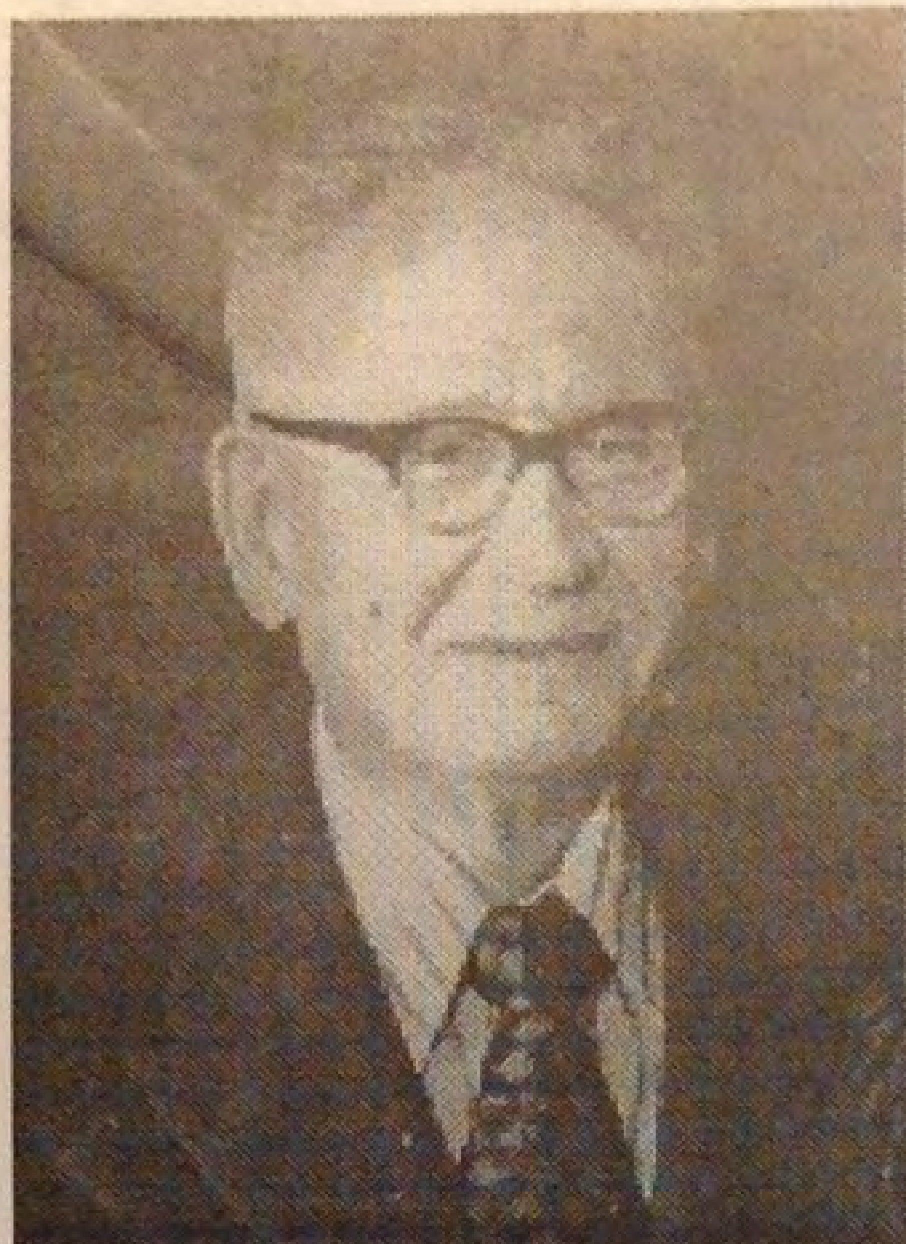

ПЕТЪР АНАСТАСОВ МАРИНОВ *е роден в с. Проглед, Чепеларска община на 8 март 1903 г. Целият му живот и дейност са свързани с Родопите - с проучване на миналото, бита и културата на родопското население. Той е един от основателите на Българо-мохамеданската културно-просветна дружба „Родина" гр. Смолян, чиято деятелност е свързана с възраждането на българо-мохамеданите и приобщаването им към българската народност. Съставител и редактор е на четирите тома „Сборник „Родина" (1939-1944) и е написал множество статии, студии, монографии и изследвания по въпроса за българо-мохамеданите. Сътрудничил и продължава да сътрудничи на вестници и списания по горните проблеми.*

„Въпросът за българите мохамедани съществува още от Освобождението насам. По една или друга причина той е неразрешен и до днес. Но нека се надяваме, че ще се разреши, като и ние българите мохамедани се изравним с българите християни, от които ни различава само религията, нямаща нищо общо с понятието народност.

Религия е едно, а народност - друго."

Адам Арнаудов
1939, с. Абланица

© АНГЕЛИНОВ & ПАРТНЬОРИ

ISBN 954-631-003-4